

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı

**SERBEST BÖLGELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE
KATKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet ERDOĞMUŞ

Sivas

Temmuz 2016

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı

**SERBEST BÖLGELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE
KATKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet ERDOĞMUŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Adem DOĞAN

Sivas

Temmuz 2016

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İktisat Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkıları
Savunma Tarihi : 14.07.2016
Danışmanı : Prof. Dr. Adem DOĞAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Adem DOĞAN

Üye : Doç. Dr. Tayfur BAYAT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sezgin ZABUN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Mehmet ERDOĞMUŞ tarafından hazırlanan "Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkıları" başlıklı tez, kabul edilmiştir./...../.....

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza
Mehmet ERDOĞMUŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ülkelerin, ekonomik açıdan refahlarını daha iyi bir noktaya taşımak adına geliştirmiş oldukları politika ve uygulamalardan biri olan serbest bölgeleri ve bunların Türkiye ekonomisi üzerindeki katkılarını analiz etmeye çalıştık.

Dünya üzerinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde görülebilecek bu özel sahaların uygulamalarında, kimi ülkelerin başarı sağladıkları, kimi ülkelerin ise başarı sağlayamadıkları görülmüştür.

Tüm eğitim dönemim boyunca gerek manevi gerekse maddi desteklerini esirgemeyen, okumayı ve araştırmayı sevmemi sağlayan sevgili annem Şemsi Erdoğan ile sevgili babam Ömer Erdoğan'a çok teşekkür etmek istiyorum.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca beni bilgileriyle aydınlatan ve iktisat bilimini sevmemi ve daha iyi anlamamı sağlayan başta tez danışmanım sayın Prof. Dr. Adem Doğan olmak üzere, üzerimde emeği geçen Cumhuriyet Üniversitesi'nin tüm değerli akademik personeline teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix
ÖZET	xxi
ABSTRACT	xxiii
GİRİŞ	25
BİRİNCİ BÖLÜM	27
SERBEST BÖLGELERİN GENEL KAPSAMI	27
1.1. Serbest Bölge Tanımı.....	27
1.2. Serbest Bölgelerin Ortak Özellikleri.....	29
1.3. Serbest Bölge Türleri	33
1.3.1. Siyasi Bakımdan Bağlı Bulunduğu Ülkedeki Normları Kapsama Derecesine Göre Serbest Bölge Türleri	34
1.3.1.1. Açık Serbest Bölgeler (Open Free Zones)	34
1.3.1.2. Kapalı Serbest Bölgeler (Closed Free Zones).....	34
1.3.2. Faaliyette Bulunan Firmaların Niteliğine ve Hedef Pazarın Türüne Göre Serbest Bölgeler	34
1.3.2.1. Kuzey Tipi Serbest Bölgeler	34
1.3.2.2. Güney Tipi Serbest Bölgeler	35
1.3.3. İktisadi Faaliyetin Niteliğine ve Yerine Getirdiği Göreve Göre Serbest Bölgeler.....	35

1.3.3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones)	35
1.3.3.2. Serbest Liman (Free Port)	35
1.3.3.3. Antrepo (Bonded Warehouse).....	36
1.3.3.4. Dış Ticaret Bölgesi (Foreign Trade Zones).....	37
1.3.3.5. Serbest Sigortacılık Bölgesi (Free Insurance Zones)	37
1.3.3.6. Serbest Üretim Bölgeleri (Free Processing Zones)	37
1.3.3.7. İkiz Fabrikalar (Maquiladora)	38
1.3.3.8. Yatırım Bölgesi (Enterprise Zone).....	38
1.3.3.9. Özel Ekonomik Bölge (Special Economic Zone)	39
1.3.3.10.Serbest Çevre (Free Perimeter)	39
1.3.3.11. Serbest Bankacılık Bölgeleri ve Kıyı Bankacılığı/Kıyı-Ötesi Bankacılığı (Free Banking Zones and Off-Shore Banking)	39
1.3.3.12. Serbest Tıp-Sağlık Bölgeleri (Free Medical Zones).....	40
1.3.3.13. Serbest Kumar Bölgeleri (Free Gambling Zones).....	41
1.3.3.14. Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Shops)	41
1.3.3.15. Transit Bölge (Transit Zones)	42
1.3.3.16. Teknoloji Serbest Bölgeleri (Technology Free Zones)	42
1.4. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları	42
1.5. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	43
1.5.1. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Pozitif Etkileri	43
1.5.1.1. İhracat Üzerindeki Etkileri	43
1.5.1.2. İthalat Üzerindeki Etkileri	45
1.5.1.3. Döviz Cinsinden Gelir Üzerindeki Etkileri ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi.....	46
1.5.1.4. İstihdam ve Emek Üzerindeki Etkileri	46
1.5.1.5. Dış Sermaye ve Teknoloji Üzerindeki Etkileri	47

1.5.1.6. Turizm ve Fuarlar Üzerindeki Etkisi.....	47
1.5.1.7.Beşeri Sermaye ve Emeğin Niteliği Üzerindeki Etkisi	47
1.5.1.8. Transit Ticaret Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi.....	48
1.5.1.9. Yeni İktisat Politikalarının Etkilerini Kestirebilme İmkânı	48
1.5.1.10. Serbest Bölgelerde Verilen Bankacılık, Taşımacılık ve Liman Hizmetlerinin Etkisi	48
1.5.2. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkileri	49
1.5.2.1. Monopolleşme Etkisi	49
1.5.2.2.Yurt Dışı ve Yurt İçi Piyasada Yurt İçindeki Firmalara Rakip Olma.....	49
1.5.2.3. İlegal Faaliyetlerde Artış Riski	50
1.5.2.4. Global Etkilerden Fazla Etkilenme	50
1.5.2.5. İthalat İşlemleri Üzerinde Baskı Oluşturma Riski	50
1.5.2.6. Serbest Bölge İşletmelerinin Transfer Fiyatlama Uygulamasına Başvurması Riski	50
1.5.2.7. Doğaya ve Çevreye Zarar Verme Riski	51
1.5.2.8. Toplumsal Yapı Açısından Oluşabilecek Negatif Etkiler.....	51
1.5.2.9. Emek ve İş Koşulları Üzerindeki Olumsuz Etkiler.....	51
1.5.2.10. Kaynak İsrافی Oluşabilme Riski.....	52
1.5.2.11. Ülke Genelinde Homojen Olmayan (Dengesiz) Bir Yatırım Sergileme.....	52
1.5.2.12. Ekonomiyi Kontrol Gücünün Zayıflaması.....	52
İKİNCİ BÖLÜM	53
DÜNYADA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ VE SERBEST BÖLGE ÖRNEKLERİ	53
2.1.Dünyada Serbest Bölgelerin Gelişim Süreci ve Tarihçesi.....	53
2.2. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Bazı Ülkelerdeki Serbest Bölge Örnekleri	58
2.2.1. Almanya'daki Serbest Bölge Örnekleri.....	58

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Serbest Bölge Örnekleri.....	59
2.2.3. Arjantin'de Serbest Bölge Örnekleri	60
2.2.4. Birleşik Arap Emirlikleri Serbest Bölge Örnekleri	60
2.2.5. Bangladeş Serbest Bölge Örnekleri.....	61
2.2.6. Beyaz Rusya Serbest Bölge Örnekleri	66
2.2.7. Bosna Hersek'teki Serbest Bölge Örnekleri	68
2.2.8. Bulgaristan'da Serbest Bölge Örnekleri	69
2.2.9. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Serbest Bölgeler	70
2.2.10. Hindistan Serbest Bölge Örnekleri.....	74
2.2.11. Kamboçya Serbest Bölge Örnekleri.....	75
2.2.12. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Serbest Bölge Örnekleri.....	76
2.2.13. Moldova Serbest Bölge Örnekleri.....	77
2.2.14. Myanmar Serbest Bölge Örnekleri.....	78
2.2.15. Polonya Serbest Bölge Örnekleri	78
2.2.16. Rusya'da Serbest Bölge Örnekleri.....	79
2.2.17. Tacikistan'daki Serbest Bölge Örnekleri	79
2.2.18. Tunus Serbest Bölge Örnekleri	80
2.2.19. Ürdün Serbest Bölge Örnekleri	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	83
TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE SERBEST BÖLGELERİN	
TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI	83
3.1. Türkiye'de Serbest Bölgelerin Tarihi Gelişimi	83
3.2. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Kısa Tanıtımı.....	86
3.2.1. Mersin Serbest Bölgesi.....	88
3.2.2. Antalya Serbest Bölgesi	90

3.2.3. Ege Serbest Bölgesi.....	92
3.2.4. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi	93
3.2.5. Trabzon Serbest Bölgesi	95
3.2.6. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi.....	97
3.2.7. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi.....	98
3.2.8. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi	100
3.2.9. Mardin Serbest Bölgesi	101
3.2.10. Samsun Serbest Bölgesi	103
3.2.11. Avrupa Serbest Bölgesi.....	104
3.2.12. Rize Serbest Bölgesi	106
3.2.13. Kayseri Serbest Bölgesi	107
3.2.14. İzmir Serbest Bölgesi	108
3.2.15. Gaziantep Serbest Bölgesi.....	110
3.2.16. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)-Marmara Araştırma Merkezi (MAM) Serbest Bölgesi.....	112
3.2.17. Denizli Serbest Bölgesi	114
3.2.18. Bursa Serbest Bölgesi	115
3.2.19. Kocaeli Serbest Bölgesi	116
3.3. Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkıları.....	118
3.3.1. Serbest Bölgelerin Türkiye Dış Ticaret Hacmindeki Yeri.....	118
3.3.2. Serbest Bölgelerin Türkiye İhracatındaki Yeri	120
3.3.3. Serbest Bölgelerin Türkiye İthalatındaki Yeri	121
3.3.4. Serbest Bölgelerin Türkiye İstihdamındaki Yeri	122
3.3.5. Serbest Bölgelerin Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılası Açısından Analizi .	123
SONUÇ.....	125

KAYNAKÇA	127
ÖZ GEÇMİŞ.....	137

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASBAŞ: Antalya Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi

Çev: Çeviren

DESBAŞ: İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi

FOB: Güvertede Teslim

GASBAŞ: Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

İDESBAŞ: İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi

İZBAŞ: İzmir Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KOSBAŞ: Kocaeli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi

MAM: Marmara Araştırma Merkezi

MESBAŞ: Mersin Serbest Bölge İşletici Anonim Şirketi

MÖ: Milattan Önce

NO: Numara

pp: Sayfa Sayısı

s: Sayfa Sayısı

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TCDD: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNIDO: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı

WEPZA: Dünya İhracat İşleme Bölgeleri Birliği

zf: Zarf

TABLolar LİSTESİ

Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1. Haziran 2015 İtibariyle İhracat İşlemlerinin Tamamlanma Süreleri	33
Tablo 2. Haziran 2015 İtibariyle İthalat İşlemlerinin Tamamlanma Süreleri	33
Tablo 3. Dünyadaki Bazı Bölgeler İtibariyle İhracat İşleme Bölgeleri Sayısı	57
Tablo 4. Bangladeş Serbest Bölgeleri Kümülatif Yıllık İhracatı (Milyon ABD doları).....	62
Tablo 5. Bangladeş Serbest Bölgeleri Kümülatif Yıllık Yatırımı (Milyon ABD doları).....	64
Tablo 6. 2014 Yılı Beyaz Rusya Serbest Ekonomik Bölgelerinin Sabit Sermaye Yatırımı, Mal ve Hizmet İhracatı-İthalatı	67
Tablo 7. Bosna Hersek Serbest Bölgelerinin İthalat, İhracat, Bosna Hersek Piyasandan Alış, Bosna Hersek Piyasasına Satış ve Toplam Üretimi (Milyon Avro Cinsinden).....	69
Tablo 8. Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Kullanımı (Cari milyon ABD doları cinsinden).....	72
Tablo 9. Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri İçin İhracatlar (Cari milyar ABD doları cinsinden).....	73
Tablo 10. Hindistan Operasyonel Özel Ekonomik Bölgelerinin Yıllar İtibariyle İhracatı (milyar ABD doları cinsinden)	75
Tablo 11. KKTC'nin Yıllar İtibariyle Serbest Liman İhracat ve İthalat Verileri (ABD doları).....	77
Tablo 12. Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	89
Tablo 13. Mersin Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölgelerdeki İstihdam Verileri	89

Tablo 14. Antalya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	91
Tablo 15. Antalya Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	91
Tablo 16. Ege Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	92
Tablo 17. Ege Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	93
Tablo 18. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	94
Tablo 19. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	95
Tablo 20. Trabzon Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	96
Tablo 21. Trabzon Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	96
Tablo 22. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	97
Tablo 23. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	98
Tablo 24. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	99
Tablo 25. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	99
Tablo 26. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ile Toplam Serbest Bölge ve Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	100
Tablo 27. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	101
Tablo 28. Mardin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	102

Tablo 29. Mardin Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	102
Tablo 30. Samsun Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	103
Tablo 31. Samsun Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	104
Tablo 32. Avrupa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	105
Tablo 33. Avrupa Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Veriler.....	105
Tablo 34. Rize Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	106
Tablo 35. Rize Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	107
Tablo 36. Kayseri Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	108
Tablo 37. Kayseri Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	108
Tablo 38. İzmir Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)	109
Tablo 39. İzmir Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	110
Tablo 40. Gaziantep Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	111
Tablo 41. Gaziantep Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.	111
Tablo 42. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	112
Tablo 43. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri	113
Tablo 44. Denizli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	114
Tablo 45. Denizli Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	115

Tablo 46. Bursa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	116
Tablo 47. Bursa Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	116
Tablo 48. Kocaeli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları).....	117
Tablo 49. Kocaeli Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri.....	117
Tablo 50. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle Ticaret Hacmi ve Türkiye Dış Ticaret Hacmi (1000 ABD doları).....	118
Tablo 51. Yıllar İtibariyle Ticaret Hacmi En Yüksek Olan Serbest Bölgeler	119
Tablo 52. Türkiye'nin Serbest Bölgelerine İhracatı ve Toplam Türkiye İhracatı (Bin ABD doları).....	120
Tablo 53. Türkiye'nin Serbest Bölgelerinden İthalatı ve Toplam Türkiye İthalatı (Bin ABD doları).....	122
Tablo 54. Serbest Bölge ve Türkiye İstihdam Verileri.....	123
Tablo 55. Türkiye Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (Cari ABD doları) ve Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle Net İhracatı	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle Ticaret Hacminin Türkiye Dış Ticaret Hacmine Yüzde Oran Grafiği	119
Şekil 2. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle İhracatının Türkiye İhracatı İçindeki Yüzde Oran Grafiği	120
Şekil 3. Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle İthalatının Türkiye İthalatı İçindeki Yüzde Grafiği.....	121
Şekil 4. Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle Net İhracatının Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasına Oranının Yüzde Grafiği.....	124

ÖZET

Dünya üzerindeki ülkelerin temel amacı, ülkenin refah düzeyini iyileştirmektir. Ülkeler bu amaca ulaşmak ve iktisadi istikrarsızlıklara neden olan unsurları azaltmak için, farklı iktisadi politika ve uygulamalar yürütmektedir. Bu politika ve uygulamalardan biri de serbest bölgelerdir.

Türkiye'de serbest bölgeler 1980'li yıllarda oluşturulmuştur. Türkiye'deki serbest bölgelerin genelde denize kıyısı olan illerde bulunduğu görülmektedir. Deniz yolu ile düşük maliyetle malların taşınabilmesi nedeniyle, denize kıyısı olan serbest bölgelerde düşük maliyetli dış ticaret yapılabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı serbest bölgelerin Türkiye ekonomisine olan katkılarını araştırmaktır. Bu araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı ve Dünya Bankası gibi kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, 2006-2015 dönemi içinde Türkiye'nin kendi serbest bölgeleri ile ihracatının aynı dönemdeki toplam Türkiye ihracatı içindeki payının genel anlamıyla azaldığı görülmektedir. 2006-2015 dönemi içinde Türkiye'nin kendi serbest bölgelerinden ithalatının aynı dönemdeki toplam Türkiye ithalatı içindeki payının 2011 yılına kadar genel anlamıyla azaldığı, 2011 yılı sonrasında ise arttığı görülmektedir. Bunun sonucunda Türkiye'nin serbest bölgeleriyle net ihracatı, 2011 yılından sonra sürekli azalmaktadır. Böylelikle, genel anlamda serbest bölgelerin Türkiye gelirine sağladığı katkının, araştırılan yıllar itibarıyla azaldığı söylenebilir. Serbest bölgelerin sağladığı istihdam incelendiğinde, makro düzeyde ülke istihdamına çok fazla katkısı olduğu söylenemez. Ancak serbest bölgelerin bölgesel işsizliğin belli ölçüde azalmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Sonuç olarak, araştırmanın sonucunda Türkiye'deki serbest bölgelerin makro açıdan ülke ekonomisine ciddi bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Ancak bölgesel düzeyde (mezo düzeyde), işsizliğin azaltılmasına ve bölge ekonomisine belli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölge, İhracat, İthalat, Türkiye Ekonomisi.

ABSTRACT

Main objective of the nations on earth is to enhance the country's wealth level. Countries, in order to reach this objective and reduce the factors that cause economic instabilities, carry out different economic policies and implementations. One of these policies and practices are free zones.

In Turkey, free zones started to be established in 1980s. It is seen that free zones are found generally in cities which have a coast. Because of the fact that the goods can be shipped by sea with low cost, low cost foreign trade can be made in sea side free zones.

The aim of this work is to search for the benefits of free zones to Turkish economy. In this work, data from some establishments such as Turkey Statistics Institution, Turkish Republic Ministry of Economy and World Bank were taken.

In consequence of the research, it is seen that the share of Turkey's export with own free zones during 2006 –2015 in the same period total Turkey export has decreased in general. During 2006– 2015, it is seen that the share of Turkey's import from own free zones in the same period total Turkey import has decreased in general until 2011, and increased after 2011. As a result of this, Turkey's net export with own free zones decreases after 2011, continuously. In this way, in general, it can be said that the contribution of free zones to Turkey income has reduced in respect of under-researched years. When examining the employment that free zones provide, it cannot be said that free zones contribute so much at the macro level. However, it can be said that free zones contribute to reduction of regional unemployment.

In conclusion, it's seen that free zones in Turkey do not contribute seriously to country's economy at the macro level in the end of the research. However, in regional level (in meso level), it can be said that free zones contribute partly on reducing the unemployment and contributing to the economy of the area.

Keywords: Free Zone, Export, Import, Turkish Economy.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze dek dünya üzerinde çok sayıda devlet kurulmuştur. İktisadi olarak dünya üzerindeki ülkeler, gelişmişlik açısından, *gelişmekte olan ülkeler* ve *gelişmiş ülkeler* olmak üzere iki grupta toplanabilir. Ülkeler arasındaki bu gelişmişlik farkının daha belirgin şekilde ortaya çıkması sanayi (endüstri) devrimi ile birlikte gündeme gelmiştir (Kaynak 2014: 2). Dünya üzerindeki gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan devletlerin sahip oldukları kaynaklar çoğu zaman hem kantitatif (niceliksel) hem de kalitatif (niteliksel) olarak birbirinden farklılık arz etmektedir. Örneğin bir devletin bol miktarda sahip olduğu bir kaynağa kimi ülkeler hiç sahip olamayabilirken kimi ülkeler az miktarda sahip olabilmektedir. Günümüzde bir ülke kaynak bakımından ne kadar zengin olursa olsun tüm kaynaklara sahip olması mümkün olmadığı için ve bazı ülkeler de sahip oldukları kaynakları tek başlarına işleyemedikleri için uzun vadede herhangi bir ülkenin otarşik bir yapıda varlığını sürdürmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ülkeler birbirleriyle çeşitli nitelikte iktisadi faaliyetler içerisine girmek durumundadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle sermaye açığının yüksek olması nedeniyle bu yurt içi tasarruf açığı, gelişmiş ülkelere sermaye transferi yoluyla kapatılmaya çalışılmaktadır. Bunu yaparken de diğer ülkelerle çeşitli iktisadi ilişkiler içerisine girmektedirler. Gelişmiş ülkelerde ise genellikle emek faktörü, sermaye faktörüne göre nispi olarak kıt olduğu için emeğin üretime koşulması sermaye faktörüne oranla daha yüksek maliyetli olmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin maliyet minimizasyonu kapsamında emek yoğun malları genellikle ya gelişmekte olan ülkelere üretmeyi ve/veya gelişmekte olan ülkelere ithal etmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomilerindeki sermaye stoku yetersizliğine çözüm bulabilmek ve ülke ekonomisinin refah düzeyini yükseltebilmek adına çok sayıda makro, mezo ve mikro iktisadi politikalar ve uygulamalar geliştirmiş olduklarını görmek mümkündür. Bu politika ve uygulamalardan biri de serbest bölgeler diye ifade edilen özel alanlardır. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki birbirlerinden farklı niteliklere sahip olsalar da serbest bölgeler sadece gelişmekte olan ülkelere değil, gelişmiş ülkelere de uygulanmaktadır. Farklılıklara

bakıldığında Batılı ülkelerden farklı olarak gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş ülkelerinin, çoğunlukla gelişmiş bir altyapıya sahip olan cazip bölgeleri serbest bölge alanları olarak seçtikleri, buna ilaveten Asyalı serbest bölgelerin açık bir zaman dilimi için tanımlanmasına rağmen, şu ana kadarki Batılı serbest bölgelerin çoğunlukla on yıllık olan ve net bir şekilde belli olan zaman sınırlamalarına tabi tutulduğu görülmektedir (Groß 2006: 178).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki serbest bölgelerin Türkiye ekonomisine katkılarını analiz etmektir.

Bu çalışma temelde üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde serbest bölgelerin genel kapsamı, ikinci kısımda genel olarak serbest bölgelerin tarihçesi ve dünyada serbest bölge örnekleri ve üçüncü bölümde serbest bölgelerin Türkiye açısından gelişimi ve Türkiye ekonomisine katkıları analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk iki bölümünde serbest bölge kavramının ve içeriğinin somutlaştırılmasına çalışılırken üçüncü bölümde Türkiye'nin serbest bölge uygulamalarının Türk ekonomisine katkıları somut verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye açısından serbest bölgelerle ilgili somut verilerin elde edilmesinde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Ekonomi Bakanlığı, Dünya Bankası ve ilgili serbest bölge işleticilerin verilerinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELERİN GENEL KAPSAMI

1.1. Serbest Bölge Tanımı

Serbest bölge tanımına geçmeden önce serbest bölge kavramında geçen serbest ve bölge kavramlarının hangi anlamlara geldikleri aşağıda açıklanmıştır. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre serbest kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

"(...)1. Hiçbir şarta bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen, erkin. 2. Tutuklu veya bağımlı olmayan, özgür, hür. 3. Zamanını istediği gibi kullanabilen, yapacak bir işi olmayan:(...). 4. Bazı kurallara bağlı olmayan:(...). 5. Sıklımadan, şaşırılmadan konuşan ve davranan. 6. Ağırbaşlı olmayan, hoppa(kadın). 7. Hareketi herhangi bir biçimde engellenmeyen:(...)8. zf. Rahat, özgür, bağımsız bir biçimde:(...)" (Türk Dil Kurumu 2011: 2069).

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre bölge kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: "(...)1. Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, muntaka:(...)" (Türk Dil Kurumu 2011: 397).

İktisatta serbestlik ifadesi daha çok kamu sektörünün, özel sektöre müdahalesiyle ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Komünist ekonomik sistemin aksine kapitalist ya da liberal bir ekonomik sistemde kamunun ekonomiye müdahalesi minimal düzeye inmekte ve kamu sektörünün ekonomik sistem içerisinde kapladığı alan küçülmektedir. Serbest bölgelerde de kamusal müdahaleler kapitalist ekonomiye uygun olarak ya tümüyle ortadan kaldırılmaktadır ya da minimal seviyeye çekilmektedir. Fizyokratların önemli mensuplarından Vincent de Gournay'a ait olduğu düşünülen *Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même* (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendiliğinden döner)¹ sözü liberal ekonomi politikasını özetler niteliktedir. Fakat şunu belirtmekte fayda vardır ki

¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Vincent_de_Gournay (Erişim Tarihi 12.01.2016).

serbest bölge uygulamaları liberalizmi, serbestliği ifade etseler de sadece kapitalist sistemin geçerli olduğu ekonomilerde uygulama alanı bulmamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde olduğu gibi kimi sosyalist sistemin geçerli olduğu ülkelerde de uygulanabilmektedir.

Farklı niteliklere sahip çok sayıda serbest bölge türü olması nedeniyle, tek bir tanımlama yapmak oldukça güçtür. Burada birkaç serbest bölge tanımına yer verilmiştir.

Bir serbest bölge tanımlamasına göre "*Serbest bölge, bir ülkenin siyasi sınırları içinde ancak, gümrük ve vergi sınırları dışında kalan, ticari, sınai ve hizmet faaliyetlerin kolaylaştırılması amacı ile devlet müdahalesi en aza indirgenmiş, bir bakıma üçüncü ülke statüsündeki yer*" (Bağrıaçık 1999: 1) şeklinde ifade edilmektedir.

"*Serbest bölgeler, geniş anlamıyla işletmelere dış ticaret ve gümrük kısıtlamalarına maruz kalmaksızın dünya pazarlarıyla yoğun rekabete girme olanağı sağlayan ticaret, üretim, transit ve yükleme merkezleri olarak kabul edilmektedir*" (Işık ve Çabuk 2007: 1).

1985 yılında kabul edilen yürürlükteki 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6.maddesine göre serbest bölgeler şu şekilde tanımlanmıştır,

"*Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.*"²

² <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf> (Erişim Tarihi 12.01.2016).

1.2. Serbest Bölgelerin Ortak Özellikleri

Daha önceleri de bahsedildiği üzere dünya üzerinde çok farklı serbest bölge uygulamaları ve türleri olması nedeniyle serbest bölgeler birbirlerinden farklılık arz etseler de birtakım ortak nitelikte özellikleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Serbest bölgeler bir devlete siyasi anlamda bağlı bulunsalar da mal alım ve satımı konusunda serbest bölgelerde dış devlet toprakları gibi işlemler yürütülmekte olup serbest bölgelerin siyasi anlamda bağlı buldukları ülkelerden farklı olarak kendine has bir takım kuralları mevcuttur (Özdoğan 2006: 9). Serbest bölgenin siyasi bakımdan bağlı bulunduğu ülkeden serbest bölgeye mal girişi olursa, ilgili ülke açısından ihracat sayılmakta olup serbest bölgeden ilgili ülkeye mal girişi olursa, bu da ilgili ülke açısından ithalat sayılmakta ve normal ithalat prosedürleri uygulanmaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 4). Ancak serbest bölgeye malların girişi durumunda, bu mallar ithalat ve gümrük mevzuatı bakımından muaf olduğu gibi malların serbest bölgeden çıkışı durumunda da aynı biçimde muaf tutulmaktadır (Özdoğan 2006: 9). Bilindiği üzere tam rekabet piyasalarının özelliklerinden biri de mal, hizmet ve üretim faktörlerinin farklı piyasalar arasında tam mobil (engelsiz ve maliyetsiz kolay girip çıkması) olmasıdır. Mal ve hizmetlerin yanında, emek faktörünün de serbest bölgelere rahatça girebilmesi durumunda, diğer koşullar sabitken (ceteris paribus) bu gibi alanların tam rekabet koşullarına yaklaşacağı söylenebilir.

Serbest bölgenin siyasi olarak bağlı bulunduğu ülkede uygulanmakta olan gümrük mevzuatı, uluslararası ticarete ilişkin düzenlemeler ve diğer birtakım kurallar serbest bölgelerde ya sınırlı olarak uygulanmakta ya da tümüyle uygulanmamaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 4). Serbest bölgelerde belirlenen birtakım iktisadi faaliyetlerin geliştirilebilmesi için, devletin diğer kısımlarında geçerliliğini koruyan birtakım normların aksine, serbest bölgenin sınırları içerisinde bu normlar geçerli olmayacaktır (Tekeli ve İlkin 1987: 11).

"Serbest bölgelerin kurulması, ülkelerin sanayileşme stratejileri ile yakından ilgilidir. Bu sebeple, serbest bölge tesisi yoluna giden ülkeler, genellikle ihracata dönük kalkınma stratejisi uygulayan ülkelerdir" (İncekara 1986: 23-24).

Bilindiği üzere korumacı ve ithal ikameci sanayileşme politikası, ihracata yönelik sanayileşme politikasının aksine liberalizm ve serbest ekonomi prensipleriyle pek örtüşmemekte olup daha çok sosyalist ve kamusal müdahaleye dayalıdır (Han ve Kaya 2012: 243-244).

Serbest bölgelerin toprakları siyasi olarak bağlı oldukları ülkenin topraklarından fiziki olarak ayrılmaktadırlar (Erdoğan ve Ener 2005: 4). Serbest bölgelerin sınırlandırılması değerlendirildiğinde, bu sınırlamanın iktisadi bütünleşmeye (entegrasyona), bölgesel kimliğe ve belli ölçüde içsel homojenliğe göre gerçekleştiği belirtilmelidir (Groß 2006: 233). Serbest bölgelerin kesin olarak ayrılmasının, karışıklıkları önleme ve istikrarlı bir yapıya kavuşmayı sağlamak gibi birçok pozitif dışsallıkları beraberinde getireceğini söylemek mümkündür. Bununla beraber kaçakçılığı engelleyebilmek adına ilgili serbest bölge alanının sınır çevresi duvar, tel ya da parmaklık gibi birtakım fiziki engellerle çevrilmekte ve bu fiziki güvenlik önemlerinin yanında polisiye önlemler gibi güvenlik önlemleri de söz konusu olabilmektedir (Özdoğan 2006: 10).

Serbest bölgeye giriş kontrolleri açısından bakıldığında, genellikle ilgili serbest bölgeye yabancı devletlerden giriş yapanlar bakımından pasaport denetimlerinin söz konusu olmadığı ancak serbest bölgenin siyasi bakımdan bağlı bulunduğu devletten serbest bölgeye giriş yapan serbest bölge görevlileri bakımından giriş ve çıkışlarda gümrük kontrollerinin söz konusu olduğu görülmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 4; Toroslu ve Durmuş 2010: 18).

Serbest bölgeler bağımlılık açısından değerlendirildiğinde, serbest bölge içerisinde faaliyetlerini yürüten işletmelerin gerek yürütmüş oldukları faaliyetler açısından, gerekse kendi idareleri açısından kimseye bağımlı olmadıkları ancak siyasi olarak bağlı buldukları devletçe çeşitli fiziki, idari ve finansal açıdan denetimlerin yapıldığı söylenebilir (Atik 1998: 5).

Serbest bölgelerde yapılan faaliyetlere bakıldığında çok çeşitlilik arz ettiği, homojenlik göstermediği görülmektedir. Serbest bölgelerde ticari faaliyetlerin yanında endüstriyel nitelikteki faaliyetlerin, birtakım finansal nitelikteki hizmetlerin ve diğer bazı hizmetlerin yürütüldüğü belirtilebilir (Toroslu ve Durmuş 2010: 4).

Bir kaç istisna dışında (güvenlik personeli gibi) serbest bölgelerde kişilerin yerleşmesine izin verilmemekte, kişilerin serbest bölge topraklarını sadece iş alanları

olarak kullanmasına müsaade edilmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 4). Serbest bölgede çalışanların, ulaşım masraflarını minimal düzeyde tutmaları açısından serbest bölgeye yakın yerlerde ikamet etmesi rasyonel olacaktır.

Serbest bölge içerisinde gerçekleştirilen tüm iktisadi faaliyetlerin, yasal bazı işlemler haricinde, ilgili serbest bölgenin siyasi bakımdan bağlı olduğu ülkenin ulusal para birimiyle değil, döviz vasıtasıyla gerçekleştirilmekte olduğu görülmektedir (Işık ve Çabuk 2007: 6). Böylece serbest bölgelerde faaliyetlerini sürdüren firmaların eksik (kısa) veya fazla (uzun) pozisyonla karşı karşıya gelme risklerinin düşük olacağı, döviz kurlarında yaşanabilecek volatilitelerden (oynaklıklardan) kaynaklı döviz kuru risklerinin de hemen hemen hiç oluşmayacağı söylenebilir. Ayrıca işletmelerin özellikle de finansal kuruluşların, yabancı paralara ilişkin işlemleri neticesinde, evalüasyon gibi işlemleri gerçekleştirmelerine pek gerek kalmayacağını söylemek mümkündür.

"Evalüasyon, faaliyet dönemi içinde cari kur ve sabit kur üzerinden işlem gören dövizli hesapların dönem sonu bakiyeleri, belirlenen kurallara göre Türk Lirasına dönüştürülerek gerçek değerlerin saptanması işlemidir" (Eken ve Selimler 2004: 341).

Ayrıca serbest bölgelerde siyasi bakımdan bağlı buldukları devletin ulusal parasının kullanılmayıp, bunun yerine dövizin kullanılması neticesinde serbest bölge sınırları içinde devletin devalüasyon ve revalüasyon işlemleri ile çok fazla müdahale etmesine gerek duymayacağını ve depresiasyon ve apresiasyon olaylarının pek görülmeceğini söylemek mümkün olacaktır.

Bir devlette döviz kuru sistemi bakımından esnek döviz kuru geçerliyse bu devletin milli parasının, serbest piyasada yabancı paralar karşısında arz ve talep koşulları çerçevesinde değer kaybetmesine depresiasyon, değer kazanmasına apresiasyon denmektedir (Hepaktan 2009: 39-40).

Serbest bölge diye ifade edilen sahaların, bir kentin tümünü içine alacak şekilde genişletilmesi söz konusu olamamakta olup bu uygulamalar bir kentin ancak bir kısmında uygulanabilmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 4).

Serbest bölgeleri çalıştıran kişilere bakıldığında, gerek hükümet ve yerel yönetimler gibi kamu kesimi kişilikleri tarafından, gerekse özel kesim kişilerince çalıştırılabildiği görülmektedir (İncekara 1986: 25; Erdoğan ve Ener 2005: 5).

Serbest bölgelerin gerek konum itibariyle gerekse alt yapı açısından da birtakım özellikleri vardır. Serbest bölgeler kuruluş yerleri açısından değerlendirildiğinde, ülkenin sıradan bir yerinde değil de çoğunlukla gelişmiş bir hinterlanda (art bölgeye), güçlü milletlerarası transit ve ulaşım ağına sahip ve bu nedenle iktisadi bir çekim gücüne sahip alanlarda inşa edildiği görülmektedir (Işık ve Çabuk 2007: 6). Serbest bölgenin verimli olabilmesi için kurulduğu yer ve üst yapı kadar alt yapısı da önem arz etmektedir. Bu nedenle serbest bölgedeki iktisadi faaliyetlere yardımcı olmak için bu bölgelere farklı türden alt yapılar inşa edilmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 17). Böylelikle serbest bölgelerde gelişmiş bir altyapının olması neticesinde pozitif dışsallıklar ortaya çıkabilmekte ve burada faaliyet gösteren firmaların maliyetlerinde bir düşüş gerçekleşebilmektedir.

Serbest bölgeler, bölgelerdeki yürütülen ticari faaliyetlerin gelişebilmesi adına bürokratik işlemlerin minimal düzeyde tutulmaya gayret edildiği alanlardır (Dölek 2013: 17). Normal gümrük işlemlerinin tamamlanma süresi hakkında genel fikir sahibi olunması açısından Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü verilerine göre farklı hatlar itibariyle ihracat ve ithalat işlemlerinde geçen zamanlar aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

Öncelikle farklı renkteki hatların ne anlama geldikleri şu şekilde açıklanabilir. Kırmızı hat eşyanın fiziki olarak denetimi yanında eşyaya ait belgelerin de denetiminin gerçekleştirildiği, sarı hat sadece eşyanın belge ve eklerinin birbirlerine göre uyumunun denetlendiği bunun dışında fiziki bir kontrolün gerçekleştirilmediği, mavi hat eşyanın veya ona ait olan yazılı beyan ve belgelerin ya da ticari nitelikteki belgelerin ve bilgilerin sonraki bir tarihte kontrol edileceği ve yeşil hat ise eşyanın ne fiziki açıdan ne de belge boyutunda hiçbir denetiminin gerçekleştirilmediği hattır.³

Tablo 1'e bakıldığında ilk yarım saatte en fazla ihracat işleminin sarı hatta, en az ihracat işleminin ise kırmızı hatta tamamlandığı görülmektedir. İlk 24 saat içinde ihraç işlemlerinin çok az miktarının kaldığı, neredeyse tümüne yakın kısmının tamamlandığı görülmektedir.

³ <http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/ihracat/8.html> (Erişim Tarihi 28.02.2016).

Tablo 1. Haziran 2015 İtibariyle İhracat İşlemlerinin Tamamlanma Süreleri

Süre/Hat	Kırmızı Hat	Mavi Hat	Sarı Hat	Yeşil Hat	Toplam
İlk yarım saat	1.544	93.741	130.689	4.975	230.949
İlk 4 saat	8.082	95.046	162.007	5.341	270.476
İlk 24 saat	11.121	95.400	166.059	5.391	277.971
24-48 saat	1.427	67	964	7	2.465
48-72 saat	486	31	632	3	1.152
72-96 saat	335	11	463	5	814
96-120 saat	138	8	247	3	396
120-168 saat	162	16	347	7	532
168-240 saat	73	7	184	1	265
240 saat üstü	108	14	181	2	305
Toplam	13.850	95.544	169.077	5.419	283.900

Kaynak: <http://risk.gtb.gov.tr/data/54d20ba2f293701aa4ec8ddd...> (Erişim Tarihi 19.02.2016).

Tablo 2. Haziran 2015 İtibariyle İthalat İşlemlerinin Tamamlanma Süreleri

Süre/Hat	Kırmızı Hat	Mavi Hat	Sarı Hat	Yeşil Hat	Toplam
İlk yarım saat	399	28.645	6.402	108	35.554
İlk 8 saat	13.820	59.766	80.745	6.085	160.416
İlk 24 saat	21.420	67.949	112.812	6.332	208.513
24-48 saat	11.169	2.903	18.292	349	32.713
48-72 saat	3.918	2.127	8.788	82	14.915
72-96 saat	3.769	897	5.934	86	10.686
96-120 saat	2.259	443	3.019	53	5.774
120-168 saat	2.384	436	3.260	9	6.089
168-240 saat	1.342	185	1.891	11	3.429
240 saat üstü	1.221	190	1.768	1	3.180
Toplam	47.482	75.130	155.764	6.923	285.299

Kaynak: <http://risk.gtb.gov.tr/data/54d20ba2f293701aa4ec8ddd...> (Erişim Tarihi 19.02.2016).

İthalat işlemlerine bakıldığında, Tablo 2'de görüleceği üzere ilk yarım saat içerisinde en fazla işlemin tamamlandığı hattın mavi hat olduğu görülmektedir. İlk yarım saatte en az ithalat işleminin yapıldığı hat ise yeşil hattır. İlk 24 saat içerisinde ihracat işlemine göre toplam işlemin daha az bir kısmının tamamlandığı görülmektedir. 24 saat ve üstü zaman dilimlerinde ise ihracat işlemine göre toplamda daha fazla işlemin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Son bir genel özellik olarak serbest bölgeleri dünya üzerindeki dağılımı açısından değerlendirmekte fayda vardır. *"Serbest bölgelerin önemli bir kısmı, Uzak Doğu'nun, Orta Doğu'nun, Afrika ve Latin Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinde toplanmıştır"* (Toroslu ve Durmuş 2010: 17).

1.3. Serbest Bölge Türleri

Serbest bölge türlerine bakıldığında, çok çeşitli serbest bölge türleri olduğu söylenebilir. Aşağıda bazı ayrımlara göre serbest bölge türleri verilmiştir.

1.3.1. Siyasi Bakımdan Bağlı Bulunduğu Ülkedeki Normları Kapsama Derecesine Göre Serbest Bölge Türleri

Serbest bölgenin siyasi bakımdan bağlı olduğu ülkede geçerli olan normların serbest bölgeler açısından hangi düzeyde bağlayıcı olduğuna göre serbest bölgeler, açık ve kapalı serbest bölgeler olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır (Tekeli ve İlkin 1987: 11; Özdoğan 2006: 15).

1.3.1.1. Açık Serbest Bölgeler (Open Free Zones)

Serbest bölgelerin siyasi bakımdan bağlı oldukları ülkede uygulanmakta olan tüm normların serbest bölgelerde geçerli olmadığı, arzu edilen bütün iktisadi faaliyetlerin hiç bir kısıtlama getirilmeksizin yürütülmesinin mümkün olduğu serbest bölge türüdür (Tekeli ve İlkin 1987: 11; Özdoğan 2006: 15).

1.3.1.2. Kapalı Serbest Bölgeler (Closed Free Zones)

Serbest bölgenin siyasi olarak bağlı bulunduğu ülkede geçerli olan normlardan belirli bir kısmının serbest bölgelerde de bağlayıcı olduğu, bir kısmının ise serbest bölgelerde geçerli olmadığı, ilgili serbest bölgede tüm iktisadi faaliyetlerin değil sadece bazı iktisadi faaliyetlerin yapılmasına müsaade edilen serbest bölge türüdür (Tekeli ve İlkin 1987: 11; Özdoğan 2006: 15).

1.3.2. Faaliyette Bulunan Firmaların Niteliğine ve Hedef Pazarın Türüne Göre Serbest Bölgeler

1.3.2.1. Kuzey Tipi Serbest Bölgeler

Kuzey tipi serbest bölgeler; gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliği açısından üretimden ziyade ticari karaktere sahip faaliyetlerde bulunulan, faaliyetlerin yerli girişimlerce yapıldığı ve ihracatın artırılması gayesinin taşınmadığı, üretim için gereksinim duyulan yabancı girdilerin kısıtlama olmadan ve düşük vergilerle temin edilmek istendiği, daha ziyade iç talebi karşılamak adına faaliyetlerini sürdüren firmaların oluşturduğu kimi gelişmiş devletlerde görülen serbest bölge türleridir (Bakır 1984: 13).

1.3.2.2. Güney Tipi Serbest Bölgeler

70'li yıllarla birlikte ortaya çıkan, Uzak Doğu'da yoğun şekilde görülen bu bölgeler ise Kuzey tipi serbest bölgelerin aksine ticari değil endüstriyel karakteristik taşıyan, çoğunlukla dış ülkelerden gelen girişimlerin olduğu, iç talepten ziyade global dış talebe yönelik üretim faaliyetlerinin yapıldığı serbest bölge türüdür (Özdoğan 2006: 15). Kuzey tipi serbest bölgelerin aksine, gelişmiş devletlerde değil daha çok gelişmekte olan ülkelerde karşımıza çıkan güney tipi serbest bölgeleri, Singapur tipi serbest bölgeler olarak da ifade edilmektedir (Bakır 1984: 13).

1.3.3. İktisadi Faaliyetin Niteliğine ve Yerine Getirdiği Göreve Göre Serbest Bölgeler

Serbest bölgelerde birbirinden farklı iktisadi faaliyetler yürütülebilmektedir. Serbest bölgeler bölgede gerçekleştirilen iktisadi faaliyetlere ve yerine getirdiği görevlere göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

1.3.3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones)

Serbest ticaret bölgeleri; hafif montaj işlemleri gibi birkaç istisna dışında endüstriyel karakterdeki işlemlerin yapılmadığı (Öztürk 2012a: 182), sadece ithalat ve ihracat gibi uluslararası ticari nitelikteki işlemlerin yapılmasına izin verilen (Erdoğan ve Ener 2005: 24), bazen reeksport ve transit ticaret gibi ülkenin kendi tüketimi için ithal etmediği işlemlerin yapıldığı (Toroslu ve Durmuş 2010: 6-7), istisnalar dışında çoğunlukla çekim ağı güçlü olan liman ve havaalanlarının içinde veya civarında inşa edilen (Erdoğan ve Ener 2005: 24; Taylar 2008: 10) serbest bölge türlerinden biridir.

1.3.3.2. Serbest Liman (Free Port)

"Serbest limanlar, ülkenin belli bir limanının ithalat, ihracat, transit ticaret, taşımacılık ve reeksport işlemleri açısından serbest hale getirilmesiyle kurulan serbest bölgelerdir" (Toroslu ve Durmuş 2010: 11). Serbest limanlar özellikle denizlerle direkt bağlantısı olmayan ülkeler açısından, açık denizlere açılma noktasında ve böylelikle deniz ulaşımını daha rahat sağlayabilme imkanı açısından çok önemlidir (Öztürk 2012a: 183-184). Genel yasal düzenlemeler bakımından değerlendirildiğinde, gümrük imtiyazlı alanlar içerisinde en liberal ve en esnek

olanının serbest limanlar olduğu gör÷lmektedir (Güner 1995: 4). "*Günümüzde Meksika, Hollanda, İngiltere, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Hong Kong, Lübnan, Bahama Adaları, Malezya, Batı Avrupa ve sanayileşmiş birçok ülkede serbest liman uygulamasına rastlamak mümkündür*" (Taylar 2008: 14).

1.3.3.3. Antrepo (Bonded Warehouse)

Antrepolar temelde dış ticarete işlem görüp gümrük vergisi ödenmesi gereken ürünlerin, vergi borcu ödeninceye kadar veya yeniden ihracı yapılmak üzere transit ticaret işlemleriyle getirilen malların, belli bir süre için zarar görmesini engelleyebilmek adına korundukları yerlerdir (Parasız 2007: 26). Antrepoları işleten taraflara bakıldığında, kimi zaman bunların kamusal kişiliklerden-resmi idarelerden oluştuğu, kimi zaman ise özel şahıslarca çalıştırıldığı ve antreponun özel şahıslarca işletilmesi durumunda bu tür antrepolara *fiktif antrepo*, bir resmi idare tarafından işletildiğinde ise adına *gerçek antrepo* denildiği gör÷lmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 49; Seyidoğlu 2009: 178).

Ekonomik yaşamda çoğu zaman talebin ortaya çıkmasıyla bu talebi karşılayacak üretimin (arzın) gerçekleştirilmesi aynı anda gerçekleşmemekte olup talebi karşılayacak olan arzda gecikmeler olmaktadır ve bunun sonucunda ekonomik dalgalanmalar yaşanmaktadır. İktisat literatüründe bu dalgalanmalara *iktisadi (veya konjonktürel) dalgalanmalar* denmektedir. Antrepolar firmalara stoklama imkanı sunmaktadır. Stoklar ise arz ile talep arasındaki dengesizliğin azaltılması ve uyumlu olması konusunda yardımcı olurlar (Öztürk 2012b: 322). Böylece antrepoların, iktisadi dalgalanmalar üzerinde düzleştirici etki oluşturduğu söylenebilir.

Ayrıca antrepolar; bir yandan ihracatçılara piyasa koşullarına göre istedikleri fiyattan ürünlerini satabilme ve böylece olası zararlardan korunabilme imkanı verirken, ithalatçılara ise ürünlerin ayıplı olup olmadığını görerek alma imkanı, ithalattan doğan vergileri parçalar halinde ödeme imkanı ve üretimleri için gerek duydukları optimal ölçekte malı dilediği zaman alabilme imkanı sunmakta olup bu açıdan hem ithalat işlemleri yapan iktisadi ajanlara (aktörlere) hem de ihracat işlemleri ile uğraşan iktisadi ajanlara (aktörlere) fayda sağlamaktadır (Seyidoğlu 2009: 178).

1.3.3.4. Dış Ticaret Bölgesi (Foreign Trade Zones)

"Dış ticaret bölgesi, dış ticareti geliştirmek amacı ile, A.B.D. hükümeti tarafından 1934 yılında uygulamaya konmuş bir tür serbest ticaret bölgesi uygulamasıdır" (Özdoğan 2006: 12).

1.3.3.5. Serbest Sigortacılık Bölgesi (Free Insurance Zones)

Sigorta muamelelerinden kaynaklı meydana gelebilecek zaman ve değer kaybı yaşamamak adına, sigortacılık alanındaki yasal düzenlemelerin ya sınırlı düzeyde geçerli olduğu ya da tümüyle geçerli olmadığı serbest bölge türüdür (Özdoğan 2006: 14). Asgari düzeyde kamusal düzenlemelerin olması neticesinde sigorta şirketleri, bu bölgeler vasıtası ile olağan dışı yüksek düzeydeki risklere girebilecek duruma geleceklerdir (Chen 1996: 19).

1.3.3.6. Serbest Üretim Bölgeleri (Free Processing Zones)

"Ülkelerin, genellikle yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek amacıyla yönelik olarak tesis ettikleri, üretimin daha çok ihracat ve belli şartlarda iç tüketim için yapıldığı, bir çok teşvik ve özendirme tedbirleri ile büyük üretim komplekslerinin kurulduğu serbest bölgelerdir" (İncekara 1986: 21). Serbest üretim bölgelerinde istisnalar olabilmekle beraber, çoğunlukla fazla karmaşık nitelikte olmayan basit düzeydeki endüstriyel ürünlerin imalatı ya da montajlama işlemleri gerçekleştirilmektedir (Seyidoğlu 2009: 176).

"Bu bölgeler, Endüstriyel Serbest Bölgeler (Industrial Free Zones), Serbest İhracat Bölgeleri (Free Export Zones), İhracat Geliştirme Merkezleri (Export Processing Zones), İhracat Serbest Bölgeleri (Export Free Zones), Yatırım Geliştirme Bölgeleri (Investment Promotion Zones), hatta Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones) olarak da anılmaktadır" (Bakır 1984: 11).

Serbest üretim bölgelerinin gelişim sürecine bakıldığında, bilhassa 1966'dan sonra sayılarının çoğaldığını söylemek mümkündür (Alpar 1985: 18; Erdoğan 1988: 345; Toroslu ve Durmuş 2010: 38). Örnek vermek gerekirse, serbest üretim bölgeleri 1966'da sadece Hindistan'da bulunan Kandla'da ve Puerto Rico'da bulunan Mayagüez'de bulunurken, 1971 ile 1975 döneminde on bir farklı gelişme yolundaki ülkede, yirmi üç tane serbest üretim bölgesi oluşturulmuştur (Alpar 1985: 18; Erdoğan 1988: 345; Toroslu ve Durmuş 2010: 38).

1.3.3.7. İkiz Fabrikalar (Maquiladora)

Maquiladora kelimesinin geliş kökenlerine bakıldığında, İspanyolca bir kelime olan Maquila kelimesinden kaynağını almakta olduğu ve Meksika'nın henüz bağımsızlığını kazanmadığı sömürge döneminde değirmencilerin verdikleri emeğin karşılığı olarak, ürün üzerinden elde etmiş oldukları aynı kazancı ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.⁴

Meksika Hükümeti'nin 1965'te Kuzey Meksika sınırındaki sahada, iktisadi gelişmeyi gerçekleştirmek adına Maquiladora programını hayata geçirdiği belirtilmelidir (Işık ve Çabuk 2007: 9). Bu serbest bölge türünde ülkelerin faktör donatımlarıyla doğru orantılı olacak şekilde üretim yapabilme imkanı sunulmakta olup ABD'de sermaye emeğe göre nispi olarak ucuz olduğu için ilgili ürünün sermaye yoğun kısımları ABD'de tamamlanmakta, daha sonra bu henüz üretim sürecini tamamlamamış yarı mamul konumundaki kısımlar Meksika'daki ucuz emek faktörü aracılığı ile nihai mamule dönüştürülüp tekrar ABD'ye satılmakta ve ABD ithal ettiği bu tamamlanmış ürünün toplam piyasa değeri üzerinden değil, kendisine ait olmayan sadece Meksika'nın ürüne kattığı değer üzerinden bir ithal vergisi almaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 51).

1.3.3.8. Yatırım Bölgesi (Enterprise Zone)

Yatırım bölgeleri, ilk denemesi 1977 yılında bir Avrupa ülkesi olan İngiltere'de gerçekleştirilen bir serbest bölge türüdür (Alpar 1985: 15; Karakuzey 2003: 29). İngiltere'deki Thatcher yönetimi zamanında İngiltere, yatırım bölgeleri denilen bu serbest bölge türü aracılığı ile serbest bölgelerde kamusal müdahaleleri geri çekerek ve böylelikle ekonomiyi teşvik ederek iktisadi toparlanmayı başlatmaya çalışmıştır (Maier ve Beck 2000: 185). Dünya üzerindeki ülkeler gelişmişlik açısından homojenlik göstermediği gibi çoğu kez ülkelerin kendi içindeki kalkınmışlık düzeyleri de aynı düzeyde gerçekleşmemiştir. Genellikle çeşitli negatif dışsallıklar (elverişsiz alt yapı-ulaşım-iklim koşulları gibi) nedeniyle firmalar kendi arzuları ile ülkenin her bölgesine yatırım yapma konusunda istekli olmamaktadırlar.

⁴ <https://de.wikipedia.org/wiki/Maquila> (Erişim Tarihi: 30.12.2015).

İşte tam burada yatırım bölgelerine önemli görevler düşmektedir. Yatırım bölgeleri (enterprise zone) ile çeşitli kural dışılıklar vasıtası ile yerli sermayenin sorunlu ve geri kalmış alanlara transfer edilme amacının olduğu görülmektedir (Özdöğən 2006: 12).

1.3.3.9. Özel Ekonomik Bölge (Special Economic Zone)

Özel ekonomik bölgeler; ekonomideki yatırımları, diğer ülkelerle olan ticari ilişkileri ve turizm sektörünü geliştirmek hedefi ile 1979 yılında Çin'de ortaya çıkmış bir serbest bölge türüdür (Özdoğan 2006: 13).

1.3.3.10. Serbest Çevre (Free Perimeter)

Bir ülkenin belirli bir bölgesinde yaşayan insanların bizzat yerel tüketim ihtiyaçlarının, ithalat yoluyla gümrük ödemeksizin elde edilmesini sağlayan alanları ifade eden serbest bölge türüdür (Toroslu ve Durmuş 2010: 13). Serbest çevrelerin (free perimeter) çoğunlukla ülkenin ücra veya iktisadi olarak gelişmemiş bölgelerinde bulunduğu ve liman şehri ile art bölgeden oluştuğu görülmektedir (Chen 1996: 15).

1.3.3.11. Serbest Bankacılık Bölgeleri ve Kıyı Bankacılığı/Kıyı-Ötesi Bankacılığı (Free Banking Zones and Off-Shore Banking)

Kıyı bankacılığı ile serbest bölge bankacılığı değerlendirildiğinde, bu iki bankacılığın önemli ölçüde birbirine benzemesine rağmen, aslında iki farklı bankacılık türü olduğunu belirtmek gerekir (Işık ve Çabuk 2007: 12).

Bu iki bankacılık türünün farklı olan bir kaç yönüne ilişkin örnek vermek gerekirse, sırasıyla serbest bölge bankacılığı için bu tip bir sınırlama olmadığı halde, kıyı bankacılığı açısından bakıldığında kıyı bankacılığı merkezlerinde bankaların faaliyette bulunabilmesi için ya bu amaçlı kurulması ya da henüz Türkiye'de bankacılık faaliyetlerini yürütmeyen yabancı banka şubelerinden oluşması; serbest bölge bankacılığı için geçerli olmamasına rağmen kıyı bankacılığı için minimum sermaye mecburiyetinin olması; tabi oldukları mevzuatların farklılık göstermesi; faaliyet esaslarının farklı olması; serbest bölgelerde faaliyetlerini yürütmekte olan kıyı bankalarının kredi miktarları sınırlandırılmasına karşılık kıyı bankacılığı merkezlerinde faaliyetlerini sürdüren bankaların verecekleri her çeşit gerek nakdi

gerekse gayri nakdi krediler ile sağlayacakları fonlara ilişkin herhangi bir kısıtlamanın mevcut olmaması ve kıyı bankalarının kabul etmiş oldukları mevduatın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu uygulaması kapsamı dışında olmasına karşılık, serbest bölge bankalarının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu uygulaması kapsamında olması örnek olarak verilebilir (Işık ve Çabuk 2007: 13-14).

Kıyı bankacılığı (Off-Shore Bankacılık), bir ülkedeki otoriteler tarafından konan ve ülkede geçerli olan kanuni karşılık oranları, faiz ile kredilere getirilen taban ve tavan uygulamaları ve bankaların elde etmiş oldukları gelirler üzerinden vergi alınması gibi durumların sınırlı düzeyde geçerli olduğu veya tümüyle söz konusu olmadığı bankacılıktır (Özdoğan 2006: 13). Kıyı bankacılığı uygulamasının banka şubelerinin, tespit edilen ve banka şubelerine ayrılan özel bir saha içinde faaliyetlerini sürdürme mecburiyetlerinin olmadığı, mekan sınırlaması olmaksızın herhangi bir alanda, ihtiyaç duyulan mevzuata ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması ile de gerçekleştirilebildiği görülmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 48). "*Kıyı bankacılığının gelişme gösterdiği bölgeler arasında özellikle Bahama, Hong Kong, Lüksemburg, İsviçre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bermuda, Singapur, Filipinler ve Bahreyn yer almaktadır*" (Öztürk 2014: 95).

Serbest bölgelerde ticari ve endüstriyel nitelikteki faaliyetlerini sürdüren çeşitli firmaların, faaliyetlerini daha iyi yürütebilmesi ve daha verimli olabilmesi adına onlara hizmet sunan kuruluşlar mevcut olup bu kuruluşlar içinde de bankalar en önemli kuruluşlardandır (Orhan 2003: 121). Devletlerin neden serbest bankacılık bölgeleri kurma ihtiyacı duydukları konusuna bakıldığında, devletlerin ekonomileri için ihtiyaç duydukları ve ülke dışında bulunan dış sermayeyi, ülke içine transfer edebilmek adına bu tür bölgeleri inşa ettikleri görülmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 9). Türkiye açısından bakıldığında, bankaların serbest bölgelerde şube açabilmesinin 1985 yılındaki *Serbest Bölgeler Kanunu* ile olanaklı olduğu görülmektedir (Sunguroğlu 2003: 5).

1.3.3.12. Serbest Tıp-Sağlık Bölgeleri (Free Medical Zones)

Öncelikle serbest sağlık bölgelerinin, sadece sağlık hizmeti maliyetlerine ilişkin olmadığı, bunun yanında gecikmiş ya da girişi tümüyle ihmale uğramış ilaç ve tedavilere de ilişkin olduğu belirtilmelidir (Groß 2006: 272).

Maliyet açısından konuya bakıldığında, gerçekleştirilen deneylerin ve kanıt yükümlülüklerinin yeni ilaçların girişini pahalılaştırabilmekte olduğu ve böylece araştırma ve geliştirme maliyetlerinin artık ürün yaşam döneminde veya patent döneminde kapatılamamasına yol açabildiği görülmektedir (Groß 2006: 272). Ayrıca umut verici ancak bilimsel olarak güvenilirliği kesinleşmemiş ilaç ve tedavi yöntemlerinin yasalar gereği yasaklanması neticesinde hasta insanlara kısa süre zarfında yardım edilememekte olup işte tam burada serbest bölgelerin deregülasyon stratejilerinin devreye girmekte olduğu görülmektedir (Groß 2006: 272-273).

Gelen hastalar değerlendirildiğinde, bir çok ülkeden gelen hasta çoğunlukla memleketlerindeki tedavilerin yetersiz kalması sonucunda bu imkanlardan yararlanmakta olup bunun sebebi ise çoğu ülkedeki kamusal sağlık sigorta programlarının yurt dışında bulunan bu gibi bölgelerdeki tedavileri karşılamamasıdır (Grubel 1982: 57). Böylelikle bu gibi bölgelerdeki tedaviye ulaşımın, yalnızca varlıklı bireylerle sınırlandırıldığı belirtilmelidir (Grubel 1982: 57).

1.3.3.13. Serbest Kumar Bölgeleri (Free Gambling Zones)

Serbest kumar bölgelerine (Free Gambling Zones) örnek vermek gerekirse, 1931 yılında Nevada eyaletinde oluşturulan serbest kumar bölgesi gösterilebilir (Grubel 1982: 45).

Atlantic City'deki kumar gazinolarının niteliğine bakıldığında, bunların oluşturulmasının *Nevada*'daki ile aynı düşünce doğrultusunda onaylanıp yürütülmesine karşılık, düzenlemelere tabi olan ve tabi olmayan müşteriler arasındaki olası ayırım gücünün daha zayıf olduğu; kumarın tümüyle serbest olduğu *New Jersey* ile *Atlantic City*'i kıyaslandığında ise *Atlantic City*'in *New Jersey*'in aksine serbest kumarı önemli ölçüde sınırlandırdığı ve böylece sıradan vatandaşların, kumar faaliyetlerinin cazibesine kapılma tehlikesini büyük oranda düşürdüğü görülmektedir (Grubel 1982: 45).

1.3.3.14. Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Shops)

"Genellikle havaalanları ve gümrük kapılarında kurulan sigara, içki ve çeşitli kıymetli eşyaların perakende olarak satıldığı mağazalardır" (Toroslu ve Durmuş 2010: 10).

1.3.3.15. Transit Bölge (Transit Zones)

"Denize kıyısı olan ülkelerin, denize yakın veya yeterli çıkışı olmayan komşu ülkelerin depolama ve dağıtım merkezleri şeklinde kullanılması için girişte kurduğu limana transit bölge denir" (Güner 1995: 6).

1.3.3.16. Teknoloji Serbest Bölgeleri (Technology Free Zones)

Bu serbest bölge türünün farklı uygulama biçimleri dünyada görülebilse de burada Türkiye açısından tanımlanacaktır. Teknoloji Serbest Bölgeleri, Türkiye'nin siyasi hudutları kapsamında olmakla birlikte, gümrük hudutları açısından kendisine yasalar ile tanınan özel koşullar sonucunda ülkenin gümrük hudutları dışında kalan, ülkedeki teknolojik düzeyin ve yeni buluşların gelişimini desteklemek amacıyla, normalde Türkiye'de uygulanmakta olan ticari ve finansal alanlara yönelik hukuki ve idari düzenlemelerin ya hiç geçerli olmadığı ya da kısmen geçerli olduğu, Türkiye'nin diğer alanlarından fiziki bakımdan ayrılmış, kolayca ilişki içerisine girebilmek için ülkedeki üniversite ya da araştırma merkezlerine yakın bir konumda bulunan, nitelikli tesisleri olan kuruluşlardır (Aktaş 2014: 24).

Burada verilen serbest bölge türleri dışında da farklı ülkelerde çeşitli türden serbest bölge uygulamaları görülebilmektedir. Burada sadece örnek nitelikte bir kaç serbest bölge türüne değinilmiştir.

1.4. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Ülkelerin serbest bölgeleri kurarken bu serbest bölgelerden birtakım amaç ve beklentilerinin olduğu; gelişmiş ülkelerde serbest bölgelerin kuruluş amaçlarının milletler arası ticaretin ülkelere sağladığı çeşitli faydalardan yararlanma olduğu; gelişmekte olan ülkelerin ise ürünlerini dış piyasalara satarak ülkelerinin ihracat hacmini genişletmek, ülkelerinde bulunan emek faktörünü istihdam edebilmek ve ülke içine doğru gerçekleştirilen döviz transferini yükseltmek amacıyla serbest bölgeleri inşa ettikleri görülmektedir (Tümenbarut 2012: 341).

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun birinci maddesindeki serbest bölgelerin kurulma amaçlarına bakmakta fayda vardır. Bu maddede amaçlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

"(...) ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması(...)".⁵

Ülkelerin serbest bölgeleri inşa etmelerindeki genel nitelikteki iktisadi amaçlarını, ülkelerin hem ihracatını hem de imalat endüstrisinin gerçekleştirmiş olduğu ihracatını çoğaltmak ve bu ihracatı tek tip yerine çeşitlendirip ileriye taşımak; yabancı firmaların diğer devletlerle gerçekleştirdikleri ticaretlerini rahat bir şekilde yapmalarına imkan tanıyarak ülkedeki safi döviz düzeyini yükseltmek; dış sermaye miktarını ve bununla birlikte ileri teknolojileri ülkeye transfer edebilmek; ülkede eğer işsizlik sorunu mevcutsa, serbest bölgeler vasıtasıyla yeni iş imkanları ile bu soruna çözüm bulmak; çalışanların ve idarecilerin beceri düzeylerini ileriye taşımak ve ülkedeki nispi olarak geri kalmış alanlara serbest bölgeler kurarak serbest bölgelerin çoğunlukla sahip oldukları gelişmiş altyapısından bu geri kalmış bölgelerin yararlanmasına ve kalkınmasına destek olmak şeklinde sıralamak mümkündür (Kibritçioğlu 1997: 76).

1.5. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Serbest bölgeler kuruldukları devletlerin ekonomik yapısı üzerinde birtakım etkiler yaratabilmekte olup bu etkiler olumlu (müspet-pozitif) yönde olabileceği gibi olumsuz (menfi-negatif) yönde de olabilmektedir (Güner 1995: 11; Karakuzey 2003: 31). Ülke ekonomisinin menfaati düşünüldüğünde ve rasyonel açıdan değerlendirildiğinde, serbest bölgelerin sağladığı pozitif etkilerin, neden oldukları negatif etkileri aşması gerekmekte olup aksi takdirde serbest bölgelerin, ekonomilere faydasından çok maliyeti olacaktır (Özdoğan 2006: 18).

1.5.1. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Pozitif Etkileri

1.5.1.1. İhracat Üzerindeki Etkileri

Öncelikle sırf ticari faaliyetlerde bulunmayan, aynı zamanda üretim faaliyetlerinde de bulunan endüstriyel nitelikteki ihracatçılar açısından bakmakta fayda vardır. Bu firmaların üretimleri için gerekli kaynakları denizaşırı devletler gibi

⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf> (Erişim Tarihi 06.02.2016).

farklı sahalardan gümrük vergisi ödemeksizin temin etmeleri ve bunun yanında serbest bölgenin faaliyetlerini sürdürdüğü ülkenin faktör donatımı açısından avantajlı olduğu (düşük fiyatlı ve yüksek miktarlı) üretim faktörlerini de firmaların kullanabilme ihtimali olması sonucunda, firmalar ciddi maliyet tasarrufları elde etmekte ve uluslararası piyasada rakiplerine karşı önemli fiyat rekabeti avantajı elde edebilmektedirler (Koroğlu 1999: 67).

Serbest bölgede faaliyetlerini sürdüren firmaların, üretim sürecinde kullandıkları üretim girdilerini ve temel düzeydeki alt yapı yatırımlarını dış ülkelerden satın almak yerine serbest bölgenin kurulduğu ülkeden temin etmeleri, firmalara hızlı tedarik etme ve ulaşım maliyetlerinde tasarruf sağlama gibi birtakım rahatlıklar sağlaması bakımından hem firmalara fayda sağlarken aynı zamanda ilgili ülkeden serbest bölgeye yapılan satışlar, ülkenin ihracat işlemi olarak değerlendirildiği için ülkenin ihracat hacmini genişletmesi bakımından da ülkeye fayda sağlamaktadır (Bakan ve Gökmen 2014: 38). Serbest bölgelerin, ülkenin diğer bölgeleriyle olan ticaretini artırması sonucunda, serbest bölgelerin polarize bölge olma potansiyellerinin artmakta olduğu ve çevresindeki diğer alanları kendine doğru çeken bir ekonomik alan konumuna gelme ihtimallerinin yükseldiği söylenebilir.

Farklı bir diğer olumlu katkıya bakıldığında, serbest bölgelerden ithal edilen malların reeksport (yeniden ihracat) işlemlerinin gerçekleştirilmesine de katkı sağlamakta olduğu belirtilmelidir (İncekara 1986: 31). Böylece bir ülkeden ithal edilen malları, farklı bir ülkeye tekrardan satan ihracatçı firmalara da fayda sağlanmış olmaktadır (İncekara 1986: 31).

İhracat işlemi yapmak isteyen işletmelerin mallarını hemen satmak zorunda kalmayıp, serbest bölgeyi malları için depolama alanı olarak kullanabilmesi ve böylelikle firmaların kendileri için en optimal satış koşullarının gerçekleşmesi durumunda mallarını hızlı bir şekilde dış piyasaya satma imkanına kavuşması, serbest bölgelerin ihracat işlemlerine sağladığı bir diğer olumlu etkidir (Koroğlu 1999: 67).

Bazı durumlarda bir ülkenin ihraç etmek istediği mallar uluslararası piyasalarda istenilen biçimde olmayabilmekte olup bu gibi durumlarda firmaların ihracat sıkıntısı çekmemek ve uluslararası piyasalarda paylarını kaptırmamak için

ürünlerini serbest bölgelere getirerek rahat ve düşük maliyetlerle ambalajlama, paketleme gibi birtakım karmaşık olmayan işlemler neticesinde uluslararası piyasaların kabul edebilecekleri standartları sağlayabilme imkanına kavuşması, serbest bölgelerin ihracat işlemleri üzerinde sağladıkları bir diğer önemli pozitif etkidir (İncekara 1986: 31).

1.5.1.2. İthalat Üzerindeki Etkileri

Serbest bölgenin siyasi olarak bağlı olduğu ülkedeki gerek üreticiler gerekse tüketiciler, gerek duydukları ithal malları bizzat kendileri ithal etmek yerine, bu malları serbest bölgelerden daha kısa sürede, daha kolay biçimde tedarik etme imkanına kavuşacaklardır (Akyürek 1983: 18; Işık ve Çabuk 2007: 25; İncekara 1986 : 32; Köroğlu 1999: 66).

Yurt içindeki firmaların faaliyetleri için gerek duydukları ithal malların serbest bölge tarafından ithal edilip tedarik edilmesi neticesinde serbest bölgeler, firmalara esneklik tanıyıp sermayelerini uzun süre stok şeklindeki sermaye biçiminde tutmak zorunda bırakmayarak firmalara sermayelerini farklı alanda kullanma imkanı sunmaktadır (Akyürek 1983: 18; Işık ve Çabuk 2007: 25; İncekara 1986: 32; Köroğlu 1999: 66-67).

Serbest bölge dışındaki, serbest bölgenin siyasi olarak bağlı olduğu ülkede bulunan firmalar, toptan ithal etmeler sonucunda yüklü miktarda gümrük vergisi ödemek yerine serbest bölgedeki firmalar gibi serbest bölge alanına gümrüksüz ithal edip stokladıkları girdileri ihtiyaç duydukları miktarlarda ülkelere ithal ederek sadece ithal ettikleri kısım için ithal vergisi ödeme imkanına kavuşmaktadırlar ve böylelikle girdiler için ödeyecekleri gümrük vergilerini zamana yayma imkanına kavuşmaktadırlar (Akyürek 1983: 18; Köroğlu 1999: 67; İncekara 1986: 32).

Serbest bölgelerin olması neticesinde ithalatçı firmalar yabancı ülkelere ithal edilip serbest bölgelere getirilen malların nitelikleri konusunda bilgi sahibi olurlar, ayıplı ve kalitesiz mallar ithal etmezler (Akyürek 1983: 18-19). Sonuçta firmalar ithal ettikleri ayıplı mallar için boş yere ithalat vergisi ödememiş olur ve maliyetler gereksiz yere artmamış olur (Akyürek 1983: 18-19).

1.5.1.3. Döviz Cinsinden Gelir Üzerindeki Etkileri ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Serbest bölgede istidam edilen emek faktörüne ödenen ücret gelirleri; eğer mevzuat dahilinde serbest bölgede faaliyetlerini sürdüren girişimlerden alınan vergi, resim ve harç gibi birtakım kamusal gelirler alınıyorsa buradan sağlanan gelirler; serbest bölge sınırları içinde kalan binalar gibi üst yapılar ve stoklama fonksiyonu gören depolar gibi farklı yerlerin kiralanması sonucunda elde edilen kira gelirleri; serbest bölgelerin ihtiyaç duydukları üretim girdilerini ve temel düzeydeki alt yapısal hizmetleri ile diğer çeşitli hizmetlerin dış alemden tedarik etmek yerine siyasi olarak bağlı bulunan devletten sağlanması sonucunda ilgili ülkeye yapılan harcamalardan sağlanan gelirler; transit ticaret hizmetlerinin sağlanması sonucunda serbest bölgelerin sağladığı gelirler, serbest bölge ile serbest bölgenin siyasi olarak bağlı olduğu devletin dolaysız biçimde döviz gelirlerinin yükselmesini sağlamaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 100). Diğer taraftan da serbest bölgelerdeki ithalat işlemlerindeki gümrük vergisi muafiyeti gibi birtakım istisnalar döviz cinsinden tasarrufların dolaylı olarak artmasını sağlamaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 101). Döviz cinsinden kazançların artması, eğer ülkede bir dış ödemeler açığı varsa bu açığın kapanması noktasında ülke ekonomisine fayda sağlayacaktır (Tümenbarut 2012: 343).

1.5.1.4. İstihdam ve Emek Üzerindeki Etkileri

Ekonomilerin temel sorunlarından biri de işsizlik sorunudur. Serbest bölgeler, işsizliği azaltma noktasında hem serbest bölgede çeşitli sektörlerde emek istihdam ederek dolaysız biçimde hem de siyasi olarak bağlı olduğu ülke ile iktisadi ilişkiler içine girerek dolaylı istihdam sağlama noktasında ekonomilere yardımcı olsa da bunun tam anlamıyla sağlanması için emeğin serbest bölgenin siyasi olarak bağlı olduğu ülkeden sağlanması gerekmektedir (Alpar 1985: 41-42). Eğer firmalar yabancı ülkelerdeki ücretlerin düşük olması nedeniyle, maliyet minimizasyonu kapsamında emeği oradan istihdam etmek isterlerse bu durum, serbest bölgelerin ülke ekonomisine istihdam sağlama konusundaki faydasını düşürecek olup bunu engellemek ve caydırmak için de ülkeler, serbest bölgede faaliyetlerini sürdüren firmalara ülke içindeki emek faktörünü üretime koşma şartı koyabilir (Alpar 1985:

41-42). Örneğin Türkiye ile *Ford Motor Kumpanyası* arasında imzalanan serbest bölgeye ilişkin antlaşmanın koşullarından biri de serbest bölgede istihdam edilecek işgücünün ikinci yıl sonuna kadar minimum yüzde 75'inin Türk personelden oluşması gerektiğidir (Bağrıaçık 1999: 13).

Serbest bölge türleri açısından serbest bölgelerin istihdam üzerindeki etkisi ele alındığında, serbest üretim bölgelerinin serbest ticaret bölgelerine göre daha fazla istihdama katkı sağladığı söylenebilir (Taylar 2008: 47). Genel fikir vermesi açısından dünyadaki ihraç işleme bölgesindeki toplam istihdamı belirtmekte fayda vardır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre tahmini rakamlar olarak ihraç işleme bölgelerindeki çalışan sayısı 2006 yılında 66 milyona yükselmiştir (ILO 2014: 4).

1.5.1.5. Dış Sermaye ve Teknoloji Üzerindeki Etkileri

Serbest bölgelerde ithalat işlemleri üzerinden vergi alınmaması gibi birtakım liberal uygulamalar sonucunda firmalar avantajlar elde etmekte olup bunun sonucunda firmaların maliyetleri düşmekte ve karlılık oranları yükselmektedir (Işık ve Çabuk 2007: 27). Bu durum dış sermayenin ülke içine daha rahat ve istekli transfer edilmesini sağlamakta ve dış sermayenin gelmesiyle beraber ülke ekonomisine fayda sağlayacak birtakım yeni teknolojilerin de ülke içine transfer edilme miktarında bir yükselme yaşanabilmektedir (Işık ve Çabuk 2007: 27).

1.5.1.6. Turizm ve Fuarlar Üzerindeki Etkisi

Serbest bölgeler, inşa edildikleri bölgede gerçekleştirilecek fuarlar ile turizmi destekleyerek bunların daha ileri bir noktaya gelmesi konusunda yardımcı olmaktadır (Akyürek 1983: 20). Ayrıca bu durum kısa vadede olmasa da uzun vadede bölgenin daha iyi tanınması açısından pozitif dışsallıklar yaratılabilecek ve böylelikle serbest bölge, kendine doğru daha fazla istekli yatırımcı ve girişimci çekebilecektir.

1.5.1.7. Beşeri Sermaye ve Emeğin Niteliği Üzerindeki Etkisi

Serbest bölgelerde uluslararası ticaret, bankacılık, sigortacılık ve turizm gibi farklı türden sektörlerle ait hizmetler verildiği için ülkedeki emeğin bu gibi sektörlerde uzmanlaşmasına imkan sunulmakta olup yetişen bu uzman kişiler ülke ekonomisinin kalkınma çalışmalarında yer alacaktır (Toroslu ve Durmuş 2010: 22).

1.5.1.8. Transit Ticaret Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi

Serbest bölgeler, başka ülkelerin daha rahat bir şekilde birbirleriyle ticari ilişkiler içerisine girmesine katkıda bulunarak siyasi bakımdan bağlı oldukları ülkedeki transit ticaret faaliyetlerinin daha aktif olarak yapılmasını ve ilgili sahanın milletlerarası ticaretin yoğun olarak yapıldığı bir saha haline gelmesini sağlarlar (Akyürek 1983: 20).

1.5.1.9. Yeni İktisat Politikalarının Etkilerini Kestirebilme İmkânı

Devletler, vergi ve kambiyo işlemlerine ilişkin politikalarda olduğu gibi yeni iktisat ve maliye politikalarının, ülke genelinde ne gibi sonuçlar doğuracağını öğrenmek için ülke genelinde bu yeni politikaları yürürlüğe koymadan önce serbest bölgelerde deneme imkanına sahip olabilmekte ve bu durum devletlerin daha doğru kararlar almasını sağlayabilmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 23-24). Çünkü serbest bölge deneylerinin, ulusal reformlara göre daha kolay değerlendirilebilme ve daha iyi denetim altına alınabilme imkanı sunduğu görülmektedir (Groß 2006: 45). Örneğin Çin'deki özel ekonomik bölgeler, sadece birtakım iktisadi politika hedeflerine ulaşmak için değil, bununla beraber çoğunlukla liberal iktisat politikalarını denemek için de kurulmuşlardır (Tank 2002: 13).

1.5.1.10. Serbest Bölgelerde Verilen Bankacılık, Taşımacılık ve Liman Hizmetlerinin Etkisi

Kıyı bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü serbest bölgeler, kıyı bankacılığın yapılmadığı serbest bölgelerin aksine, dış piyasalardan daha rahat kredi tedarik edebilme imkanına sahiptirler ve bu durum ekonomiyi pozitif yönde etkileyebilmektedir (Karakuzey 2003: 32). Eğer serbest bölge uluslararası ulaşımın yoğun olduğu yerlere yakın bir yerde inşa edilirse bu konumun pozitif dışsallıklarından yararlanılarak liman faaliyetleri ve hizmetleri daha verimli ve rahat bir şekilde sunulabilmekte ve uluslararası taşımacılık ülkeye doğru çekilebilmektedir (Işık ve Çabuk 2007: 27).

1.5.2. Serbest Bölgelerin Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkileri

1.5.2.1. Monopolleşme Etkisi

Serbest bölgelerde ithal vergisinin alınmaması gibi girişimcilere cazip gelen ve kendine çeken uygulamalar neticesinde firmaların faaliyetlerini sürdürmek için gerek duydukları girdileri ülke içinden arzu ettiği fiyat ve biçimde temin edememesi üzerine, maliyet minimizasyonu kapsamında bundan böyle serbest bölgelerde üretimlerini yapmaya karar vermeleri halinde, daha ucuz girdi sağlama imkanına kavuşabilecek ve aynı sektörde ve statüde çalışan ve daha yüksek maliyetle üretimlerini yapan yurt içindeki rakip firmaların kapanmasına neden olabilecek ve böylelikle firma sayısının düşmesine yol açabilecektir (Karakuzey 2003: 33-34; Güner 1995: 14). Tam Rekabet Piyasasının aksine monopol piyasalar, ekonomi üzerinde çok sayıda zarara neden olmaktadır. Bu nedenle iktisadi sistemin düzgün işleyebilmesi için tekelleşmeler azaltılmalıdır.

1.5.2.2. Yurt Dışı ve Yurt İçi Piyasada Yurt İçindeki Firmalara Rakip Olma

Serbest bölgeler, genelde ulaşım ağının geliştiği bölgelerde kuruldukları için, serbest bölgede faaliyetlerini sürdüren yabancı firmalar, siyasi olarak bağlı buldukları ülke içindeki yurt içi ihracatçı işletmelere nazaran, ihraç edecekleri malları dış piyasaya daha düşük düzeydeki maliyetlerle satabilme üstünlüğüne sahip olduklarından, serbest bölgenin siyasi bakımdan bağlı olduğu yurt içindeki yerli işletmelere dış talebi karşılama konusunda rakip olabilmektedir (İncekara 1986: 35; Alpar 1985: 44).

Serbest bölge firmaları sadece dış talep konusunda değil, aynı zamanda siyasi bakımdan bağlı oldukları ülkedeki yurt içi talebi karşılama konusunda da ithalat vergisinden muaf olmaları gibi çeşitli maliyet düşürücü imkanlara sahip oldukları için yurt içi firmalara rakip olabilmekte ve bu olumsuz durumun önüne geçmek için serbest bölge firmaları ile yurt içindeki firmalar arasındaki maliyetleri eşitleyici bir gümrük vergisi konulabilmekte ya da serbest bölgeden yurt içine mal girişinin tümüyle yasaklanması söz konusu olabilmektedir (İncekara 1986: 35-36).

1.5.2.3. İlegal Faaliyetlerde Artış Riski

Normal koşullarda serbest bölgenin sınırlarının teller ile ülkenin diğer kısımlarından ayrılmış olması ve polisiye tedbirlerin alınması bakımından güvenli olmasına rağmen, kamusal müdahalelerin son derece az olması ve liberal yapılar olmasının üstüne bir de idarenin yetersiz kalıp gerekenleri yapamaması sonucunda, serbest bölgelerde legal olmayan faaliyetler ve işlemlerin sayısında yükselişler yaşanabilmektedir (Tümenbarut 2012: 345).

1.5.2.4. Global Etkilerden Fazla Etkilenme

Eğer serbest bölgelerde kullanılan teknolojiler insan gücünün sermayeye göre daha fazla kullanıldığı ve sadece ihracata dayalı iktisadi faaliyetlerin yürütüldüğü bir yapı arz ediyorsa dünyada yaşanabilecek bir iktisadi kriz sonrasında dış talepte bir azalma meydana geleceğinden, serbest bölgelerde ihracat yapan işletmelerin satışlarında ve gelirlerinde bir azalama olacak ve böylelikle sırf ihracata dayalı olmayan firmalara göre, serbest bölge işletmeleri dış etkenlere daha açık olacaklar ve ülke dışındaki değişimlerden daha fazla etkileneceklerdir (Toroslu ve Durmuş 2010: 29).

1.5.2.5. İthalat İşlemleri Üzerinde Baskı Oluşturma Riski

Serbest bölgedeki bilhassa yabancı kökenli firmalar; devlet tarafından ithal ve gümrük vergisinden muaf tutulma gibi farklı imkanlardan yararlanabilme olanakları neticesinde, üretimleri için gerek duydukları kaynakları, ülke içindeki bu imkanlardan yararlanamayan firmalara göre dış piyasalardan daha az harcama yaparak temin edebilmektedir ki bu sürecin sonucunda gelişmekte olan ülkelerin normalde ihracatı artırmak amacıyla kurdukları serbest bölgelerin ithalata daha fazla başvurmasına ve böylelikle ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Erkan ve Tatlıdil 1990: 12).

1.5.2.6. Serbest Bölge İşletmelerinin Transfer Fiyatlama Uygulamasına Başvurması Riski

Serbest bölgelerde iktisadi faaliyetlerini sürdüren dış girişimciler, gümrük vergisinden muaf olma gibi devletler tarafından sağlanan çeşitli teşvikler neticesinde elde edikleri yüksek düzeydeki karlarını, transfer fiyatlama uygulaması ile ana

işletmeye transfer edebilmekte ve böylelikle yabancı işletmelerin ülke ekonomisine sağladıkları katkılarda bir azalma yaşanmasına ve kamunun çeşitli vergi gelirlerinden mahrum kalmasına yol açabilmektedirler (İncekara 1986: 36).

1.5.2.7. Doğaya ve Çevreye Zarar Verme Riski

Önüne geçebilmek adına gerekli düzenlemeleri ve önlemleri almadıkça serbest bölgedeki firmaların faaliyetlerini sürdürmesi sonucunda oluşan zararlı nitelikteki endüstriyel kalıntılar, çevre için olumsuz dışsallıklar yaratarak çevrenin kirlenmesine ve zarar görmesine neden olabilecektir (Erkan ve Tatlıdil 1990: 13; Özdoğan 2006: 22). Ayrıca serbest bölgenin kurulacağı alan için doğal ormanlar ve tabiat tahrip edilmişse bu durum ülkenin ekolojik düzeninin bozulmasına, çeşitli canlıların hayatlarını ve yerleşim alanlarını kaybetme tehlikesine yol açacaktır.

Türkiye'deki *Çevresel Etki Değerlendirmesi İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı*'nın görevlerinden birisi, "*Serbest bölgeler dahil olmak üzere çevrenin korunması için tesis veya faaliyetleri denetlemek*"⁶ olarak ifade edilmiştir.

1.5.2.8. Toplumsal Yapı Açısından Oluşabilecek Negatif Etkiler

Serbest bölgelerdeki iktisadi gelişmelere bağlı olarak serbest bölgenin bulunduğu alan ile civar bölgelerdeki popülasyon ve sosyolojik yapı üzerinde birtakım değişiklikler meydana gelebilmektedir (Alpar 1985: 46). Örneğin bu etkilerden biri nüfus artışının sonucunda yaşanan konut sorunudur (Karakuzey 2003: 33).

1.5.2.9. Emek ve İş Koşulları Üzerindeki Olumsuz Etkiler

Ülkede normalde işçi haklarından olan grev yapma ve sendikal faaliyetlerde bulunma haklarının işçilere tanınmasına rağmen, serbest bölgelerdeki çalışanlara çoğunlukla tanınmaması sonucunda serbest bölgede kullanılan emeğin ücreti, serbest bölgenin siyasi olarak bağlı olduğu ülkedeki emek faktörüne göre daha düşük olmaktadır ki bu durum ülkedeki ücret piyasası açısından dual (ikili) bir durumu ortaya çıkartmaktadır (Alpar 1985: 45). Bu duruma ilaveten serbest bölgelerde

⁶ <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerikhtml&IcId=238&detId=632&ustId=238> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

kullanılan emeğin niteliğine bakıldığında, erkek emeğe göre daha düşük ücret ödenmesi ve daha kolay kontrol edilebilme gibi farklı nedenlerden dolayı çocuk ve kadın emeğin istihdam edilmesi istihdamda bir çarpıklığın oluşmasına yol açmaktadır (Köroğlu 1999: 69).

1.5.2.10. Kaynak İsrarı Oluşabilme Riski

Ekonomi için getirisi olmayan ya da verimliliği düşük olan firmaların yer aldığı serbest bölgeler için devletin farklı alanlarda kullanabileceği kamusal nitelikteki toprakları tahsis etmesi, farklı kaynakların serbest bölgelere transfer edilmesi ve faaliyetlerini düzgün şekilde sürdürebilmesi için alt yapısal harcamaların yapılması kamusal kaynakların israf edilmesine neden olabilmekte ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 103). Serbest bölge altyapısının finansmanı açısından değerlendirildiğinde, amacın serbest bölge altyapısını olabildiğince bölgeler arası yeniden dağıtım yapmaksızın finanse etmek olduğunu belirtmek gerekir (Groß 2006: 189).

1.5.2.11. Ülke Genelinde Homojen Olmayan (Dengesiz) Bir Yatırım Sergileme

Serbest bölgeler endüstriyel merkez konumunda oldukları için, yurt içindeki firmalar bu endüstriyel merkezin sağladığı kolaylıklardan yararlanmak ve iktisadi hayatta daha fazla verimli olabilmek adına endüstrilerinin kuruluş yerlerini bu serbest bölgelerin yakın civarlarına kurabilirler ve bu durum ülke genelinde homojen olmayan bir yatırım yapısını karşımıza çıkarabilmektedir (Güner 1995: 15; Karakuzey 2003: 34).

1.5.2.12. Ekonomiyi Kontrol Gücünün Zayıflaması

Serbest bölgelerin çoğalıp ülke toprakları üzerinde kapladığı alanın genişlemesiyle beraber, serbest bölgelerde uygulanan normların ülkenin geri kalanından farklı olması ve kendine has birtakım düzenlemeleri olması nedeniyle, devletin ekonomiyi kontrol etmek ve istenilen duruma getirmek için kullandığı çeşitli iktisadi ve finansal politikaların kapsama alanı dışında kalan ekonomik faaliyetleri artırmakta ve böylelikle ülkedeki ekonomi yönetiminin, ekonomi üzerindeki etkisi giderek azalabilmektedir (Alpar 1985: 45; Karaduman ve Yıldız 2002: 139).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ VE SERBEST BÖLGE ÖRNEKLERİ

2.1.Dünyada Serbest Bölgelerin Gelişim Süreci ve Tarihçesi

Günümüzde görülen serbest bölgelerin kaynağı, *serbest şehir* olarak nitelendirilen oluşumlara dayanmaktadır (Bakan ve Gökmen 2014: 36; Toroslu ve Durmuş 2010: 39; Erdoğan ve Ener 2005: 11; Özdoğan 2006: 4; Taylar 2008: 21).

Tarihe bakıldığında serbest şehir niteliklerini tam anlamıyla taşımayan Kartaca kenti ve buna benzer kimi limanlar ile Sur şehrinin İlk Çağ'da Akdeniz bölgesinin doğu ve güney kıyısında etkin ticari faaliyetler yürütmüş olan serbest şehirlerin ilk tatbikatını oluşturan siyasi oluşumlar olduğu görülmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 12).

İlk Çağ'da yalnızca komşu ülkelerle değil kendisi tarafından bilinmekte olan diğer tüm dünya devletleri ile ticari ilişkiler içerisine giren ilk topluluk Fenikeliler olmuştur (Zeytinoğlu 1976: 28). Fenikeliler, merkezi güçle yönetilmeyen *Sayda*, *Sur* ve *Kartaca* sitelerini oluşturmuşlardır (Zeytinoğlu 1976: 28).

MÖ 800 yıllarında bir Fenike kolonisi olarak inşa edilen Kartaca, batı Akdeniz'in önem arz eden yerlerine ticari nitelikte karakollar inşa ederek ve bu bölgelerdeki yöneticiler ile kendi çıkarları için çeşitli antlaşmalar yaparak onların savaş gemisi üretimlerini ve paralı askerlerini kendi menfaatlerine uygun olacak biçimde değerlendirerek hakimiyet sahalarını Akdeniz bölgesinde artırmışlar ve güçlendirmişlerdir (Heaton 1995: 28). Ancak Kartaca, Romalılarla girdiği savaşların sonucunda egemenliğini yitirmiştir (Zeytinoğlu 1976: 30).

Serbest bölge diyebileceğimiz oluşumlar ise ilk kez takriben iki bin yıl öncesine ait antik Yunan ve Roma'da karşımıza çıkmaktadır (Atik 1998: 1; Erkan ve Tatlıdil 1990: 2; Güner 1995: 1; Karaduman ve Yıldız 2002: 134). Yunanistan'a ait *Chalcis* ve *Piere Limanlar*'ı gibi limanlarda transit ticaretten gümrük vergileri tahsil edilmekteydi (Erdoğan ve Ener 2005: 12). Bu durumun günümüzdeki transit ticaret anlayışla pek örtüşmediği söylenebilir.

Roma zamanına bakıldığında tam anlamıyla olmasa da bugünkü serbest liman ve serbest kent diye nitelendirilebilecek oluşumların karakteristiğine yakın *Putoeli, Ostai, Delos, Rodos Adası* gibi kimi sahalara mevcuttu (Dölek 2013: 12). Roma döneminde, günümüzde İtalya'da bulunan *Ancona, Messina, Cenova* ve günümüzde Fransa'da bulunan *Marsilya* gibi Akdeniz kentleri önemli serbest şehir statüsünde olmalarına karşın, dünya ticaret güzergahlarının değişmesi neticesinde Akdeniz ticareti ve dolayısıyla burada bulunan serbest ticaret kentleri eski önemini yitirirken bunun yerine günümüzde Almanya'nın kuzeyindeki *Hamburg, Bremen ve Lübeck* ve *İskandinavya* coğrafyasında bulunan birtakım kentler serbest ticaret açısından önemli birer merkez konumuna gelmişlerdir (Erdoğan 1988: 344).

Tarihçiler arasında en yaygın görüşe göre Batı Roma İmparatorluğu'nun 476 yılında yıkılmasıyla birlikte Orta Çağ başlamıştır (Savaş 2007: 87). Orta Çağ'da yaşanan istilalardan ve savaşlardan ülkeyi koruyacak savaşçıları yetiştirme ve finanse etme gereği sonucunda Feodalite sistemi ortaya çıkmıştır (Savaş 2007: 90).

Feodalite döneminde içe dönük ekonomi anlayışı benimsenerek serbest kentler önceki dönemin aksine değerini kaybetmiş olup derebeyliğin 11. yüzyıldan sonra yıkılması sonucunda Orta Çağ şehir ekonomisi oluşmuş ve Orta Çağ'daki bu olumsuz konjonktür ile başa çıkmak için bilhassa gelişmekte olan kent ve limanlara uluslararası nitelikteki ticari ilişkileri basitleştirmek amacıyla özel nitelik arz eden ayrıcalıklar tanınmış ve gümrük sınırı dışında bırakılıp ticari işlemler vergilendirilmemiştir (Taylar 2008: 23).

15. yüzyılda Orta Çağ kurumu olan feodalite ve Orta Çağ şehir devletleri yıkılmış olup Orta Çağ'da olduğunun aksine merkeziyetçi siyasi oluşumlar kuvvetlenmiş ve ulusal devletler ortaya çıkmaya başlamıştır (Toroşlu ve Durmuş 2010: 40-41; Özdoğan 2006: 4). Derebeylik düzeni günümüzde yok olmuş olsa da bu hemen olmamıştır. Derebeylik sisteminin genel anlamda Orta Çağ dönemi boyunca varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkünse de Fransa gibi kimi devletlerde bu sistem varlığını 18. yüzyıla kadar, Prusya ve Rusya gibi kimi ülkelerde ise 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür (Savaş 2007: 92).

Serbest kent olarak nitelendiren oluşumlar, 1850 yılından sonra Avrupa kıtasındaki siyasi yapının değişime uğrayıp küçük boyuttaki devletlerden büyük çaplı

devletlere dönüşmesi neticesinde, eski önemini kaybetmiş olup eski dönemde kurulup da varlığını halen devam ettiren serbest kentlere sadece *Hong Kong* ile *Singapur* örnekleri verilebilir (Özdoğan 2006: 5).

Bugünkü anlamda modern serbest bölgelere benzeyen oluşumların 18. yüzyıldan itibaren karşımıza ilk kez çıktığını söylemek mümkündür (Atik 1998: 1). 18. yüzyıldan sonra çok sayıda serbest bölgenin, farklı yerlerde inşa edildiğini görmek mümkündür. 18. yüzyıldan itibaren kurulan serbest bölgelere örnek verilecek olursa örneğin 1704 yılında *Cebelitarık*'ta, 1819 yılında ise *Singapur*'da ve 1842 yılında *Hong Kong*'da inşa edildiği görülmektedir (Atik 1998: 1; Costachie 2008: 140). 18. yüzyıldan itibaren kurulan serbest bölge örneklerini çoğaltmak mümkündür. İtalya da bulunan *Civita Vecchia* bölgesinde 1732 yılında, *Bangkok*'ta 1782 yılında, *Macao* bölgesinde 1849 yılında karşımıza serbest bölgeler çıkmaktadır (Costachie 2008: 140).

Fakat gerçek anlamda dünyanın ilk serbest bölgesi Avrupa'da bulunan İrlanda'nın Shannon havaalanında 1959 yılında inşa edilen serbest bölgedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 38).

Serbest bölgelerin sadece bazı ekonomilerde değil, küresel çapta ülkeler tarafından benimsenip çoğalması, 1929 Ekonomik Buhranı'nın yol açtığı iktisadi durgunluğun olumsuzluklarını giderebilmek ve durgunluktan sıyrılıp tekrar ekonomideki ticari dinamizmi hızlandırmak amacıyla serbest bölgelerin birer araç olarak görülmesi sonucunda gerçekleşmiştir (Erdoğan 1988: 344). Buhranın başladığı ABD'de 1930'lu yıllarda serbest bölgelerin sayısı artmış ve yoğun bir şekilde serbest bölge açılmışken ABD'nin ardından Avrupalı devletler tarafından da serbest bölgeler benimsenip oluşturulmaya başlanmıştır (Güner 1995: 1; Atik 1998 : 1; Karaduman ve Yıldız 2002: 134).

Dünya üzerindeki serbest bölgelerin sayısındaki artışı sağlayan başka gelişmelerde olmuştur. 1967 yılında *Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu'nun* gelişme yolundaki ülkelerin ihracatlarını yükseltmesi bakımından serbest bölgeleri önemli bir unsur olarak görmesi neticesinde birçok ülke serbest bölge inşa etme yoluna gitmiş ve yeryüzündeki serbest bölge sayısı hızlı bir şekilde

çoğalmıştır (Güner 1995: 1; Bakan ve Gökmen 2014: 36; Özdoğan 2006: 5; Toroslu ve Durmuş 2010: 37; Bağrıaçık 1999: 5; Aktaş 2014: 12).

Serbest bölgelerin yeryüzünde yaygınlık kazanıp çoğalmasında, II. Dünya Harbi'nin henüz başlamadığı bir dönemde *Singapur* ve *Hong Kong'da* inşa edilen serbest limanlar ile bunlardan daha ileri bir tarihte *Panama*, *İrlanda*, *Tayvan* ve *Güney Kore'de* oluşturulan serbest bölgelerden başarılı neticeler alınması da etkili olmuştur (Toroslu ve Durmuş 2010: 37; Güner 1995: 1; Özdoğan 2006: 5; Karaduman ve Yıldız 2002: 133; Üçışık 1998: 244; Bağrıaçık 1999: 4).

70'li yılların başlarında dünya üzerinde 130'dan fazla faal serbest bölge bulunurken bunların sadece 20 tanesi, gelişmekte olan ülkelere aitti (Kibritçioğlu 1997: 77). 1975 yılında az gelişmiş ülkelerdeki toplam serbest üretim bölge sayısı 79 iken bunların 48 tanesi Asya'da, 7 tanesi Afrika kıtasında, 24 tanesi Latin Amerika kıtasında bulunmaktaydı (Fröbel ve diğerleri 1982: 96). Ancak bugün gelişmekte olan ülkelerdeki serbest bölge sayısı ABD ve Avrupa'daki serbest bölge sayısından daha çoktur (Erdoğan 1988: 4). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı açıklamaya göre günümüzde dünya üzerinde yaklaşık yüz otuz ülkede, yaklaşık altmış altı milyon insanın çalıştığı aşağı yukarı üç bin beş yüz ihracat işleme bölgesi (Export processing zones) mevcuttur (ILO 2014: 3).

Daha önceleri ithal ikameci ve korumacı bir kalkınma politikası takip eden birçok gelişme yolundaki ülke, 60'lı yılların sonlardan başlayarak 70'li yılların tümünü kapsayan dönemde, dışa daha açık bir kalkınma politikası olan ihracata dayalı kalkınma politikasını benimseyerek dış sermayeyi ülkelere doğru transfer etmeye çalışmış olup serbest bölgelerin oluşturulması da işte bu ithal ikameci kalkınma politikasından, dışa açık bir kalkınma politikası olan ihracata dayalı kalkınma politikasına geçiş sırasında çözüm aracı olarak kabul edilmiştir (Kibritçioğlu 1997: 76-77).

Tablo 3'te Uluslararası Çalışma Örgütü'nden (ILO) alınan verilere göre bölgeler itibariyle dünyadaki ihracat işleme bölgelerinin (Export processing zone) sayıları verilmiştir.

Tablo 3. Dünyadaki Bazı Bölgeler İtibariyle İhracat İşleme Bölgeleri Sayısı

Coğrafi Bölge İsmi	İhracat İşleme Bölge Sayısı
ABD	713
Avrupa	50
Asya	900+
Ortadoğu Ülkeleri	50
Geçiş Ekonomileri	400
Kuzey Afrika	65

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO), 2014; Trade Union Manual On Export Processing Zones, pp.3.

Tablo 3'te görüleceği üzere ABD ve Avrupa gibi gelişmiş ekonomiye sahip coğrafyalarda bulunan ihracat işleme bölge sayısı toplansa dahi, gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat işleme bölge sayısı toplamına ulaşamamaktadır.

Gelişme yolundaki ülkelerin dışa açılma nedenlerine bakıldığında 1970'li yılların başlarında yaşanan dünyadaki iktisadi krizden bir çıkma nedeni olarak bu ülkelere dışa açılma tavsiyelerinde bulunulması ve çoğu gelişmekte olan ülkede içe yönelik ithal ikameci politikanın aksamaması, diğer yandan 1970'li yıllarda borçların yaygınlaşmış geri ödenememesi neticesinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve uluslararası kuruluşlardan kredi temin edebilmek için onların dışa açılma isteklerini yerine getirme mecburiyeti temel nedenler olarak sıralanabilir (Kocaman 2007: 104-105). Keza, çok uluslu şirketlerin eskiyen sermayelerini daha fazla kullanmak ve gelişmekte olan ülkelerdeki bol ve ucuz olan emek faktöründen yararlanmak istemeleri ve birtakım emek ve enerjinin yoğun olduğu endüstri kollarını gelişme yolundaki devletlere kaydırmaları da dışa açılmayı hızlandıran etkenlerdir (Kocaman 2007: 106).

Birleşmiş Milletler, az gelişmiş ülkelerdeki işsizlik sorununun giderilmesi için serbest üretim bölgelerinde veya üretim kentlerinde emek faktörünün istihdamıyla ilgili teknik örgütlenmelerin ve kanuni düzenlemelerin nasıl olacağına ilişkin çok sayıda rapor ve proje geliştirmiş ve tavsiyelerde bulunmuştur (Fröbel ve diğerleri 1982: 83-84). *Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı'nın* (UNIDO) hazırlamış olduğu raporlar bu çalışmaların örneklerindedir (Fröbel ve diğerleri 1982: 83-84).

Mensubu olan serbest bölgelerin kendi içindeki işbirliğini ilerletmek, bilgi paylaşımında bulunulmasını sağlamak, firma yönetimine ilişkin eğitimlerin verilmesini temin etmek, ortak fayda sağlayacak araştırmaların yapılmasını sağlamak, serbest bölgedeki kullanıcıların birbirleriyle haberleşmesini temin etmek ve serbest bölgelerin tanıtımına yönelik faaliyetlerin sayısını artırmak maksadıyla, 1978 yılında UNIDO, Türkiye'nin de 1991 yılında üye olduğu ve merkezi Amerika Birleşik Devleti'nin *Flagstaff* şehrinde bulunan, milletlerarası nitelikteki bir kuruluş özeliğini taşıyan *Dünya İhracat İşleme Bölgeleri Birliği*'ni (World Export Processing Zones Association-WEPZA) oluşturmuştur (Kibritçioğlu 1997: 86).

Serbest bölgelerle ilgili uluslararası bir kuruluş da Mayıs 2014'te başlatılan, *Cenevre*'ye kayıtlı olan, Dubai merkezli *Dünya Serbest Bölgeler Teşkilatı*'dır (World Free Zones Organization).⁷

Serbest bölgelerin türleri açısından bakıldığında gelişmiş ülkelerde daha ziyade serbest limanlar karşımıza çıkarken gelişme yolundaki ülkelerde ise serbest limanlarla birlikte, serbest üretim bölgelerinin oluşturulduğunu görmek mümkündür (Güner 1995:1; Erdoğan 1988: 345; Toroslu ve Durmuş 2010: 37-38; Alpar 1985: 18; Üçışık 1998: 244).

Serbest bölgelerin dünya üzerindeki tarihi gelişimine değinildikten sonra şimdi dünya üzerinde bulunan hem gelişmiş coğrafyalardaki hem de gelişmekte olan coğrafyalarda bulunan serbest bölge örnekleri ele alınmaya çalışılmıştır.

2.2. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Bazı Ülkelerdeki Serbest Bölge Örnekleri

2.2.1. Almanya'daki Serbest Bölge Örnekleri

Almanya için serbest bölge örneği verilecek olursa bunlar kontrol tip-I serbest bölgeler için sırasıyla Bremerhaven Serbest Limanı, Cuxhaven Serbest Limanı;

⁷ <http://www.worldfzo.org/Pages/Background.aspx> (Erişim Tarihi 17.02.2016).

kontrol tip-II serbest bölgeler için Deggendorf Serbest Limanı ve Duisburg Serbest Limanı'dır.⁸

Burada Hamburg Serbest Limanı'nın gelişimine bakmakta da fayda vardır. 1888 yılında inşa edilmiş olan Hamburg Serbest Limanı'nın, 2013 yılının başından itibaren gümrük limanına dönüştürülmüş olduğu görülmektedir.⁹

Almanya'daki serbest bölgelere girişi olan mallar, katma değer vergisi, ithalat vergisi ve tüketim vergisinden muaf tutulmuştur (Toroslu ve Durmuş 2010: 51).

Ülkedeki serbest bölgelerde müsaade edilen belli başlı faaliyetlerin, depolama, ayırma, yükleme, bölme, sergileme, boşaltma, etiketleme, sevkiyat, gemi inşası, tekrar ambalajlama, bankacılık ve sigortacılık olduğu belirtilebilir (Toroslu ve Durmuş 2010: 51).

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Serbest Bölge Örnekleri

Kamu ve özel sektör kuruluşlarının sponsorluğu ile inşa edilebilen serbest ticaret bölgelerinin, *ABD Gümrük ve Sınırları Koruma Birimi* tarafından idare edildiği görülmektedir.¹⁰ Serbest ticaret bölgelerine en çok giren ürünlere bakıldığında bunların, araba ve yedek parçaları, ham petrol ve türevleri, elektronik ürünler ve parçaları, makine ve ekipman, bilgisayar, ofis ekipmanları, tekstil, konfeksiyon ve deri, audio-video ekipman, kimyasallar, meyve suyu konsantreleri, tütün-metal ve mineral ürünler, mücevher ve saat olduğu görülmektedir.¹¹

Amerika Birleşik Devletleri ülkenin bazı kesimlerinde iktisadi faaliyetleri dinamik hale getirmek ve istihdam sağlamak amacıyla 1934'te New Deal Kararları'nın devamı niteliğindeki Dış Ticaret Bölgeleri Kanunu'nu çıkarmıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 51).

⁸ http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/procedural_aspects/imports/free_zones/list_freezones.pdf (Erişim Tarihi 29.03.2016).

⁹ <http://www.hamburg.bk.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=203092> (Erişim Tarihi 08.05.2016).

¹⁰ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

¹¹ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

2.2.3. Arjantin'de Serbest Bölge Örnekleri

Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nin raporundan edinilen bilgilere göre, Arjantin'deki serbest bölgelerde daha çok ihracata dayalı faaliyetler yürütülmekte olup bunun nedeni ise firmaların ülkede geçerli olan ihracat vergisinden kaçınmak istemeleri ve bunun için de serbest bölgeleri araç olarak kullanmalarındır (T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 71). Ancak ihracat vergisinden muaf tutulma dışında serbest bölgelere yönelik önemli sayılabilecek teşviklerin olmaması neticesinde Arjantin'deki serbest bölgelerin endüstriyel nitelikteki malların üretiminin ve ihracatının artırılmasına katkı sağladığını ifade etmek mümkün gözükmemektedir (T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 71).

Arjantin'de ilk çalışmaya başlayan serbest bölgeler, 1996 yılında oluşturulan Buenos Aires eyaletinde bulunan *La Plata Serbest Bölgesi* ile San Luis eyaletinde bulunan *Justo Daract Serbest Bölgesi* olup bugün devletin farklı alanlarında on adet serbest bölgenin mevcut olduğu görülmektedir (T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 70-71).

2.2.4. Birleşik Arap Emirlikleri Serbest Bölge Örnekleri

Öncelikle, en önemli serbest bölgelerin Dubai ve Sharjah Emirlikleri'nde yer almakta olduğu ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki serbest bölgelerde, yerli nitelikteki ortağa gerek duyulmaksızın tümüyle yabancı sermayeli şirketlerin inşa ve idare edilebildiği görülmektedir.¹² Birleşik Arap Emirlikleri'nde otuzdan fazla serbest bölge bulunmakta olup¹³ bunlara birkaç örnek verilecekse sırasıyla; Dubai emirliği için *Jebel Ali Free Zone, Jumeirah Lake Towers, Dubai Airport Free Zone, Dubai Silicon Oasis, Dubai Multi Commodities Centre, Dubai Internet City, Dubai Media City, Dubai Studio City, Dubai Academic City, Dubai Knowledge Village, Dubai Outsource Zone, Enpark, International Media Production Zone, Dubai Biotech Research Park, Dubai Automotive Zone, Gold and Diamond Park, Dubai Healthcare City, Dubai International Financial Centre, Dubai Logistics City, Dubai Maritime City, Dubai Flower Centre, International Humanitarian City, Dubai World*

¹² <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/BAE/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 23.03.2016).

¹³ http://www.commitbiz.com/uae_freezones/uae_freezones.php (Erişim Tarihi 28.03.2016).

*Central*¹⁴; Abu Dabi serbest bölge örnekleri için sırasıyla, *Abu Dhabi Airport Free Zone, Masdar City, TwoFour54, Khalifa Industrial Zone Abu Dhabi*¹⁵; Şarika emirliği için serbest bölge örnekleri olarak sırasıyla, *Sharjah Airport International Free Zone, Hamriyah Free Zone*¹⁶; Resül Hayme emirliğindeki serbest bölge örnekleri için sırasıyla, *Ras Al Khaimah Free Trade Zone, Ras Al Khaimah Investment Authority, Ras Al Khaimah Media Free Zone*¹⁷ ve Füceyre emirliği için serbest bölge örnekleri olarak sırasıyla, *Fujairah Free Zone* ve *Fujairah Creative City* bölgeleri verilebilir.¹⁸

2.2.5. Bangladeş Serbest Bölge Örnekleri

Bangladeş ihraç işleme bölgelerine örnek vermek gerekirse bunlar sırasıyla, *Chittagong İhraç İşleme Bölgesi, Dhaka İhraç İşleme Bölgesi, Mongla İhraç İşleme Bölgesi, Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi, Comilla İhraç İşleme Bölgesi, Uttara İhraç İşleme Bölgesi, Adamjee İhraç İşleme Bölgesi* ve *Karnaphuli İhraç İşleme Bölgesi*'dir.¹⁹

Tablo 4'te Bangladeş'in ihracat işleme bölgelerinin farklı dönemler itibariyle yıllık ihracat miktarları gösterilmiştir.

Adamjee İhraç İşleme Bölgesi'nin yıllık kümülatif ihracatı değerlendirildiğinde, Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere dönemler itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Dönemler itibariyle kümülatif ihracatın en az 2005-06 döneminde gerçekleştiğini, en fazla ihracatın ise 2014-15 döneminde gerçekleştiğini görmek mümkündür. Adamjee İhraç İşleme Bölgesi açısından bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışının en fazla olarak gerçekleştiği dönemin 2014-15 dönemi olduğunu, bir önceki döneme göre kümülatif ihracattaki artışın en az olarak gerçekleştiği dönemin ise 2006-07 dönemi olduğu gözlenmektedir.

¹⁴ <http://www.commitbiz.com/free-zone/dubai-free-zone-company-formation.php> (Erişim Tarihi 28.03.2016).

¹⁵ <http://www.commitbiz.com/free-zone/abu-dhabi-free-zone-company-formation.php> (Erişim Tarihi 28.03.2016).

¹⁶ <http://www.commitbiz.com/free-zone/sharjah-free-zone-company-setup.php> (Erişim Tarihi 28.03.2016).

¹⁷ <http://www.commitbiz.com/free-zone/rak-free-zone-company-setup.php> (Erişim Tarihi 28.03.2016).

¹⁸ <http://www.commitbiz.com/free-zone/fujairah-freezone-company-setup.php> (Erişim Tarihi 28.03.2016).

¹⁹ <http://epzbangladesh.org.bd/pages/details/about> (Erişim Tarihi 24.03.2016).

Tablo 4. Bangladeş Serbest Bölgeleri Kümülatif Yıllık İhracatı (Milyon ABD doları)

Yıl	Adamje e İhraç İşleme Bölgesi	Chittagong İhraç İşleme Bölgesi	Comilla İhraç İşleme Bölgesi	Dhaka İhraç İşleme Bölgesi	Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi	Karnaphul i İhraç İşleme Bölgesi	Mongla İhraç İşleme Bölgesi	Uttara İhraç İşleme Bölgesi
2005-06	0.23	6901.53	49.9	4861.83	3.63	-	22.67	-
2006-07	9.69	7873.07	95.91	5894.86	5.86	-	23.98	0.08
2007-08	24.8	8990.24	227.29	7041.37	7.07	9.86	32.24	0.175
2008-09	84.92	10178.38	323.14	8231.73	7.86	48.99	39.3	0.41
2009-10	188.57	11511.91	418.48	9448.22	15.39	105.8	46.58	2.31
2010-11	353.25	13178.79	563.95	10969.99	41.35	243.96	74.52	9.08
2011-12	560.57	15062.6	712.3	12584.44	82.88	489.01	128.76	25.10
2012-13	834.67	17157.72	889.24	14365.17	138.59	868.62	202.86	45.48
2013-14	1220.90	19419.342	1098.66	16302.69	231.76	1395.48	280.15	78.71
2014-15	1688.28	21803.099	1373.28	18300.15	340.02	2105.22	364.41	166.70
Toplam (2005- 15)	4965.88	132076.681	5752.15	108000.45	874.41	5266.94	1215.47	328.05

Kaynak: <http://epzbangladesh.org.bd/exports> (Erişim Tarihi 24.03.2016).

Chittagong İhraç İşleme Bölgesi'nin dönemler itibariyle kümülatif ihracatı değerlendirildiğinde verilen dönem verileri içerisinde sürekli arttığı; mutlak anlamda kümülatif ihracatın en fazla olduğu dönemin 2014-2015 dönemi, en az olduğu dönemin ise 2005-06 dönemi olduğu; bir önceki döneme göre en az kümülatif ihracat artışının 2006-07 döneminde, en fazla kümülatif ihracat artışının ise 2014-15 döneminde gerçekleştiği görülmektedir.

Comilla İhraç İşleme Bölgesi açısından değerlendirildiğinde, kümülatif ihracatın verilen dönemler itibariyle sürekli arttığı gözlenmektedir. Verilen dönemler itibariyle Comilla İhraç İşleme Bölgesi'nin kümülatif ihracatının en az olduğu dönemin 2005-06 dönemi, en fazla olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğunu görmek mümkündür. Comilla İhraç İşleme Bölgesi'nin bir önceki döneme göre ihracat artışına bakıldığında en fazla 2014-15 döneminde, en az ise 2006-07 döneminde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Dhaka İhraç İşleme Bölgesi'nde verilen dönemler itibariyle kümülatif ihracatın sürekli artış gösterdiği, kümülatif ihracatın en az 2005-06 döneminde, en fazla ise 2014-15 döneminde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bölgede bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışının en az olduğu dönemin 2006-07, en fazla olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğunu görmek mümkündür.

Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi değerlendirildiğinde kümülatif ihracatın dönemler itibariyle sürekli artış gösterdiği; en az kümülatif ihracatın 2005-06 döneminde, en fazla kümülatif ihracatın ise 2014-15 döneminde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bölgede, bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışının en düşük olduğu dönem 2008-09 dönemi, bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışının en yüksek olduğu dönem ise 2014-15 dönemidir.

Karnaphuli İhraç İşleme Bölgesi'ne bakıldığında yine kümülatif ihracatın dönemler itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Bu bölgede verilen dönemler itibariyle en az kümülatif ihracat 2007-08 döneminde, en fazla ihracat ise 2014-15 döneminde gerçekleşmiştir. Karnaphuli İhraç İşleme Bölgesi bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışı bakımından ele alındığında, bir önceki döneme göre artışın en düşük olduğu dönemin 2008-09 dönemi, bir önceki döneme göre artışın en yüksek olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir.

Mongla İhraç İşleme Bölgesi'nde verilen dönemler itibariyle kümülatif ihracat sürekli artmıştır. Bu bölgenin kümülatif ihracatının en az olduğu dönemin 2005-06 dönemi, en fazla olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir. Mongla İhraç İşleme Bölgesi kümülatif ihracatın bir önceki döneme göre artışı açısından ele alındığında, bir önceki döneme göre kümülatif ihracat artışının en az olduğu dönemin 2006-07, en çok olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu gözlenmektedir.

Uttara İhraç İşleme Bölgesi açısından kümülatif ihracat ele alındığında, kümülatif ihracatın en az 2006-07 döneminde, en fazla ise 2014-15 döneminde gerçekleşmiş olduğu gözlenmektedir. Kümülatif ihracatın bir önceki döneme göre artışı açısından Uttara İhraç İşleme Bölgesi ele alındığında ise artışın en düşük gerçekleştiği dönemin 2007-2008, en yüksek olarak gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 olduğu görülmektedir.

2005-15 dönemi itibariyle toplam kümülatif ihracatlar analiz edilecek olursa, ilgili dönemde en yüksek kümülatif ihracatı gerçekleştiren bölgenin Chittagong İhraç İşleme Bölgesi, en az gerçekleştiren bölgenin ise Uttara İhraç İşleme Bölgesi olduğu belirtilmelidir.

Şimdi de aşağıda bazı dönemler itibariyle Bangladeş'teki ihracat işleme bölgelerinde kümülatif yıllık yatırımlar gösterilmektedir.

Tablo 5. Bangladeş Serbest Bölgeleri Kümülatif Yıllık Yatırımı (Milyon ABD doları)

Yıl	Adamjee İhraç İşleme Bölgesi	Chittagong İhraç İşleme Bölgesi	Comilla İhraç İşleme Bölgesi	Dhaka İhraç İşleme Bölgesi	Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi	Karnaphuli İhraç İşleme Bölgesi	Mongla İhraç İşleme Bölgesi	Uttara İhraç İşleme Bölgesi
2005-06	4	508.82	40.93	420.98	0.81	-	2.87	1.5
2006-07	11.68	541.44	61.95	508.44	0.81	1.91	3.3	2.74
2007-08	45.39	667.9	71.67	618.78	2.24	20.25	5.33	2.89
2008-09	66.47	715.12	79.87	649.17	16.27	48.15	4.37	3.06
2009-10	92.63	772.64	100.31	713.55	28.49	87.73	4.36	4.75
2010-11	129.68	858.48	136.57	785.93	49.89	135.29	5.14	16.73
2011-12	164.23	960.23	156.64	863.09	67.73	217.12	5.22	22.7
2012-13	194.22	1094.06	177.7	931.55	72.85	263.05	8.74	43.32
2013-14	267.96	1203.52	201.09	1057.34	76.00	307.72	13.83	60.59
2014-15	316.48	1355.54	224.50	1141.36	81.42	372.53	22.11	80.49
Toplam (2005-15)	1.292,74	8.677,75	1.251,23	7.690,19	396,51	1.453,75	75,27	238,77

Kaynak: <http://epzbangladesh.org.bd/investments> (Erişim Tarihi 24.03.2016).

Öncelikle dönemler itibariyle kümülatif yatırım Adamjee İhraç İşleme Bölgesi açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Tablo 5' te görüleceği üzere Adamjee İşleme Bölgesi açısından dönemler itibariyle kümülatif yatırım sürekli artış göstermiştir. Bu bölgede verilen dönemler itibariyle kümülatif yatırımın en düşük gerçekleştiği dönemin 2005-06, en fazla gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 olduğu görülmektedir. Bu bölgede bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en az olarak gerçekleşmiş olduğu dönemin 2006-07, en fazla gerçekleşmiş olduğu dönemin ise 2013-14 dönemi olduğu görülmektedir.

Chittagong İhraç İşleme Bölgesi kümülatif yatırım açısından ele alındığında dönemler itibariyle kümülatif yatırımın sürekli arttığını ve kümülatif yatırımın en düşük olarak 2005-06 döneminde, en yüksek ise 2014-15 döneminde gerçekleşmiş olduğunu görmek mümkündür. Chittagong İhraç İşleme Bölgesi bir önceki dönemdeki yatırım artışı açısından ele alındığında, bir önceki döneme göre yatırım artışının en az olduğu dönemin 2006-07, en fazla olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir.

Comilla İhraç İşleme Bölgesi açısından bakıldığında, kümülatif yatırımın verilen dönemler itibariyle sürekli arttığı ve kümülatif yatırımın en az olduğu dönemin 2005-06 dönemi, en fazla olduğu dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir. Comilla İhraç İşleme Bölgesi bakımından kümülatif yatırımların bir önceki döneme göre değişimi ele alındığında ise bir önceki döneme göre kümülatif

yatırım artışının en az olarak gerçekleştiği dönemin 2008-09, bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en fazla olarak gerçekleştiği dönemin ise 2010-11 dönemi olduğu görülmektedir.

Dhaka İhraç İşleme Bölgesi'ne bakıldığında yine kümülatif yatırımın dönemler itibariyle sürekli artış gösterdiğini görmek mümkündür. Dhaka İhraç İşleme Bölgesi açısından ele alındığında kümülatif yatırımın en az olarak gerçekleştiği dönemin 2005-06, en fazla olarak gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir. Kümülatif yatırımın bir önceki döneme göre artışı açısından Dhaka İhraç İşleme Bölgesi değerlendirildiğinde, bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en az olarak gerçekleştiği dönemin 2008-09 dönemi, en çok olarak gerçekleştiği dönemin ise 2013-14 dönemi olduğu görülmektedir.

Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi dönemler itibariyle kümülatif yatırım açısından değerlendirildiğinde, 2005-06 ve 2006-07 dönemlerinde aynı kaldığı yani değişim göstermediği ve en düşük kümülatif yatırımın gerçekleştiği, bu dönemler dışındaki dönemlerde ise sürekli artış gösterdiği gözlenmektedir. Ishwardi İhraç İşleme Bölgesi açısından en fazla kümülatif yatırımın gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 olduğu belirtilmelidir. Bu bölge kümülatif yatırımın bir önceki döneme göre artışı açısından ele alındığında, bir önceki döneme göre artışın yaşanmadığı 2006-07 döneminin, bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en az olduğu (artışın hiç olmadığı) dönemi ifade ettiği, bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının maksimum olarak gerçekleştiği dönemin ise 2010-11 dönemi olduğu gözlenmektedir.

Karnaphuli İhraç İşleme Bölgesi değerlendirildiğinde, kümülatif yatırımın verilen dönemler itibariyle sürekli artış gösterdiği ve kümülatif yatırımın minimum olduğu dönemin 2006-07, maksimum olarak gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 olduğu belirtilmelidir. Bu bölgedeki yatırımın bir önceki döneme göre değişimine bakıldığında, bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en az olarak gerçekleştiği dönemin 2007-08, en fazla olarak gerçekleştiği dönemin ise 2011-12 olduğu görülmektedir.

Mongla İhraç İşleme Bölgesi verilen dönemler itibariyle kümülatif yatırım açısından değerlendirilecek olursak 2008-09 ve 2009-10 dönemlerinde kümülatif yatırımda bir önceki döneme göre bir düşüş yaşandığı, bunların dışındaki dönemlerde

ise artış gösterdiği görülmektedir. Bu bölge için verilen dönemler itibariyle kümülatif yatırımın en az olarak gerçekleştiği dönem 2005-06, en fazla olarak gerçekleştiği dönem ise 2014-15 dönemidir. Mongla İhraç İşleme Bölgesi, kümülatif yatırımın bir önceki döneme göre değişimi açısından ele alındığında, en fazla düşüşün gerçekleştiği dönemin 2008-09 olduğu görülmektedir. Bu düşüşün gerçekleşmesinde Küresel Ekonomik Krizin etkisi olduğu düşünülebilir. Bu bölge açısından bir önceki döneme göre kümülatif yatırım artışının en fazla olarak gerçekleştiği dönemin ise 2014-15 dönemi olduğu görülmektedir.

Uttara İhraç İşleme Bölgesi açısından konu ele alındığında, verilen dönemler itibariyle kümülatif yatırımın sürekli artış gösterdiği, en az kümülatif yatırımın 2005-06 döneminde, en fazla kümülatif yatırımın ise 2014-15 döneminde gerçekleşmiş olduğu gözlenmektedir. Bu bölge kümülatif yatırımın bir önceki döneme göre değişimi açısından ele alındığında, kümülatif yatırımın bir önceki döneme göre en yüksek artış gösterdiği dönemin 2012-13, en düşük artış gösterdiği dönemin ise 2007-08 olduğu görülmektedir.

2005-15 dönemi itibariyle toplam kümülatif yatırımlar değerlendirildiğinde en yüksek kümülatif yatırımın Chittagong İhraç İşleme Bölgesi'nde, en düşük kümülatif yatırımın ise Mongla İhraç İşleme Bölgesi'nde gerçekleştiği belirtilmelidir.

2.2.6. Beyaz Rusya Serbest Bölge Örnekleri

Beyaz Rusya'da inşa edilen serbest ekonomik bölgeler sırasıyla Brest (1996), Minsk (1998), Gomel-Raton (1998), Vitebsk (1999), Grodnoinvest (2002) ve Mogilev (2002) Serbest Ekonomik Bölgeleri'dir.²⁰

Şu anda serbest bölgelerde 280'ni aşkın yerleşik firma faaliyetlerini sürdürmekte ve 61,000 kişiden fazla kişi istihdam edilmektedir.²¹

Aşağıda bir tablo halinde Beyaz Rusya'daki serbest bölgelerin 2014 yılı için sabit sermaye yatırımı, mal ve hizmet ihracatları-ithalatları verilmiştir.

Tablo 6 değerlendirilecek olursa öncelikle sabit sermaye yatırımları açısından serbest ekonomik bölgeler değerlendirilmiştir. Beyaz Rusya için tabloda verilen

²⁰ <http://www.economy.gov.by/en/investors/igoty-preferencii/cez> (Erişim Tarihi 02.03.2016).

²¹ <http://www.economy.gov.by/en/investors/igoty-preferencii/cez> (Erişim Tarihi 02.03.2016).

serbest ekonomik bölgeler içinde 2014 yılı için sabit sermaye yatırımlarının en fazla yapıldığı serbest bölgenin *Gomel-Raton* olduğu görülmektedir. Bu altı serbest ekonomik bölge içerisinde 2014 yılında en az sabit sermaye yatırımının gerçekleştirildiği bölge ise Vitebsk bölgesidir.

Tablo 6. 2014 Yılı Beyaz Rusya Serbest Ekonomik Bölgelerinin Sabit Sermaye Yatırımı, Mal ve Hizmet İhracatı-İthalatı

Serbest Bölge	Sabit Sermaye Yatırımı (Milyar ruble)	Mal İhracatı (Milyon ABD doları)	Mal İthalatı (Milyon ABD doları)	Hizmet İhracatı (Milyon ABD doları)	Hizmet İthalatı (Milyon ABD doları)
Brest	1151,6	713,2	667,1	1,9	9,7
Gomel-Raton	7991,3	810,4	546,3	3,5	55,0
Minsk	2953,0	950,4	956,8	8,2	17,7
Vitebsk	414,9	414,0	297,4	20,3	9,4
Mogilev	5021,5	956,9	909,5	5,1	63,9
Grodnoinvest	2319,6	500,7	436,5	1,4	12,0
Toplam	19851,9	4345,6	3813,6	40,4	167,7

Kaynak: <http://www.belstat.gov.by/en/ofitsialnaya-statistika/real-sector-of-the-...> (Erişim Tarihi 03.03.2016).

Beyaz Rusya serbest ekonomik bölgeleri mal ihracatı açısından değerlendirildiğinde en fazla ihracatı gerçekleştiren serbest ekonomik bölgenin Mogilev, en az ihracatı gerçekleştiren serbest ekonomik bölgenin ise Vitebsk olduğunu görmek mümkündür. 2014 yılı mal ithalatı açısından Tablo 6'da verilen altı serbest ekonomik bölgeye bakıldığında, en fazla mal ithalatını gerçekleştiren bölgenin Minsk, en az mal ithalatının gerçekleştiği bölgenin ise Vitebsk olduğu görülmektedir. Tablo 6'da verilen bölgeler içerisinde mal ihracatının, mal ithalatını karşılama oranının en yüksek olduğu bölge Gomel-Raton iken, en düşük olduğu bölge Minsk bölgesidir.

Söz konusu bölgeler içerisinde hizmet ihracatının en yüksek olduğu bölge Vitebsk Serbest Ekonomik Bölgesi iken, en düşük olduğu bölge Grodnoinvest Serbest Ekonomik Bölgesi'dir. Vitebsk bölgesi açısından dikkat çekici bir nokta da 2014 yılı için hem mal ihracatı açısından hem de mal ithalatı açısından altı serbest ekonomik bölge içerisinde en düşük olmasına rağmen, hizmet ihracatında verilen serbest ekonomi bölgeleri içerisinde birinci sırada yer almasıdır. 2014 yılı için serbest ekonomik bölgelerin hizmet ithalatı verilerine bakıldığında, en fazla hizmet ithalatını gerçekleştiren serbest bölgenin Mogilev bölgesi olduğu, en az ithalatın yapıldığı bölgenin ise Vitebsk bölgesi olduğu görülmektedir. Hizmet ihracatının hizmet ithalatını karşılmasına bakıldığında, 2014 yılı için altı serbest ekonomik

bölge içinde ihracatın ithalatı karşılama oranının en yüksek olduğu bölgenin Vitebsk, en düşük olduğu bölgenin ise Gomel-Raton olduğu gözlenmektedir.

2.2.7. Bosna Hersek'teki Serbest Bölge Örnekleri

Bosna Hersek'te faaliyette bulunan dört tane serbest bölge mevcut olup bunlar sırasıyla, toplam alanı 200.000 metrekare ve kullanılan alanı 18.000 metrekare olan *Visoko Serbest Bölgesi*; toplamda 85.000 metrekarelik alana sahip *Vogošća Serbest Bölgesi*; toplamda 435.633 metrekarelik alana sahip *Herzegovina-Mostar Serbest Bölgesi* ve toplamda 75.000 metrekarelik alan ile 12.000 metrekarelik kapalı alana sahip olan ve Puračić'te bulunan *Holc Serbest Bölgesi*'dir (T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 41-43).

Bosna Hersek'teki serbest bölgelere bakıldığında bunların kurulmasında iktisadi açıdan uygunluğun önem arz ettiği ve bu iktisadi uygunluğun bir göstergesi olarak da kurulacak olan serbest bölgeden ihraç edilecek olan ürünlerin minimum yüzde elli oranında katma değer taşıması mecburiyetinin belirlendiği görülmektedir (T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 41).

Aşağıda Bosna Hersek'te bulunan serbest bölgelerin 2012 ve 2013 yılları itibariyle ithalat, ihracat, Bosna Hersek piyasasından alış, Bosna Hersek Piyasasına satış ve toplam üretim verileri tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 7 değerlendirilecek olursa 2012 ve 2013 yılında ithalatın en fazla gerçekleştiği bölgenin Visoko, en az ithalatın gerçekleştiği bölgenin ise Holc-Puračić olduğu görülmektedir. İhracat açısından değerlendirildiğinde ithalatta olduğu gibi yine hem 2012 hem de 2013 yılında Visoko bölgesi tarafından en fazla ihracatın gerçekleştirildiği gözlenmektedir. İhracatın yine hem 2012 hem de 2013 yılı için en az olarak gerçekleştiği bölgenin ise Holc-Puračić olduğu görülmektedir. Bosna Hersek piyasasından alış verileri incelendiğinde, hem 2012 yılı için hem de 2013 yılı için alışın en yüksek gerçekleştiği bölgenin Herzegovina bölgesi olduğunu görmek mümkündür.

Bosna Hersek piyasasından alış değerlerinin hem 2012 yılında hem de 2013 yılında en düşük olarak gerçekleştiği bölgenin ise Holc-Puračić olduğu görülmektedir. Bosna Hersek piyasasına satış açısından bakıldığında, hem 2012 hem de 2013 yılında en fazla satışın olduğu bölge Herzegovina bölgesidir. 2012 yılı için

Bosna Hersek piyasasına satışın en az gerçekleştiği bölge Vogošća, 2013 yılı için en az gerçekleştiği bölge ise Holc-Puračić bölgesidir.

Tablo 7. Bosna Hersek Serbest Bölgelerinin İthalat, İhracat, Bosna Hersek Piyasandan Alış, Bosna Hersek Piyasasına Satış ve Toplam Üretimi (Milyon Avro Cinsinden)

Serbest Bölge	İthalat		Bosna Hersek Piyasasından Alış		İhracat		Bosna Hersek Piyasasına Satış		Toplam Üretim	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Visoko	199,5	167,4	6,6	7,0	367,2	247,1	3,3	2,5	370,5	249,6
Vogošća	23,1	21,0	5,7	7,3	22,2	29,1	0,0	2,5	22,2	31,6
Herzegovina	11,9	13,0	37,6	43,4	31,2	23,8	11,9	18,4	43,1	42,2
Holc-Puračić	6,1	5,4	3,9	2,7	15,1	13,2	0,1	0,3	15,2	13,4
Toplam	240,6	206,8	53,7	60,5	435,8	313,1	15,3	23,7	451,1	336,8

Kaynak: T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2015). *Bosna Hersek Ülke Raporu*. s 43.

Gerçekleştirilen toplam üretim açısından değerlendirildiğinde hem 2012 hem de 2013 yılında toplam üretimin en fazla olduğu bölge Visoko Serbest Bölgesi'dir. Toplam üretimin hem 2012 hem de 2013 yılında en az olarak gerçekleştiği serbest bölge ise Holc-Puračić Serbest Bölgesi'dir.

2.2.8. Bulgaristan'da Serbest Bölge Örnekleri

Bulgaristan serbest bölgelerinde yabancı nitelikteki özel ve tüzel şahıslar ile sermayesinin yüzde biri ve daha fazlası yabancı sermayeden oluşan Bulgar şirketleri faaliyetlerini yürütebilmektedir (T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 119). Bu haliyle serbest bölgede faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların, Bulgar şirketleriyle aynı şartlarda veya onlardan daha iyi imkanlarda yatırım yapma imkanına sahip olduklarını söylemek mümkündür (T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 119).

Bulgaristan'da altı adet serbest bölge mevcut olup bunlar sırasıyla, serbest bölgeler içerisinde en büyüğünü teşkil eden *Ruşuk Serbest Bölgesi*; Bulgaristan'ın ikinci en büyük kentinde inşa edilen ve bilhassa depolama ve ofis imkanları açısından avantaj sunan *Filibe Serbest Bölgesi*; iyi yol ve demir yoluna sahip üç bin metrekarelik açık ve yedi bin metrekarelik kapalı depolama alanına sahip olan *Vidin Serbest Bölgesi*; Bulgaristan'ın Karadeniz'de bulunan ikinci en büyük limanı

konumunda bulunan Burgaz Limanı yanına inşa edilmiş olan *Burgaz Serbest Bölgesi*; Bulgaristan'a sınır komşu konumunda olan Türkiye ve Yunanistan'a yakın yerde bulunan *Svilengrad Serbest Bölgesi* ve Dragoman kentinde inşa edilmiş olan *Dragoman Serbest Bölgesi*'dir (T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2015: 119-122).

2.2.9. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Serbest Bölgeler

1979 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti'nde ilk kurulan özel ekonomik bölgelerin kurulduğu coğrafi alanlara bakıldığında Guangdong eyaletinde *Shenzhen*, *Zhuhai* ve *Shantou* olmak üzere üç tane ve Fujian eyaletindeki *Xiamen* olmak üzere bir tane, toplamda da dört tane özel ekonomik bölgenin kurulduğu görülmektedir (Sezen 2007: 47; Yılmaz 2006: 154). Buralardan pozitif neticeler elde edilmesinin ardından 1988 yılında *Hainan* eyaletinin tamamı özel ekonomik bölge olarak kabul edilmiştir (Yılmaz 2006: 154). Aslında tam olarak *Devlet Konseyi*'nin Temmuz 1979'da güneydoğu sahilinde oluşturduğu *Shantou*, *Shenzhen*, *Zhuhai* ve *Xiamen* bölgelerinin öncelikle *Özel-İhracat Bölgeleri* olarak oluşturulduğu ve 16 Mayıs 1980 tarihinde merkezi yönetimin 41 numaralı belgesi ile *Özel-İhracat Bölgesi* isminin, *Özel Ekonomik Bölge* olarak değiştirilmiş olduğu belirtilmelidir (Chen 1996: 10).

Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanmakta olan özel ekonomik bölgeler açısından değerlendirildiğinde *özel* ifadesi, bilhassa merkezi yönetimin belirli alanlarda, özel ekonomik bölgelere ülkenin diğer bölgelerinde uygulanan normal iktisat politikası dışında, kendilerine mahsus iktisat politikası yürütebilme imkanı tanınmasını içermektedir.²² Ancak özel ekonomik bölgelerdeki farklılık sadece iktisadi anlamda olmayıp bunun yanında özel ekonomik bölgelerin *eğitim*, *kültür*, *eğlence* ve *yerleşim düzeni* açısından da devletin diğer kesimlerinden değişik olacak biçimde dizayn edildiği görülmektedir (Yılmaz 2006: 154).

Özel ekonomik bölgeler hızlı bir biçimde gelişmiş olup buna uygun olarak diğer bölgelerden hammadde, işçi ve tüketim malları talebi hızlı bir şekilde artmış ve böylelikle özel ekonomik bölgeler iç bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmuştur (Yılmaz 2006: 156).

²² <https://de.wikipedia.org/wiki/Sonderwirtschaftszone> (Erişim Tarihi 30.12.2015).

Çin Halk Cumhuriyeti'nde kurulan ilk dört özel ekonomik bölgenin (Shenzhen, Zhuhai, Shantou ve Xiamen) nitelikleri genel olarak değerlendirildiğinde, Hong Kong'a yakın yerde kurulan Shenzhen'in Hong Kong'daki arazi ve emek kıtlığı nedeniyle, emek yoğun sanayinin Hong Kong için pek cazip olmaması, Shenzhen'i avantajlı hale getirmektedir (Tank 2002: 13-15).

Kuruluş yerinin seçiminde, hafif demir sanayi alanında yeterince eğitilmiş işgücünün ve geniş yerleşim alanının mevcut olması, Shantou Özel Ekonomik Bölgesi'nin avantajlı yönlerini oluşturuyor (Tank 2002: 14). Son olarak Xiamen Özel Ekonomik Bölgesi'nin uzun geçmişe sahip limanının bir sonucu olarak yüksek oranda eğitilmiş işgücüne sahip olması, tren ve yol ağının gelişmiş olması bu bölgenin avantajlarını teşkil etmektedir (Tank 2002: 15).

Aşağıda bir tablo halinde Çin Halk Cumhuriyeti'nde kurulan özel ekonomik bölgelerden olan Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri'nde kullanılan doğrudan yabancı sermaye tutarları gösterilmiştir.

Tablo 8'e göre öncelikle Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesi'ne bakıldığında verilen 1979, 1990, 2000, 2006, 2007 ve 2008 (Ocak-Kasım) yılları açısından doğrudan yabancı sermaye kullanımının sürekli arttığı gözlenmektedir. Verilen dönemler açısından mutlak anlamda yabancı sermaye kullanımının minimum olduğu yılın 1979, maksimum olduğu yılın ise 2008 (Ocak-Kasım) olduğu anlaşılmaktadır. Verilen zaman dilimleri itibariyle Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesi'nde bir önceki döneme göre doğrudan yabancı sermaye kullanımında en fazla artışın gerçekleştiği yılın 2000, en az gerçekleştiği yılın ise 2008 (Ocak-Kasım) olduğu görülmektedir.

Zhuhai Özel Ekonomik Bölgesi'ne doğrudan yabancı sermaye kullanımı açısından 1990, 2000, 2006, 2007 ve 2008 (Ocak-Kasım) yılları itibariyle bakıldığında, doğrudan yabancı sermaye kullanımının sürekli arttığını ve mutlak anlamda en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2008 (Ocak-Kasım) yılı, en az gerçekleştiği yılın ise 1990 olduğunu görmek mümkündür. Verilen zaman dilimleri içerisinde Zhuhai Özel Ekonomik Bölgesi açısından bir önceki döneme göre doğrudan yabancı sermaye kullanımı artışının en fazla olarak gerçekleştiği yılın, Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesi'nde olduğu gibi 2000 yılı olduğu görülmüştür.

Zhuhai Özel Ekonomik Bölgesi açısından bir önceki döneme göre yabancı sermaye kullanım artışının en az olduğu yıl ise 2006 yılıdır.

Tablo 8. Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Kullanımı (Cari milyon ABD doları cinsinden)

Yıl	Özel Ekonomik Bölge İsmi				
	Shenzhen	Zhuhai	Shantou	Xiamen	Hainan
1978	*5.48	n.a.	**1.61	n.a.	**0.10
1990	389.94	69.1	98.09	72.37	100.55
2000	1961.45	815.18	165.61	1031.50	430.8
2006	3268.47	824.22	139.60	954.61	748.78
2007	3662.17	1028,83	171.62	***1272	***1120
***2008	3929.58	1138.49	n.a.	1955.63	n.a.

*1979 yılı için; ** 1980 yılı için; *** ön rakamlar; **** Ocak-Kasım

Kaynak: Yeung, Lee ve Kee (2009). "China's Special Economic Zones at 30". Eurasian Geography and Economics. Volume 50; Issue 2, pp. 231.

Shantou Özel Ekonomik Bölgesi'nin 1980, 1990, 2000, 2006 ve 2007 yılları itibariyle doğrudan yabancı sermaye kullanımına bakıldığında sadece 2006 yılında bir önceki döneme göre bir azalma meydana geldiğini, bunun dışında sürekli artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Yine aynı zaman dilimleri açısından Shantou Özel Ekonomik Bölgesi'nde doğrudan yabancı sermaye kullanımında bir önceki döneme göre en fazla artışın gerçekleştiği yılın 1990 yılı olduğu gözlenmektedir. Shantou Özel Ekonomik Bölgesi açısından verilen dönemler içinde mutlak anlamda yabancı sermaye kullanımının en fazla olduğu yılın 2007, en az olduğu yılın ise 1980 yılı olduğu görülmektedir.

1990, 2000, 2006, 2007 (ön rakamlar) ve 2008 (Ocak-Kasım) yılları açısından Xiamen Özel Ekonomik Bölgesi'nde kullanılan doğrudan yabancı sermayeye bakıldığında aynı Shantou Özel Ekonomik Bölgesi'nde olduğu gibi bir önceki döneme göre sadece 2006 yılında bir düşüşün gerçekleştiğini, bunun dışındaki yıllarda bir önceki döneme göre artışın gerçekleştiğini görmek mümkündür. Xiamen Özel Ekonomik Bölgesi'nde mutlak anlamda doğrudan yabancı sermaye kullanımını en yüksek 2008 (Ocak-Kasım), en düşük ise 1990 yılında gerçekleştirmiştir. Xiamen Özel Ekonomik Bölgesi için verilen zaman dilimi içerisinde bir önceki döneme göre doğrudan yabancı sermaye kullanımında artışın en fazla gerçekleştiği yılın 2000 olduğu görülmektedir.

1980, 1990, 2000, 2006 ve 2007 (ön rakamlar) yıllar için Hainan Özel Ekonomik Bölgesi'nde gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye kullanımı değerlendirildiğinde, verilen yıllarda doğrudan yabancı sermaye kullanımının sürekli arttığı görülmektedir. Verilen yıllarda Hainan Özel Ekonomik Bölgesi açısından mutlak anlamda en fazla doğrudan yabancı sermaye kullanımının gerçekleştiği yılın 2007 yılı, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 1980 yılı olduğu gözlenmektedir. Verilen yıllar itibariyle Hainan Özel Ekonomik Bölgesi'nde bir önceki döneme göre en fazla artış 2007 yılında gerçekleşirken en az artış ise 1990 yılında gerçekleşmiştir.

Şimdi de Çin Halk Cumhuriyeti'nde kurulan özel ekonomik bölgelerden olan Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri'nin ihracatları Tablo 9'da gösterilmektedir .

Tablo 9. Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan Özel Ekonomik Bölgeleri İçin İhracatlar (Cari milyar ABD doları cinsinden)

Yıl	Özel Ekonomik Bölge İsmi				
	Shenzhen	Zhuhai	Shantou	Xiamen	Hainan
1978	*0.009	*0.009	**0.251	0.082	n.a.
1990	8.152	0.489	0.84	0.781	0.471
2000	34.564	3.646	2.595	5.880	0.803
2006	135.959	14.843	3.484	20.508	1.376
2007	168.542	18.477	3.912	***25.555	***1.838
2008	163.780	19.730	*3.278	26.970	n.a.

*1979 yılı için; ** 1980 yılı için; *** ön rakamlar; ****Ocak-Kasım; *****Ocak-Eylül

Kaynak: Yeung, Lee ve Kee (2009). "China's Special Economic Zones at 30". Eurasian Geography and Economics. Volume 50; Issue 2, pp. 231.

Tablo 9'da gösterilen dönemler içerisinde Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesi için ihracat rakamlarına baktığımızda mutlak anlamda en fazla ihracatın gerçekleştiği yılın 2007, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 1979 yılı olduğunu görmek mümkündür. Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesi açısından verilen yıllar içerisinde bir önceki yıla göre en fazla ihracat artışının gerçekleştiği yılın 2006 yılı olduğu, bir önceki döneme göre ihracatta azalışın meydana geldiği tek yılın ise 2008 (Ocak-Kasım) yılı olduğu görülmektedir.

Gösterilen yıllar için Zhuhai Özel Ekonomik Bölgesi'ni ihracat açısından değerlendirirsek, mutlak anlamda en fazla ihracat 2008 (Ocak-Kasım), en az ihracat

ise 1979 yılında olmuştur. Verilen yıllar içerisinde Zhuhai Özel Ekonomik Bölgesi için bir önceki döneme göre ihracattaki artışın en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2006 yılı, en az olduğu yılın ise 1990 yılı olduğu görülmektedir.

Shantou Özel Ekonomik Bölgesi'nin 1980, 1990, 2000, 2006, 2007 ve 2008 (Ocak-Eylül) yılları için ihracat verilerine baktığımızda, mutlak anlamda ihracatın en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2007 yılı, en az gerçekleştiği yılın ise 1980 yılı olduğunu görmek mümkündür. Shantou Özel Ekonomik Bölgesi için verilen yıllar bakımından bir önceki döneme göre ihracatın en fazla artış gösterdiği yılın 2000 yılı olduğunu görmekteyiz. Shantou Özel Ekonomik Bölgesi açısından bir önceki döneme göre ihracatta azalışın gerçekleştiği tek yıl Dünya Ekonomik Krizinin yaşandığı 2008 (Ocak-Kasım) yılıdır.

Xiamen Özel Ekonomik Bölgesi'ni ihracat açısından değerlendirdiğimizde, 1978, 1990, 2000, 2006, 2007 (ön rakamlar) ve 2008 (Ocak-Kasım) yılları itibariyle mutlak anlamda ihracatın en fazla gerçekleştiği yılın 2008 (Ocak-Kasım), en az gerçekleştiği yılın ise 1978 yılı olduğunu görmekteyiz. Bu bölgede, bir önceki yıla göre ihracat artışı en fazla 2006, en az ise 1990 yılında gerçekleşmiştir.

Hainan Özel Ekonomik Bölgesi'nin 1990, 2000, 2006 ve 2007 (ön rakamlar) yılları itibariyle ihracat verilerine baktığımızda mutlak anlamda en fazla ihracatın gerçekleştiği yılın 2007, en az gerçekleştiği yılın ise 1990 yılı olduğunu görmek mümkündür. Hainan Özel Ekonomik Bölgesi için verilen yıllar itibariyle bir önceki yıla göre ihracat artışının en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2006, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2000 yılı olduğunu görmekteyiz.

2.2.10. Hindistan Serbest Bölge Örnekleri

Hindistan'da çok sayıda operasyonel özel ekonomik bölgenin bulunduğu görülmektedir. Hindistan'da bulunan operasyonel özel ekonomik bölgelerden bazılarını örnek vermek gerekirse sırasıyla, *Kandla Özel Ekonomik Bölgesi*, *Noida Özel Ekonomik Bölgesi*, *Cochin Özel Ekonomik Bölgesi*, *Falta Özel Ekonomik Bölgesi*, *Visakhapatnam Özel Ekonomik Bölgesi*, *Surat Özel Ekonomik Bölgesi*, *Jaipur Özel Ekonomik Bölgesi* ve *Indore Özel Ekonomik Bölgesi* örnek verilebilir.²³

²³ <http://sezindia.nic.in/writereaddata/pdf/ListofoperationalSEZs.pdf> (Erişim Tarihi 31.03.2016).

Aşağıda Hindistan'da bulunan operasyonel özel ekonomik bölgelerin bazı dönemler itibariyle ihracatları tablo halinde gösterilmektedir.

Tablo 10. Hindistan Operasyonel Özel Ekonomik Bölgelerinin Yıllar İtibariyle İhracatı (milyar ABD doları cinsinden)

Yıllar	İhracat (milyar ABD doları)
2005-2006	5.08
2006-2007	7.69
2007-2008	14.81
2008-2009	22.15
2009-2010	49.05
2010-2011	70.19
2011-2012	81.00
2012-2013	88.18
2013-2014	82.35

Kaynak: <http://sezindia.nic.in/about-ep.asp> (Erişim Tarihi 31.03.2016).

Tablo 10 verilen dönemler itibariyle yorumlanacak olursa öncelikle 2013-2014 dönemi dışında (2013-2014 döneminde bir önceki döneme göre ihracatta düşüş yaşanmıştır), bir önceki döneme göre ihracatın sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Mutlak anlamda en fazla ihracatın gerçekleştiği dönemin 2012-2013 dönemi, en az ihracatın gerçekleştiği dönemin ise 2005-2006 dönemi olduğu gözlenmektedir. Bir önceki döneme göre ihracat artışının en fazla olduğu dönemin 2009-2010 dönemi olduğunu görmek mümkündür.

2.2.11. Kamboçya Serbest Bölge Örnekleri

Kamboçya özel ekonomi bölge örneği vermek gerekirse bunlar sırasıyla, 106.5 hektarlık alana ve 4 bölge yatırımcısına sahip olan *Dragon King Özel Ekonomik Bölgesi*; 345 hektarlık alana ve 1 bölge yatırımcısına sahip olan *H.K.T Özel Ekonomik Bölgesi*; 145 hektarlık alana ve 1 bölge yatırımcısına sahip *Kampot Özel Ekonomik Bölgesi*; 157 hektarlık alana ve 32 bölge yatırımcısına sahip *Manhattan (Svay Reing) Özel Ekonomik Bölgesi*; 335.43 hektarlık alana ve 5 bölge yatırımcısına sahip olan *Neang Kok Koh Kong Özel Ekonomik Bölgesi*; 350 hektarlık alana ve 83 bölge yatırımcısına sahip *Phnom Penh Özel Ekonomi Bölgesi*; 467 hektarlık alana sahip ve 5 bölge yatırımcısına sahip olan *Poi Pet O'neang Özel Ekonomik Bölgesi*; 66.5 hektarlık alana ve 2 bölge yatırımcısına sahip olan *Sanco Poi Pet Özel Ekonomik Bölgesi*; 1,688 hektarlık alana ve 74 bölge yatırımcısına sahip

olan *Sihanoukville Özel Ekonomi Bölgesi*; 178 hektarlık alana ve iki bölge yatırımcısına sahip *Sihanoukville Özel Ekonomi Bölgesi 1*; 70 hektarlık alana sahip olan *Sihanoukville Port Özel Ekonomik Bölgesi*; 96.14 hektarlık alana ve 2 bölge yatırımcısına sahip olan *Shandong Sunshell Svay Rieng Özel Ekonomik Bölgesi*; 200 hektarlık alana ve 1 bölge yatırımcısına sahip olan *Suvannaphum Özel Ekonomi Bölgesi* ve 99 hektarlık alana ve 26 bölge yatırımcısına sahip olan *Tai Seng Bavet Özel Ekonomik Bölgesi*'dir.²⁴

2.2.12. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Serbest Bölge Örnekleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan *Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi* 14/73 sayılı kanun ile oluşturulmuş olup daha sonraları Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'ni farklılaşan ve gelişen iktisadi şartlara uygun hale getirmek amacıyla 26/83 sayılı kanun ile birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (KKTC Devlet Planlama Örgütü 2012: 78). Ancak geçen zaman içerisinde bu bölgeden beklenmekte olan verimin alınmadığı görülmüştür (KKTC Devlet Planlama Örgütü 2012: 78).

Tablo 11 yorumlanacak olursa KKTC'nin serbest liman ithalatının 2002-2014 dönemi içerisinde mutlak anlamda en fazla olduğu yılın 2011 yılı olduğu görülmektedir. Aynı dönem içerisinde mutlak anlamda en düşük ithalatın gerçekleştirildiği yılın ise 2002 yılı olduğu gözlenmektedir. Gerçekleştirilen ithalatın bir önceki yıla göre değişimi açısından değerlendirilirse, ithalatta bir önceki yıla göre en fazla düşüş 2013 yılında yaşanmıştır. İthalat açısından bir önceki yıla göre en fazla artışın sağlandığı yıl ise 2008 yılı olmuştur.

KKTC'nin serbest liman ihracatı değerlendirilecek olursa 2002-2014 dönemi içinde mutlak anlamda en fazla ihracatın gerçekleştirildiği yılın 2011 olduğu görülmektedir. Aynı dönem içerisinde mutlak anlamda en düşük ihracatın gerçekleştiği yıl ise 2002 yılıdır. İhracat açısından bir önceki yıla göre artışın en fazla olduğu yıl 2011 yılı olmuştur. İhracat açısından bir önceki yıla göre en fazla düşüşün gerçekleştiği yılın ise 2013 yılı olduğu gözlenmiştir. 2002-2014 dönemi içerisinde

²⁴ <http://www.cambodiainvestment.gov.kh/content/uploads/2011/09/SEZ-List-Website-Sept-2015.pdf> (Erişim Tarihi 05.03.2016).

ithalat ve ihracatın birbirine göre durumu değerlendirilecek olursa 2006, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında ithalatın, ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. 2006, 2008, 2009 ve 2010 yılları haricindeki diğer tüm yıllarda ihracatın ithalattan fazla olduğu görülmüştür.

İhracatın ithalatı karşılama oranına bakıldığında, 2002-2014 dönemi içerisinde ihracatın ithalatı karşılama oranının en fazla olduğu yılın 2002, en az olduğu yılın ise 2009 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 11. KKTC'nin Yıllar İtibariyle Serbest Liman İhracat ve İthalat Verileri (ABD doları)

Yıllar	*KKTC'nin Serbest Liman İthalatı	**KKTC'nin Serbest Liman İhracatı
2002	352,921	884,247
2003	476,491	1,167,722
2004	1,497,223	1,789,903
2005	1,397,202	1,487,529
2006	3,231,076	2,778,149
2007	2,954,119	4,144,796
2008	5,661,688	5,220,417
2009	6,587,032	3,872,526
2010	6,287,860	4,276,978
2011	7,389,394	9,989,273
2012	6,923,274	9,524,389
2013	4,156,602	6,397,743
2014	4,029,252	5,347,284

Kaynak: *<http://www.ticaret.gov.ct.tr/Portals/1065/Raporlar/%C4%B0statistik/06...> (Erişim Tarihi 25.03.2016).

**<http://www.ticaret.gov.ct.tr/Portals/1065/Raporlar/%C4%B0statistik/07...> (Erişim Tarihi 25.03.2016).

2.2.13. Moldova Serbest Bölge Örnekleri

Moldova'da faaliyetlerini yürüten yedi serbest bölge sırasıyla, *Expo-Business-Chişinău*, *Tvardița*, *Taraclia*, *Valkaneş*, *Otaci-Business*, *Ungheni-Business* ve *Bălți*'dir.²⁵ 2013 yılı itibariyle Moldova'daki serbest bölgelerde toplam mal ve hizmet üretim hacmine bakıldığında, bunun yaklaşık olarak 195 milyon ABD doları olduğu görülmektedir ki bu Moldova'nın toplam sanayi üretiminin %6,6'lık kısmını

²⁵ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-208222> (Erişim Tarihi 27.02.2016).

oluşturmaktadır.²⁶ Moldova'daki serbest bölgelerde üretilmekte olan endüstriyel nitelikteki ürünlerin belli başlı olanları otomobil koltuğu kılıfları, otomobil için elektrik kabloları, üzüm şarabı, konyak, alkollü içki şişelemesinde kullanılmakta olan tıpa, elektronik cihaz ve gazla çalışan ısıtıcılar ve mobilyadır.²⁷

2.2.14. Myanmar Serbest Bölge Örnekleri

Myanmar'da ihracata dayalı yatırımları özendirmek maksadı ile kendi bağımsız kanunları bulunan üç adet özel ekonomik bölge mevcuttur.²⁸ Özel ekonomik bölgelerdeki firmaların hak ve yükümlülüklerini açıklamakta fayda vardır. Özel ekonomik bölgede bulunmakta olan yabancı nitelikteki yatırımcıların ürünlerini ihraç etme mecburiyetleri bulunmaktadır.²⁹ Firmaların sahip oldukları haklara bakıldığında, firmaların kuruluşundan itibaren ilk altı yılda gerçekleştirmiş oldukları bütün ihracat satışlarından elde ettikleri gelirlerin tümünün vergiden muaf, altı ile on yıl arasında ise vergilerin yarısından muaf olduğu görülmektedir.³⁰ Eğer firmalar elde etmiş oldukları gelirleri ülkede yatırım yapmak için kullanırlarsa bu %50 indirimin 11-15 yıl arasında devam etmesi ve ihracat malları üretiminde kullanmak maksadıyla makine ve hammadde ithalatını gümrük vergisi ödemeksizin elde edilebilmeleri söz konusudur.³¹

2.2.15. Polonya Serbest Bölge Örnekleri

Polonya özel ekonomik bölgelerinde yeni işletmelerin kurulmasına yardımcı olmak ya da yeni yatırım projelerinin uygulanmasını hayata geçirebilmek amacıyla ilave kamusal teşviklerin sağlandığı görülmektedir.³² Mevcut düzenlemelere göre

²⁶ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-208222> (Erişim Tarihi 27.02.2016).

²⁷ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-208222> (Erişim Tarihi 27.02.2016).

²⁸ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Myanmar/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

²⁹ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Myanmar/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

³⁰ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Myanmar/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

³¹ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Myanmar/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

³² <http://www.invest-in-wroclaw.pl/de/doing-business/anreizsysteme/sonderwirtschaftszonen/> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Polonya özel ekonomik bölgeleri en az 2026 yılına kadar varlığını sürdürecektir olup Polonya'da bugün 14 adet özel ekonomik bölge mevcuttur.³³

Polonya özel ekonomik bölgeleri sırasıyla; *Pomorska Özel Ekonomik Bölgesi, Warmińsko-Mazurska Özel Ekonomik Bölgesi, Suwalska Özel Ekonomik Bölgesi, Kostrzyńsko-Słubicka Özel Ekonomik Bölgesi, Legnicka Özel Ekonomik Bölgesi, Łódzka Özel Ekonomik Bölgesi, Kamienno-górska Özel Ekonomik Bölgesi, Wałbrzyska Özel Ekonomik Bölgesi, Katowicka Özel Ekonomik Bölgesi, Starachowice Özel Ekonomik Bölgesi, Tarnobrzaska Özel Ekonomik Bölgesi, Krakowski Teknoloji Parkı, Özel Ekonomik Bölge Euro-Park Mielec ve Słupska Özel Ekonomik Bölgesi*'dir.³⁴

2.2.16. Rusya'da Serbest Bölge Örnekleri

Mevcut mevzuat açısından 28 tane özel ekonomik bölgenin 4 değişik türden olduğu; sanayi ve imalat bölgelerinin sırasıyla, Tataristan Cumhuriyeti (Alabuga), Lipetsk, Samara, Sverdlovsk, Pskov ve Kaluga bölgeleri; teknoloji ve inovasyon bölgelerinin sırasıyla, Moskova, St. Petersburg, Tomsk ve Moskova Bölgesi (Dubna) ve Tataristan Cumhuriyeti; turizm bölgelerinin sırasıyla, Altay Cumhuriyeti, Buryatya Cumhuriyeti, Altay Bölgesi, Stavropol Bölgesi, Primorsky Bölgesi, Krasnodar Bölgesi kümelenmesi, İnguşetya Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti, Kuzey Osetya-Alania Cumhuriyeti, Adigeya Cumhuriyeti, Kbardino-Balkar Cumhuriyeti, Karaçi-Çerkes Cumhuriyeti, Çeçen Cumhuriyeti ve liman bölgelerinin sırasıyla, Ulyanovsk (Volga bölgesi), Murmansk ve Khabarovsk (Uzakdoğu) bölgeleri olduğu görülmektedir.³⁵

2.2.17. Tacikistan'daki Serbest Bölge Örnekleri

Tacikistan'da ekonominin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla serbest bölgeler oluşturulmuş olup ülkenin Serbest Bölgeler Yasası ile bütün iktisadi faaliyetlerin serbest bölgelerde yürütülebilmesine imkan tanınmış ve kullanım

³³ <http://www.invest-in-wroclaw.pl/de/doing-business/anreizsysteme/sonderwirtschaftszonen/> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

³⁴ <http://www.invest-in-wroclaw.pl/doing-business/system-zachet-inwestycyjnych/specjalne-strefy-ekonomiczne/> (Erişim Tarihi 07.03.2016).

³⁵ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi 17.03.2016).

maksadına göre değişebilmekle birlikte elli seneye kadar varan sürelerde serbest bölgelerde faaliyetlerde bulunma imkanı tanınmıştır (Duşanbe Ticaret Müşavirliği 2015: 21).

Tacikistan'daki serbest bölgelerde, firmalardan sadece sosyal nitelikteki vergiler alınmakta olup firmalar bunun dışındaki bütün diğer vergilerden muaf tutulmuştur (Duşanbe Ticaret Müşavirliği 2015: 21).

Tacikistan'da faaliyette bulunmakta olan serbest bölgeler sırasıyla, *Sughd Serbest Bölgesi*, *Panj Serbest Bölgesi*, *Ishkoshim Serbest Bölgesi* ve *Dangara Serbest Bölgesi*'dir (Duşanbe Ticaret Müşavirliği 2015: 21-22).

2.2.18. Tunus Serbest Bölge Örnekleri

Tunus'taki serbest bölgelerin *Ekonomik Faaliyetler Parkı* biçiminde isimlendirildiği görülmektedir.³⁶ Tunus'ta bir tanesi Zarzis'in güneyinde, bir diğeri de Bizerte'nin kuzeyinde olmak üzere toplamda iki adet serbest bölge faaliyetlerini yürütmekte olup buna ek olarak serbest bölgelerin inşa edildiği sahanın mülkiyeti devlete aittir ve özel firmalar aracılığıyla serbest bölgeler işletilmektedir.³⁷

2.2.19. Ürdün Serbest Bölge Örnekleri

İlk kez 1966 yılında *Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı*'nın (UNIDO) Akabe serbest liman kentinde bir serbest bölge oluşturulmasının uygunluğunu saptamak için bir çalışmanın yapılmasını talep etmesi üzerine, gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde 1973 yılında Akabe bölgesinde transit ticareti geliştirmek ve transit ticareti özendirmek amacıyla serbest bölgeler oluşturulmuştur (Demir 2010: 1). Ürdün'de şu an kamuya ait beş, özel sektöre ait otuz altı serbest bölgenin aktif olduğu görülmektedir (Demir 2010: 1).

Kamu serbest bölgeleri sırasıyla, 1983 yılında inşa edilen ve 5200 dönümlük alana sahip *Zarka Serbest Bölgesi*; 1997 yılında inşa edilen ve Kral Abdullah II Sanayi Bölgesi içinde 70 dönümlük alana sahip *Sahap Serbest Bölgesi*; Ürdün Alia Kraliye Havalimanı içinde bulunan ve yaygın iş dalı ticaret olan *Hava Limanı*

³⁶ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/Tunus/html-viewer-ulkeler.jsessionid=EpV-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

³⁷ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/Tunus/html-viewer-ulkeler.jsessionid=EpV-...> (Erişim Tarihi 16.03.2016).

Serbest Bölgesi; 2001 yılında inşa edilen ve 138 dönümlük alana sahip olan *Karak Serbest Bölgesi* ve 2004 yılında inşa edilen ve 120 dönümlük alana sahip *Alkarama Serbest Bölgesi*'dir (Demir 2010: 1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE SERBEST BÖLGELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI

3.1. Türkiye'de Serbest Bölgelerin Tarihi Gelişimi

Türkiye'deki serbest bölgelerin gelişimine başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin serbest bölgelerle ilgili yürütmüş olduğu girişimlere bakmakta fayda vardır. Osmanlı Devleti zamanında Sulina kentini bir serbest bölge haline getirmek amacı ile girişimlerde bulunulduğu ve 29 Nisan 1870 tarihinde kabul edilen bir karar neticesinde Sulina kentine girişi olan malların ihraç edilme tarihlerinde vergi kapsamı dışında tutulduğu görülmektedir (Sunguroğlu 2003: 11). Ancak 1856 yılında Sulina şehrinde bir serbest bölge kurma teklifinin yapılmasına karşın dönemin koşulları gereği öneri uygulama alanı bulamamıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 64).

Daha ileriki bir tarih olan 5 Ağustos 1978 tarihinde günümüzde Romanya hudutları içerisinde bulunan *Sulina Limanı*'nın Romanya hükümetince serbest bölge haline getirildiği görülmektedir (Sunguroğlu 2003: 11).

1908 yılında gerçekleşen devrimin ardından İttihat ve Terakki'nin serbest bölge kurma amaçlı bir komisyon oluşturması ve bu komisyonun *Çekmece Gölü* ya da *Yedikule* sahillerinde inşa edilecek olan bir serbest bölgenin üç yüz milyon altın frang tutarında bir maliyet getireceğini hesaplaması ardından bu projenin faiz giderlerinin dahi finanse edilemeyeceğinin görülmesi ardından vazgeçilmesi serbest bölge inşasına yönelik ilk önemli girişimdir (Bağrıaçık 1999: 11; Güner 1995: 151; Karakuzey 2003: 35).

Türkiye açısından bakıldığında serbest bölge inşasına yönelik faaliyetlerin, 1920'li yıllara kadar uzandığı ve genel olarak bakılacak olursa Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatçısı bir ülke konumunda olduğu 1920'li yıllarda tartışılan serbest bölge modelinin daha ziyade transit ticaret faaliyetlerine ilişkin olduğu, 80'li yıllarla ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinin başlamasıyla birlikte tartışılan serbest bölge modelinin sadece transit ticarete ilişkin olmayıp buna ilaveten ihracata dayalı üretim ve reeksport işlemlerine de ilişkin olduğu görülmektedir (Akyürek 1983: 76).

İstanbul Limanı'nın Birinci Dünya Harbi öncesindeki önemli transit ticaret merkezi olma niteliğini savaş sonrası yitirmesinin ardından, İstanbul Limanı'nın serbest bölge haline getirilerek tekrar transit ticaret merkezi statüsünü kazanabileceği görüşü üzerine hükümet konuya ilişkin incelemelerin gerçekleştirilmesi amacı ile *İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası* tarafından oluşturulacak bir komisyonu bu iş için görevlendirmiştir (İncekara 1986: 48). Komisyon İstanbul'da bir serbest bölgenin inşa edilmesine ilişkin 11 Aralık 1926'da hazırlamış olduğu raporu hükümete sunmuş ve ilgili komisyon ertesi yıl yani 1927'de ikinci bir rapor hazırlamış ve hükümete arz etmiştir (Paksoy ve Güllü 2011: 115). Hazırlanmış olan raporlara göre dönemin hükümeti tarafından serbest bölgelere ilişkin yapılan ve meclise arz edilen yasa teklifi 22.06.1927 tarihinde kabul edilmiştir (İncekara 1986: 49). 1927 yılında çıkarılmış olan 1132 sayılı *Serbest Mıntıklar Kanunu*'nun Türkiye'de serbest bölgelerin inşasına yönelik ilk girişim olduğu belirtilmelidir (Erkan ve Tatlıdil 1990: 39).

1927 yılında yaşanan gelişmelerden biri de 1927 yılında Avrupa'daki serbest bölgeleri araştırmak üzere İstanbul Ticaret Odası Deniz Ticareti Şubesi Müdürü olan Mehmet Ali Nafset'in yurt dışına gönderilmesidir (Taylar 2008: 29). Mehmet Ali Nafset'in hazırlamış olduğu 1928 yılındaki raporda komşu ülkelerdeki transit ticaret malları ile milletlerarası ticaretin yönünün İstanbul Limanı'na çekilmesi gerekliliğinden ve bunun gerçekleşmesi için de serbest gümrük kurallarının geçerli olduğu, formalitelerin minimum düzeyde tutulduğu serbest bölgelerin inşa edilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir (Karaca 2008: 16).

Uygulama açısından 1927 yılındaki Serbest Bölgeler Kanunu değerlendirildiğinde *Ford Motor Company*'e, Türkiye'ye satışını yapacağı otomobil, kamyonet ve traktörlerin montajını gerçekleştirebilmesi için Tophane rıhtımında serbest bölge imkanlarından faydalanma hakkını veren tek bir uygulamasının gerçekleşmiş olduğu görülmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 95). Ford Motor Company uygulamasının Türkiye açısından ilk serbest bölge uygulaması olduğunu söylemek mümkündür (Karaca 2008: 17). 1132 sayılı Serbest Mıntıklar Kanunu kapsamında verilen izin sonrası Tophane rıhtımında tesisini kuran işletmenin dünya üzerinde gerçekleşen kriz sebebiyle faaliyetlerini sürekli biçimde azaltarak, 1936

yılında faaliyetlerini durdurduğu ve böylelikle Türkiye'nin ilk serbest bölge uygulama denemesinin başarılı olamadığı görülmektedir (Özdoğan 2006: 24).

Mayıs 1946'ya gelindiğinde Şark halı ve kilimleri ile hayvan postları ürünlerinin ihraç edilmesi amacıyla serbest bölge kurulması için çıkarılan kanunun ikinci serbest bölge denemesi olduğu, ancak bunun da yasaya işlerlik sağlanılamaması neticesinde başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştür (Karakuzey 2003: 38).

Aralık 1953'te yeni bir Serbest Bölgeler Kanunu'nun kabul edildiği ve bu kanuna işlerlik sağlamak maksadı ile 1956 yılında Serbest Bölge Nizamnamesi çıkarıldığı ve ertesi yıl yani 1957 yılında T.C. Devlet Demiryolları'nın (TCDD) İskenderun Limanı'nda 4.600 metrekarelik alanı serbest bölge olarak işletmeye açtığı görülmektedir (Bağrıaçık 1999: 14-15). İskenderun'da serbest bölgenin inşasına yönelik kararnamenin, bölge fonksiyonlarını sınırlandırması neticesinde söz konusu serbest bölge dışarıdan gelen eşyaların stoklandığı bir alandan öteye gidememiştir (Bakır 1984: 68). Neticede İskenderun'da Devlet Demiryolları öncülüğündeki serbest bölge kurulmasına yönelik girişimlerin de başarılı olmadığı belirtilmelidir (Sunguroğlu 2003: 11).

Başarısızlıkla sonuçlanan denemelerin sonrasında 24 Ocak Kararları kapsamında başlatılan ihracata dayalı sanayileşme politikasına kadar uzun süre serbest bölgelerle ilgili ciddi bir çalışmanın gerçekleştirilmediği, 24 Ocak Kararları ile tekrar serbest bölgelerin gündemde yerini almış olduğu görülmüştür (Paksoy ve Güllü 2011: 116). Serbest bölge konusu II.İktisat Kongresi'nde gündeme gelmiş ve ardından İktisadi Araştırma Vakfı'nın Mersin ilinde gerçekleştirdiği seminerinde tartışılıp kamuoyu ile paylaşılmıştır (Erdoğan 1988: 354).

Başarısızlıkla neticelenen serbest bölge denemeleri ardından serbest bölge çalışmalarına imkan veren bugünkü 06.06.1985 tarihli ve 3218 numaralı *Serbest Bölgeler Kanunu* çıkarılmıştır (Erkan ve Tatlıdil 1990: 39).

Türkiye'de serbest bölgelerle ilgili kurumsal gelişmelere bakmakta da fayda vardır. Öncelikle, *Başbakanlık* kapsamında bir *Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü* oluşturulmasının kararlaştırıldığı, sonra serbest bölgelerin *Devlet Planlama Teşkilatı* bünyesi içerisinde bir Başkanlık olarak yer aldığı, 1991'de *Hazine ve Dış Ticaret*

Müsteşarlığı içine *Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü* olarak dahil edildiği ve 1994 yılında ise *Dış Ticaret Müsteşarlığı* içinde *Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü* biçiminde oluşturulduğu görülmektedir (Sunguroğlu 2003: 11). Daha sonraları ise 8 Haziran 2011 tarihindeki 637 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sahip olduğu tüm hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'nın Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri birleştirilmek suretiyle günümüzdeki *Ekonomi Bakanlığı* oluşturulmuş ve Ekonomi Bakanlığı'nın ana hizmet birimleri içerisinde *Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü* yer almıştır.³⁸

3.2. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Kısa Tanıtımı

Günümüzde Türkiye'deki serbest bölge sayısına bakıldığında, *Serbest Bölgeler Kanunu* ve *Serbest Bölgeler Kanunu Uygulama Yönetmeliği* kapsamında oluşturulan 19 adet serbest bölgenin olduğu görülmektedir (Aktaş 2014: 15).

Yerleşim açısından Türkiye serbest bölgeleri değerlendirildiğinde, genel anlamıyla denize kıyısı olan illerde serbest bölgelerin bulunduğu söylenebilir. Türkiye'de bulunan serbest bölgelerin isimleri ve parantez içinde kuruluş tarihleri sırasıyla *Mersin Serbest Bölgesi* (1985), *Antalya Serbest Bölgesi* (1985), *Ege Serbest Bölgesi* (1987), *İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi* (1990), *Trabzon Serbest Bölgesi* (1990), *İstanbul Trakya Serbest Bölgesi* (1990), *Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi* (1992), *İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi* (1992), *Mardin Serbest Bölgesi* (1994), *Samsun Serbest Bölgesi* (1995), *Avrupa Serbest Bölgesi* (1996), *Rize Serbest Bölgesi* (1997), *Kayseri Serbest Bölgesi* (1997), *İzmir Serbest Bölgesi* (1997), *Gaziantep Serbest Bölgesi* (1998), *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)-Marmara Araştırma Merkezi (MAM) Serbest Bölgesi* (1999), *Denizli Serbest Bölgesi* (2000), *Bursa Serbest Bölgesi* (2000) ve *Kocaeli Serbest Bölgesi*'dir (2000).³⁹

Türkiye'deki serbest bölgelere birçok kolaylıklar sağlanmaktadır. Öncelikle serbest bölgelerin sundukları vergisel avantajlara örnek verilmiştir.

³⁸ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/kurumsal/Tarihce...> (Erişim Tarihi 11.05.2016).

³⁹ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path...> (Erişim Tarihi 10.05.2016).

Üretici kullanıcılara sağlanan vergisel kolaylıklara örnek vermek gerekirse bunlardan biri, üretime yönelik faaliyet ruhsatı kapsamında serbest bölge kullanıcılarının üretilen satma sonucundaki kazançlarının Avrupa Birliği'ne üyeliğin gerçekleşeceği yılın sonuna kadar kurumlar ve gelir vergisinden muaf tutulmalarıdır.⁴⁰ Buna ilaveten serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB (Free on board-Güvertede teslim) değeri üzerinden minimum %85'i dış ülkelere ihraç edilmesi durumunda, ihracı gerçekleştiren kullanıcıların personele ödedikleri ücretler de gelir vergisi kapsamı dışında tutulmuştur.⁴¹ Ayrıca üretici kullanıcıların gerçekleştirdikleri işlemler ile kullandıkları kağıtlar için damga vergisi alınmamaktadır.⁴²

Bir serbest bölgenin faaliyete başlamasından itibaren 10 yıl boyunca grev ve lokavt söz konusu değildir (Işık ve Çabuk 2007: 29). Bu durumun nispeten istikrarlı bir iş düzeni sağladığı söylenebilir.

Hazır olan bir işyerini kiralayan kiracı-kullanıcı işletmelere yönelik 15 yıl, hazır işyeri kiralayan üretici-kiracı-kullanıcı işletmelere yönelik 20 yıl, kendi işyerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı işletmelere yönelik 30 yıl ve kendi işyerini inşa eden üretici-yatırımcı-kullanıcı işletmelere yönelik 45 yıl süreli faaliyet ruhsatları düzenlenebilmekte olup böylece işletmeler orta ve uzun vadeli planlama imkanına kavuşmuş olacaktırlar.⁴³

Serbest bölgelerin sağladığı kolaylıklara başka örnekler verilecek olursa, bunlara sırasıyla kar transferi imkanı sağlaması, serbest bölge firmalarının Türkiye'den Katma Değer Vergisi (KDV) ödemeksizin ithalat yapabilmesi, herhangi bir zaman kısıtlaması olmadan malların serbest bölgelerde bekleyebilmesi, bürokratik işlemlerin minimal düzeyde tutulması, serbest bölgelerin stratejik olarak önemli yerlerde bulunması nedeniyle stratejik avantajlardan faydalanılabilmesi, özellikle üretim yapan firmalara gerekli hammadde ve ara malları dünya fiyatı koşullarında temin imkanı sunması verilebilir.⁴⁴

Şimdi Türkiye'de bulunan serbest bölgeler ele alınacak ve serbest bölge verileri analiz edilecektir.

⁴⁰ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 04.06.2016).

⁴¹ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 04.06.2016).

⁴² <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 04.06.2016).

⁴³ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 04.06.2016).

⁴⁴ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 04.06.2016).

3.2.1. Mersin Serbest Bölgesi

Mersin Serbest Bölgesi'ne bakıldığında, serbest bölgenin sınırlarının 04.03.1985 tarihinde 85/9200 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edildiği ve resmi açılışının 03.01.1978 tarihinde gerçekleştiği gözlenmektedir.⁴⁵

Kurulduğu arazi açısından Mersin Serbest Bölgesi ele alındığında, ilk önceleri 776 dönümlük bir alan üzerinde inşa edildiği, daha sonraları ise genişleyerek 836 dönümlük alana ulaştığı görülmektedir.⁴⁶

İşletilme modeli ve yönetilme durumları değerlendirilecek olursa, serbest bölgenin *Yap-İşlet-Devret Modeli* kapsamında işletildiği ve *T.C. Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü*'nce idare edildiği belirtilmelidir.⁴⁷ Mersin Serbest Bölgesi'ni işletme hakkının 06.08.1986 tarihli ve 10877 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile *Mersin Serbest Bölge İşletici Anonim Şirketi*'ne (MESBAŞ) verildiği görülmektedir.⁴⁸

Aşağıda veriler ile Mersin Serbest Bölgesi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 12'ye bakıldığında verilen yıllar itibariyle 2010-15 döneminde Mersin Serbest Bölgesi ticaret hacminin 2010 yılından 2012 yılına kadar sürekli artış gösterdiği görülmektedir. 2012 yılından 2015 yılına kadar ise ticaret hacminin sürekli azalması söz konusudur. Verilen yıllar itibariyle ticaret hacmi mutlak anlamda değerlendirilecek olursa, ticaret hacminin en fazla gerçekleştiği yılın 2012, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2010 yılı olduğu görülür. Verilen yıllar için Mersin Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin aynı yıldaki tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzde oranlar değerlendirildiğinde, oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2011 olduğu görülmektedir. Ancak Mersin Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin aynı yıldaki tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzde oranı açısından 2011 ile 2010 yılı arasındaki farkın az olduğu görülmektedir.

Şimdi de Mersin Serbest Bölgesi ticaret hacminin aynı yıldaki Türkiye dış ticaret hacmine oranının yüzde payları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

⁴⁵ <http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html> (Erişim Tarihi 12.05.2016).

⁴⁶ <http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html> (Erişim Tarihi 12.05.2016).

⁴⁷ <http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html> (Erişim Tarihi 12.05.2016).

⁴⁸ <http://www.mesbas.com.tr/Mesba,30.html> (Erişim Tarihi 12.05.2016).

Tablo 12. Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Mersin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*2.227.309	*18.572.206	11,9927	299 427 551	0,744
2011	**2.693.049	**22.646.175	11,8918	375 748 545	0,717
2012	**3.832.246	**23.053.135	16,6235	389 006 877	0,985
2013	**3.552.257	**23.240.397	15,2848	403 463 887	0,88
2014	**3.509.193	**22.432.242	15,6435	399 787 275	0,878
2015	**3.389.099	**20.260.661	16,7275	351 050 745	0,965

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 12 incelendiğinde Mersin Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin aynı yıldaki Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranın en fazla olduğu yılın 2012, en az olduğu yılın ise 2011 olduğu görülmektedir.

Mersin Serbest Bölgesi'ni istihdam niteliği ve miktarı açısından da değerlendirmekte fayda vardır. Tablo 13'te Mersin Serbest Bölgesindeki istihdam verileri sergilenmektedir. Bu tabloya göre Mersindeki istihdam aşağıda analiz edilmektedir.

Tablo 13. Mersin Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölgelerdeki İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Mersin Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	6.294	854	681	7.829	55.938	13,9959
**2013 (Ocak-Aralık)	6.747	850	611	8208	57010	14,3975
**2014 (Ocak-Aralık)	7.792	910	632	9.334	61.505	15,176
***2015 (Ocak-Aralık)	7.322	923	534	8.779	62.234	14,1064

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

*** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 13 değerlendirilecek olursa, verilen yılların tümünde işçi sayısının büro ve diğer nitelikteki personel sayısına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Mersin Serbest Bölgesi açısından verilen yıllar itibariyle mutlak anlamda en fazla toplam istihdam 2014, en az toplam istihdam ise 2012 yılında gerçekleşmiştir. Verilen yıllar içerisinde toplam Mersin Serbest bölgesi istihdamının toplam serbest bölge istidamı içindeki yüzdesel payının en fazla olduğu yıl yine 2014, en az olduğu yıl ise 2012'dir.

3.2.2. Antalya Serbest Bölgesi

Antalya Serbest Bölgesi Bakanlar Kurulu'nun 85/9200 sayılı kararı ile yer ve sınırları belirlenerek Kasım 1987 tarihinde faaliyete geçmiştir (Işık ve Çabuk 2007: 65). Serbest bölge işletmecisinin *Antalya Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi* (ASBAŞ) olduğu ve sermayesinin yüzde 34'nün kamuya, yüzde 66'sının özel sektöre ait olduğu görülmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 157).

Tablo 14'te Antalya Serbest Bölgesi'nin 2010-2015 dönemi ticaret hacmi verilmiştir. Bu tabloya göre Antalya ticaret hacmi analiz edilmiştir.

Tablo 14'ten izlenebileceği üzere, Antalya Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin 2010-2013 arasında sürekli arttığı, 2013 yılından sonra ise sürekli azaldığı görülmektedir.

Verilen yıllar itibariyle Antalya Serbest Bölgesi ticaret hacmi mutlak olarak en fazla 2013, en az ise 2015 yılında gerçekleşmiştir. Antalya Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin toplam serbest bölgeler ticaret hacmi içerisindeki yüzde payına bakıldığında, en yüksek olduğu yılın 2013, en düşük olduğu yılın ise 2011 olduğu görülebilir.

Tablo 14'e bakarak Antalya Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın ise 2012 olduğu söylenebilir.

Şimdi Antalya Serbest Bölgesi istihdam açısından ele alınmaya çalışılacaktır. Bunun için Tablo 15'teki istihdam verileri analiz edilmiştir.

Tablo 14. Antalya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Antalya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*716.721	*18.572.206	3,86	299 427 551	0,239
2011	**731.252	**22.646.175	3,23	375 748 545	0,195
2012	**749.707	**23.053.135	3,25	389 006 877	0,193
2013	**902.379	**23.240.397	3,88	403 463 887	0,224
2014	**833.450	**22.432.242	3,72	399 787 275	0,208
2015	**682.537	**20.260.661	3,37	351 050 745	0,194

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 15. Antalya Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Antalya Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	3.051	576	0	3.627	55.938	6,484
**2013 (Ocak-Aralık)	3.020	690	0	3.710	57.010	6,5076
**2014 (Ocak-Aralık)	3.739	739	0	4.478	61.505	7,2807
***2015 (Ocak-Aralık)	3.939	790	0	4.729	62.234	7,5987

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Çalışan personelin niteliğine baktığımızda, en fazla istihdam edilen personelin işçi olduğu görülmektedir. Mutlak anlamda en fazla personel 2015, en az personel ise 2012'de istihdam edilmiştir. Antalya Serbest Bölgesi'ndeki toplam çalışan sayısının toplam serbest bölge çalışanı içindeki yüzde payının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2012'dir.

3.2.3. Ege Serbest Bölgesi

Ege Serbest Bölgesi'ne bakıldığında, sınırlarının 11.01.1987 tarihli ve 87/11401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlendiği ve 89/14427 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de *Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşletmecisi Anonim Şirketi*'ne serbest bölgeyi inşa etme ve işletme yetkisinin verildiği görülmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 162).

Ege Serbest Bölgesi yap-işlet devret modeline göre inşa edilmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 162). Ege serbest Bölgesi'ne yerleşim açısından bakıldığında ise serbest bölgenin İzmir ilinin bir ilçesi olan *Gaziemir*'de bulunduğu ve 2.2 milyon metrekarelik bir alana sahip olduğu görülmektedir.⁴⁹

Tablo 16'da Ege Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi ve serbest bölgeler toplam ticaret hacimleri sergilenmektedir.

Tablo 16. Ege Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Ege Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*2.502.919	*18.572.206	13,477	299 427 551	0,84
2011	**5.747.500	**22.646.175	25,38	375 748 545	1,53
2012	**5.221.937	**23.053.135	22,652	389 006 877	1,34
2013	**4.680.242	**23.240.397	20,138	403 463 887	1,16
2014	**4.293.268	**22.432.242	19,139	399 787 275	1,07
2015	**3.878.767	**20.260.661	19,144	351 050 745	1,1

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Ege Serbest Bölgesi ticaret hacmi öncelikle mutlak anlamda değerlendirildiğinde, verilen yıllar itibariyle ticaret hacminin en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2011, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2010 olduğu görülür. Ege Serbest Bölgesi'nin ticaret hacminin serbest bölgelerin toplam ticaret hacmi içindeki yüzdesel payı analiz edildiğinde, bu payın en fazla olduğu yılın 2011, en az olduğu yılın ise 2010 olduğu sonucuna varılır.

⁴⁹ <http://www.esbas.com.tr/tr/neden-esbas#ege-serbest-bolge-ve-esbas> (Erişim Tarihi 15.05.2016).

Tablo 17. Ege Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Ege Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	18.237	1.343	390	19.970	55.938	35,7002
**2013 (Ocak-Aralık)	14.204	2.649	412	17.265	57.010	30,2842
**2014 (Ocak-Aralık)	13.900	2.720	422	17.042	61.505	27,7083
***2015 (Ocak-Aralık)	14.124	2.906	457	17.487	62.234	28,0988

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

Tablo 16'daki verilerden hareketle Ege Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranı değerlendirildiğinde, bu oranın en yüksek olduğu yılın 2011 yılı, en düşük olduğu yılın ise 2010 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 17 kapsamında Ege Serbest Bölgesi'ndeki istihdamın niteliği analiz edildiğinde, verilen tüm yıllarda en fazla istihdam edilen personelin işçi, ikinci sırada büro personeli ve son sırada da diğer nitelikteki personelin istihdam edildiği sonucuna ulaşılabilir. Verilen yıllar itibariyle Ege Serbest Bölgesi toplam istihdamı mutlak anlamda en fazla 2012, en az ise 2014 yılında gerçekleşmiştir. Ege Serbest Bölgesi'ndeki istihdamın toplam serbest bölge istihdamı içerisindeki yüzdesel oran en fazla 2012, en az ise 2014 yılındadır.

3.2.4. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nin yerleşim alanı ve sınırları 12.05.1990 tarihli ve 90/220 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş, serbest bölgeyi kurma ve işletme hakkı ise 90/8190 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölge Kurucu ve İşletmecisi Anonim Şirketi*'ne verilmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 164). İki kısımdan oluşan serbest bölgenin birinci kısmı 1990 yılında, ikinci kısmı ise 1991 yılında faaliyete girmiştir (Toroslu

ve Durmuş 2010: 164). İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nin sahip olduğu alan genişliği 180.152 metrekaredir.⁵⁰

Tablo 18 değerlendirildiğinde, 2010-2015 döneminde İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ticaret hacminin sürekli azaldığı görülür.

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölgelerin toplam ticaret hacmi içerisindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın ise 2015 yılı olduğu görülmektedir.

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranı değerlendirildiğinde, bu oranın sürekli azaldığı dikkat çekmektedir. Bu oranın en az olduğu yıl 2015, en fazla olduğu yıl ise 2010 yılıdır.

Tablo 18. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*2.718.109	*18.572.206	14,6	299 427 551	0,91
2011	**2.241.525	**22.646.175	9,9	375 748 545	0,6
2012	**2.103.566	**23.053.135	9,12	389 006 877	0,54
2013	**1.797.352	**23.240.397	7,73	403 463 887	0,45
2014	**1.518.438	**22.432.242	6,77	399 787 275	0,38
2015	**1.271.014	**20.260.661	6,27	351 050 745	0,36

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 19'a istihdamın niteliği açısından bakıldığında, daha önceden değinilen Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri'nin aksine, İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nde verilen yılların hepsinde de en fazla istihdam edilen personelin işçi değil, büro personeli olduğu görülmektedir. İstihdam edilen personelin niteliği açısından ikinci sırada işçiler, üçüncü sırada ise diğer nitelikteki personel gelmektedir.

⁵⁰ <http://www.isbi.com.tr/tr/biz-kimiz/isbi-hakkinda/> (Erişim Tarihi 12.05.2016).

Tablo 19. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	166	1.104	1	1.271	55.938	2,272
**2013 (Ocak-Aralık)	486	630	69	1.185	57.010	2,079
**2014 (Ocak-Aralık)	494	687	65	1.246	61.505	2,026
***2015 (Ocak-Aralık)	498	569	119	1.186	62.234	1,906

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'ndeki toplam istihdamın toplam serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranı açısından bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2012, en az olduğu yılın ise 2015 olduğu görülmektedir.

3.2.5. Trabzon Serbest Bölgesi

Trabzon Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırı 08.05.1990 tarihli ve 90/450 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş ve 06.04. 1991 tarihli 91/1963 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de *Trabzon Serbest Bölgesi İşleticisi Anonim Şirketi*'ne serbest bölgeyi işletme ve inşa etme hakkı tanınmıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 169).

Tablo 20'ye göre Trabzon Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacmi analiz edildiğinde, 2011'den 2014 yılına kadar ticaret hacminin sürekli azaldığı sonucuna ulaşılabilir. Mutlak anlamda Trabzon Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi en az 2014, en fazla ise 2015 yılında gerçekleşmiştir.

Trabzon Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin tüm serbest bölgeler ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2014 yılı olduğu gözlenmektedir.

Tablo 20'ye göre Trabzon Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranı değerlendirildiğinde, bu oranın en fazla 2015, en az ise 2014 yılında olduğu sonucuna varılır.

Tablo 20. Trabzon Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Trabzon Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*48.495	*18.572.206	0,2611	299 427 551	0,016
2011	**90.204	**22.646.175	0,3983	375 748 545	0,024
2012	**70.079	**23.053.135	0,304	389 006 877	0,018
2013	**57.828	**23.240.397	0,2488	403 463 887	0,014
2014	**46.569	**22.432.242	0,2076	399 787 275	0,012
2015	**375.695	**20.260.661	1,8543	351 050 745	0,107

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 21. Trabzon Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Trabzon Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	68	7	8	83	55.938	0,1484
**2013 (Ocak-Aralık)	38	5	9	52	57.010	0,0912
**2014 (Ocak-Aralık)	34	6	7	47	61.505	0,0764
***2015 (Ocak-Aralık)	34	4	10	48	62.234	0,0771

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Trabzon Serbest Bölgesi'nin istihdam verileri incelendiğinde, en fazla istihdam edilen personelin işçi olduğu, ikinci sırada diğer personel ve üçüncü sırada büro personelinin geldiği görülmektedir. Trabzon Serbest Bölgesi'ndeki toplam istihdam verilen yıllar itibariyle sürekli azalmıştır. Trabzon Serbest Bölgesi toplam

çalışanının toplam serbest bölge çalışanları içerisindeki yüzdesel payının en fazla olduğu yıl 2012, en az olduğu yıl ise 2014 yılıdır.

3.2.6. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi 21.01.1991 tarihli ve 91/1409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 387.500 metrekarelik alan üzerinde inşa edilmiş ve Şubat 1998'de faaliyete başlamıştır (Erdoğan ve Ener 2005: 127). İstanbul Trakya Serbest Bölgesi'nin dikkat çeken ayırt edici özelliği , Türkiye'deki serbest bölgeler içerisinde *ilk tapu mülkiyeti uygulamasının* gerçekleştiği bölge olmasıdır.⁵¹

Tablo 22'ye bakıldığında, İstanbul Trakya Serbest Bölgesi açısından ticaret hacmin en yüksek olarak gerçekleştiği yılın 2013, en düşük olarak gerçekleştiği yılın ise 2015 yılı olduğu görülmektedir. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2010, en az olduğu yıl ise 2012'dir.

Tablo 22. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*1.480.979	*18.572.206	7,97	299 427 551	0,495
2011	**1.533.749	**22.646.175	6,77	375 748 545	0,408
2012	**1.443.596	**23.053.135	6,26	389 006 877	0,371
2013	**1.723.958	**23.240.397	7,42	403 463 887	0,427
2014	**1.633.496	**22.432.242	7,28	399 787 275	0,409
2015	**1.320.836	**20.260.661	6,52	351 050 745	0,376

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid ...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid ...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2010, en az olduğu yıl ise 2012 yılıdır.

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi'nin istihdamı değerlendirildiğinde, Tablo 23'te verilen yıllar itibariyle mutlak anlamda en fazla istihdamın gerçekleştiği yılın

⁵¹ <http://www.isbas.com.tr/hakkimizda.html> (Erişim Tarihi 13.05.2016).

2014, en az gerçekleştiği yılın ise 2012 yılı olduğu görülmektedir. İstihdam edilen personelin niteliğine bakıldığında, en fazla işçinin, en az ise diğer nitelikteki personelin istihdam edildiği gözlenmektedir.

Tablo 23. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	901	382	21	1.304	55.938	2,3312
**2013 (Ocak-Aralık)	1.080	459	37	1.576	57.010	2,7644
**2014 (Ocak-Aralık)	1.568	468	11	2.047	61.505	3,3282
***2015 (Ocak-Aralık)	1.409	471	17	1.897	62.234	3,0482

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

*** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

3.2.7. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi 04.03.1985 tarihindeki Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.⁵² 25.05.1990 tarihinde serbest bölgenin kurucu ve işleticisi olarak kurulan *Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşletici Anonim Şirketi*'ne 12.12.1990 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı ile gerçekleştirilen antlaşma neticesinde otuz yıllığına *yap-işlet-devret modeli* kapsamında Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'ni kurma ve işletme yetkisi verilmiştir.⁵³

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ticaret hacmi 2010-2015 döneminde sürekli artmıştır. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin tüm serbest bölgelerin ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranına bakıldığında, oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2011 yılı olduğu görülmektedir.

⁵² <http://www.tayseb.com/tr/hakkimizda/tayseb-tarihce> (Erişim Tarihi 13.05.2016).

⁵³ <http://www.tayseb.com/tr/hakkimizda/tayseb-tarihce> (Erişim Tarihi 13.05.2016).

Tablo 24'ü dikkate alarak Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en yüksek olduğu yılın 2015, en düşük olduğu yılın ise 2011 olduğu söylenebilir.

Tablo 24. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*219.516	*18.572.206	1,18	299 427 551	0,073
2011	**265.654	**22.646.175	1,17	375 748 545	0,071
2012	**295.816	**23.053.135	1,28	389 006 877	0,076
2013	**397.467	**23.240.397	1,71	403 463 887	0,099
2014	**515.598	**22.432.242	2,3	399 787 275	0,129
2015	**570.263	**20.260.661	2,81	351 050 745	0,162

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 25. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	174	21	16	211	55.938	0,377
**2013 (Ocak-Aralık)	352	70	336	758	57.010	1,33
**2014 (Ocak-Aralık)	1.778	97	2	1.877	61.505	3,052
***2015 (Ocak-Aralık)	645	78	3	726	62.234	1,167

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

*** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 25'e bakarak Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'ndeki istihdam analiz edildiğinde, öncelikle mutlak anlamda toplam istihdamın en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2014, en az gerçekleştiği yılın 2012 yılı olduğu ortaya

çıkılmaktadır. İstihdamın niteliğine bakıldığında, en fazla işçinin, en az ise büro personelinin istihdam edildiği görülmektedir. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'ndeki istihdamın tüm serbest bölge istihdamı içerisindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2014, en az olduğu yılın ise 2012 olduğu görülmektedir.

3.2.8. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi

Bakanlar Kurulu'nun 02.03.1992 tarihli ve 92/2778 sayılı kararı ile serbest bölgenin alanı ve sınırları belirlenmiş ve serbest bölgeyi inşa etme ve işletme hakkı Bakanlar Kurulu'nun 22.02.1993 tarihli ve 93/4181 sayılı kararı ile *İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne (DESBAŞ) tahsis edilmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 165).

Bakanlar Kurulu'nun 05.05.2011 tarihli ve 2011/1836 sayılı kararı neticesinde, İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi (DESBAŞ) unvanı *İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi* biçimine dönüştürüldüğü görülmektedir.⁵⁴

Tablo 26. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ile Toplam Serbest Bölge ve Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*4.270.831	*18.572.206	22,996	299 427 551	1,426
2011	**3.603.223	**22.646.175	15,911	375 748 545	0,959
2012	**3.220.084	**23.053.135	13,968	389 006 877	0,828
2013	**3.367.671	**23.240.397	14,491	403 463 887	0,835
2014	**3.327.829	**22.432.242	14,835	399 787 275	0,832
2015	**2.939.480	**20.260.661	14,508	351 050 745	0,837

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi ticaret hacmi, 2010-2015 döneminde 2013 yılı hariç bir önceki yıla göre sürekli azalmıştır. Mutlak anlamda

⁵⁴ <http://www.desbas.com.tr/1/desbas-hakkinda> (Erişim Tarihi 15.05.2016).

ticaret hacminin en fazla gerçekleştiği yıl 2010, en az olarak gerçekleştiği yıl ise 2015 yılıdır.

Bölgenin ticaret hacminin tüm serbest bölgeler ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en yüksek olduğu yılın 2010, en düşük olduğu yılın ise 2012 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 26 analiz edilecek olursa İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın 2012 olduğu görülmektedir.

İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi'nde en fazla istihdam edilen personel işçiler olup toplam istihdam 2012-2015 döneminde sürekli artmıştır (Tablo 27). Bölgenin toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2012 yılıdır. En fazla işçi, en az ise diğer nitelikteki personel istihdam edilmiştir.

Tablo 27. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	2.114	658	48	2.820	55.938	5,0413
**2013 (Ocak-Aralık)	3.710	574	60	4.344	57.010	7,6197
**2014 (Ocak-Aralık)	3.213	1.154	0	4.367	61.505	7,1002
***2015 (Ocak-Aralık)	3.897	1.254	0	5.151	62.234	8,2768

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

3.2.9. Mardin Serbest Bölgesi

Mardin Serbest Bölgesi 27.09.1994 tarihli ve 94/6028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile alan ve sınırları belirlenerek 26.11.1995 tarihinde ticari faaliyete geçmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 167). 04.04.1995 tarihli ve 95/6742 sayılı Bakanlar

Kurulu Kararı'yla serbest bölgeyi inşa edip işletme hakkı Mardin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi'ne tanınmıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 167).

Tablo 28. Mardin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Mardin Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (Mardin Serbest Bölgesi'nin kayda değer ticaret hacmi mevcut değil)(a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*6.872	*18.572.206	0,037	299 427 551	0,0023
2011	**2.628	**22.646.175	0,012	375 748 545	0,0007
2012	**0	**23.053.135	0	389 006 877	0
2013	**0	**23.240.397	0	403 463 887	0
2014	**0	**22.432.242	0	399 787 275	0
2015	**0	**20.260.661	0	351 050 745	0

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 29. Mardin Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Mardin Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	4	1	0	5	55.938	0,0089
**2013 (Ocak-Aralık)	3	1	0	4	57.010	0,007
**2014 (Ocak-Aralık)	3	1	0	4	61.505	0,0065
***2015 (Ocak-Aralık)	3	1	0	4	62.234	0,0064

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 28'e bakıldığında, ticaret hacmi açısından Mardin Serbest Bölgesi'nin genel anlamda verimli bir performans göstermediği, hatta bölgenin aktivite edilmediği anlaşılmaktadır.

Nitekim bu bölgede istihdam edilen personel sayısının 2012'de yalnızca beş, diğer yıllarda ise sadece dört olması ve bunun yıllar itibariyle bir artış göstermemesi de bölgenin aktive edilmediğinin somut bir göstergesidir.

3.2.10. Samsun Serbest Bölgesi

Samsun Serbest Bölgesinin yeri 14.12.1995 tarihli ve 95/7523 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş ve serbest bölgenin işletmesi 30 yılına *Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne verilmiştir.⁵⁵

Tablo 30. Samsun Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Samsun Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*93.021	*18.572.206	0,501	299 427 551	0,031
2011	**118.377	**22.646.175	0,523	375 748 545	0,032
2012	**70.139	**23.053.135	0,304	389 006 877	0,018
2013	**91.521	**23.240.397	0,394	403 463 887	0,023
2014	**111.085	**22.432.242	0,495	399 787 275	0,028
2015	**120.920	**20.260.661	0,597	351 050 745	0,034

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 30'a bakılacak olursa, mutlak anlamda Samsun Serbest Bölgesi ticaret hacminin en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2012 olduğu görülmektedir. Samsun Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içerisindeki yüzdesel payının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2012 yılıdır.

Bölgenin ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranı Tablo 30 kapsamında incelendiğinde, bu oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2012 olduğu görülmektedir.

Tablo 31 çerçevesinde Samsun Serbest Bölgesi'ndeki istihdama bakıldığında, öncelikle en fazla istihdam edilen personelin işçi olduğu gözlenmektedir. Sonra büro

⁵⁵ <http://www.sasbas.com/sasbaspages.asp?cat=2> (Erişim Tarihi 15.05.2016).

personeli gelmektedir. Dikkat çeken durum diğer nitelikteki personel istihdamının olmamasıdır.

Verilen yıllar itibariyle mutlak anlamda toplam istihdamın en fazla olarak gerçekleştiği yıl 2015, en az olarak gerçekleştiği yıl ise 2012 yılıdır. Bölgedeki toplam istihdamın tüm serbest bölge istihdamı içerisindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2013, en az olduğu yılın ise 2014 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Samsun Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Samsun Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	332	35	0	367	55.938	0,656
**2013 (Ocak-Aralık)	362	46	0	408	57.010	0,716
**2014 (Ocak-Aralık)	351	50	0	401	61.505	0,652
***2015 (Ocak-Aralık)	386	54	0	440	62.234	0,707

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi

20.02.2016). ** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

3.2.11. Avrupa Serbest Bölgesi

Avrupa Serbest Bölgesinin alan ve sınırları 16.10.1996 tarihli ve 96/9108 sayılı Bakanlar Kurulu Karar ile belirlenmiş, serbest bölgeyi kurma ve işletme hakkı *Avrupa Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne verilmiş ve serbest bölge 1999'da faaliyete başlamıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 159).

Yerleşim açısından bakıldığında Avrupa Serbest Bölgesi'nin Tekirdağ ilinin Çorlu ilçesinde inşa edildiğini ve bu konumu nedeniyle Avrupa ile gerçekleştirilen ticarete önemli paya sahip olacağı beklentisinin olduğu görülmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 119).

Tablo 32'ye bakarak Avrupa Serbest Bölgesi'ndeki gerçekleşen ticaret hacmi analiz edilecek olursa, 2010 yılından 2014 yılına kadar sürekli artış gösterdiğini

görmek mümkündür. Bir önceki yıla göre ticaret hacmindeki azalışın gerçekleştiği tek yıl olarak 2015 yılı dikkat çekmektedir.

Avrupa Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin tüm serbest bölgeler ticaret hacmi içindeki yüzdesel orana bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2010 olduğu görülmektedir.

Tablo 32. Avrupa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Avrupa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*1.288.563	*18.572.206	6,9381	299 427 551	0,43
2011	**2.059.462	**22.646.175	9,0941	375 748 545	0,55
2012	**2.364.905	**23.053.135	10,258	389 006 877	0,61
2013	**2.439.927	**23.240.397	10,499	403 463 887	0,6
2014	**2.447.756	**22.432.242	10,912	399 787 275	0,61
2015	**2.338.770	**20.260.661	11,543	351 050 745	0,67

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 32 kapsamında Avrupa Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranı değerlendirilecek olursa, bu oranın en fazla olduğu yılın 2015, en az olduğu yılın ise 2010 olduğu görülmektedir.

Tablo 33. Avrupa Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Avrupa Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	1.712	441	0	2.153	55.938	3,8489
**2013 (Ocak-Aralık)	2.551	461	0	3.012	57.010	5,2833
**2014 (Ocak-Aralık)	2.836	486	0	3.322	61.505	5,4012
***2015 (Ocak-Aralık)	3.115	631	0	3.746	62.234	6,0192

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 33'e göre Avrupa Serbest Bölgesi'nde en fazla istihdam edilen personeli işçiler oluşturmaktadır. Diğer nitelikteki personel istihdamı söz konusu değildir. Verilen yıllar itibariyle bölgenin toplam istidamı sürekli artmıştır. Avrupa Serbest Bölgesi'ndeki gerçekleşen toplam istihdamın tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2012 yılıdır.

3.2.12. Rize Serbest Bölgesi

Rize Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları 23.05.1997 tarih ve 97/9530 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiş, serbest bölgeyi inşa etme ve işletme hakkı *Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşletici Anonim Şirketi*'ne verilmiş ve serbest bölge 26.04.1998 tarihinde ticari faaliyetlerine başlamıştır (Işık ve Çabuk 2007: 75).

2011 yılından sonra Rize Serbest Bölgesi ticaret hacmi sürekli azalmıştır (Tablo 34). Mutlak anlamda ticaret hacminin en fazla olarak gerçekleştiği yıl 2011, en az olarak gerçekleştiği yıl ise 2015 yılı olmuştur. Rize Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2011, en az olduğu yıl ise 2014 yılıdır. Ancak oranlar birbirlerine çok yakındır.

Tablo 34'e göre Rize Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranına bakıldığında, en az olduğu yılın 2011, en fazla olduğu yılın ise 2010 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 34. Rize Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Rize Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*3.701	*18.572.206	0,01993	299 427 551	0,00124
2011	**4.565	**22.646.175	0,02016	375 748 545	0,00121
2012	**4.012	**23.053.135	0,0174	389 006 877	0,00103
2013	**3.657	**23.240.397	0,01574	403 463 887	0,00091
2014	**3.522	**22.432.242	0,0157	399 787 275	0,00088
2015	**3.185	**20.260.661	0,01572	351 050 745	0,00091

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Rize Serbest Bölgesi toplam istihdamı sürekli azalmaktadır (Tablo 35). 2013'te sadece dört işçi; 2014 yılında 1 işçi, 1 büro personeli; 2015 yılında ise 1 işçi, 2 büro personeli olmak üzere 3 kişinin istihdam edildiği dikkat çekmektedir.

Tablo 35. Rize Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Rize Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	0	0	0	0	55.938	0
**2013 (Ocak-Aralık)	4	0	0	4	57.010	0,007
**2014 (Ocak-Aralık)	1	1	0	2	61.505	0,003
***2015 (Ocak-Aralık)	1	2	0	3	62.234	0,005

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

3.2.13. Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları 11.06.1997 tarihli ve 97/9524 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş ve serbest bölgeyi 6.905.000 metrekarelik bir alanda inşa edip işletme yetkisi *Kayseri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne verilmiştir (Işık ve Çabuk 2007: 79).

Kayseri Serbest Bölgesi ticaret hacminin mutlak anlamda en fazla olduğu yıl 2014, en az olarak gerçekleştiği yıl ise 2010 yılıdır (Tablo 36). Kayseri Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2015, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2010 olduğu görülmektedir.

Kayseri Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2010'dur (Tablo 36).

Tablo 37'ye göre Kayseri Serbest Bölgesi istihdamı analiz edilecek olursa, verilen yıllarda toplam istihdamın sürekli arttığını görmek mümkündür. En fazla işçi, ardından büro personelinin istihdam edildiği görülmektedir. En az istihdam edilen

personelin diğer personel kategorisinde olduğu görülmektedir. Kayseri Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamına olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2013 yılıdır.

Tablo 36. Kayseri Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Kayseri Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*525.028	*18.572.206	2,83	299 427 551	0,1753
2011	**700.713	**22.646.175	3,09	375 748 545	0,1865
2012	**696.971	**23.053.135	3,02	389 006 877	0,1792
2013	**798.250	**23.240.397	3,43	403 463 887	0,1978
2014	**806.459	**22.432.242	3,6	399 787 275	0,2017
2015	**737.563	**20.260.661	3,64	351 050 745	0,2101

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 37. Kayseri Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Kayseri Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	1.641	108	43	1.792	55.938	3,204
**2013 (Ocak-Aralık)	2.498	180	119	2.797	57.010	4,906
**2014 (Ocak-Aralık)	3.185	299	78	3.562	61.505	5,791
***2015 (Ocak-Aralık)	3.457	348	74	3.879	62.234	6,233

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

3.2.14. İzmir Serbest Bölgesi

İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları Bakanlar Kurulu'nun 11 Ağustos 1997 tarihli ve 97/9775 sayılı kararı neticesinde belirlenmiş ve aynı karar ile *İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne (İDESBAŞ) serbest bölgeyi inşa edip işletme yetkisi tanınmıştır (Toroslu

ve Durmuş 2010: 166). Serbest bölgenin ticari faaliyetlerine başlaması ise 06.03.1998 tarihinde gerçekleşmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 166). Daha sonraları ise dericilik alanındaki olumsuz gelişmelerin ortaya çıkması ve artan potansiyel nedeniyle farklı alanlarda da faaliyette bulunma gereği üzerine 4 Nisan 2011 tarihli, 27918 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2011/1649 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla serbest bölge adı *İzmir Serbest Bölgesi*’ne dönüştürülmüş olduğu ve aynı karar neticesinde *İzmir Menemen Deri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi* (İDESBAŞ) ifadesinin *İzmir Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi* (İZBAŞ) olarak değiştirilmiş olduğu görülmektedir.⁵⁶

İzmir Serbest Bölgesi ticaret hacminin mutlak anlamda en fazla olduğu yıl 2013, en az olduğu yıl ise 2015 yılıdır. İzmir Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmine yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın ise 2015 olduğu görülmektedir (Tablo 38).

Tablo 38’e göre İzmir Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın ise 2015 olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 38. İzmir Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	İzmir Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*307.913	*18.572.206	1,658	299 427 551	0,103
2011	**356.553	**22.646.175	1,574	375 748 545	0,095
2012	**326.535	**23.053.135	1,416	389 006 877	0,084
2013	**368.283	**23.240.397	1,585	403 463 887	0,091
2014	**319.987	**22.432.242	1,426	399 787 275	0,08
2015	**242.664	**20.260.661	1,198	351 050 745	0,069

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 39’a göre İzmir Serbest Bölgesi’nin istihdamı analiz edilecek olursa, toplam istihdamın en fazla gerçekleştiği yılın 2014, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2015 olduğu görülmektedir. İstihdamın niteliğine bakıldığında, verilen tüm

⁵⁶ <http://www.izbas.net/tarihce-i3c.html> (Erişim Tarihi 15.05.2016).

yıllarda en fazla istihdam edilen personelin işçi olduğu, en az istihdam edilen personelin ise diğer çalışanlar olduğu ve diğer çalışan personelin verilen yıllar itibariyle sabit kaldığı görülmektedir.

Tablo 39. İzmir Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	İzmir Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	1.177	265	63	1.505	55.938	2,6905
**2013 (Ocak-Aralık)	1.139	269	63	1.471	57.010	2,5802
**2014 (Ocak-Aralık)	1.209	271	63	1.543	61.505	2,5087
***2015 (Ocak-Aralık)	927	293	63	1.283	62.234	2,0616

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

İzmir Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2013, en az olduğu yılın ise 2015 olduğu görülmektedir.

3.2.15. Gaziantep Serbest Bölgesi

Temeli 03.09.1998 tarihinde atılan Gaziantep Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları 98/11368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş ve serbest bölgeyi inşa edip işletme hakkı *Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne (GASBAŞ) verilmiştir (Işık ve Çabuk 2007: 77).

Tablo 40'a bakıldığında, mutlak anlamda Gaziantep Serbest Bölgesi ticaret hacminin en fazla gerçekleştiği yılın 2013, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2015 olduğu görülmektedir.

Bölge ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yıl 2013, en düşük olduğu yıl ise 2015 yılıdır.

Tablo 40. Gaziantep Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Gaziantep Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*128.338	*18.572.206	0,691	299 427 551	0,0429
2011	**112.053	**22.646.175	0,495	375 748 545	0,0298
2012	**102.659	**23.053.135	0,445	389 006 877	0,0264
2013	**199.045	**23.240.397	0,856	403 463 887	0,0493
2014	**134.455	**22.432.242	0,599	399 787 275	0,0336
2015	**86.296	**20.260.661	0,426	351 050 745	0,0246

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 40 değerlendirildiğinde, Gaziantep Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2013, en az olduğu yılın ise 2015 olduğunu görmek mümkündür.

Tablo 41 değerlendirildiğinde ise Gaziantep Serbest Bölgesi'ndeki istihdamın mutlak anlamda en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2012, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2013 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 41. Gaziantep Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Gaziantep Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	109	74	0	183	55.938	0,327
**2013 (Ocak-Aralık)	69	72	0	141	57.010	0,247
**2014 (Ocak-Aralık)	94	61	0	155	61.505	0,252
***2015 (Ocak-Aralık)	110	42	1	153	62.234	0,246

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

*** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Bölgedeki istihdamın niteliği açısından konuya bakıldığında, 2013 yılında istihdam edilen büro personelinin aynı yıl istihdam edilen işçilerden daha fazla

istihdam edildiği görülmektedir. 2012, 2014 ve 2015 yıllarında ise istihdam edilen işçi sayısının istihdam edilen büro personelinden daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Bölgedeki istihdamın tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yıl 2012, en az olduğu yıl ise 2015 yılıdır.

3.2.16. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)-Marmara Araştırma Merkezi (MAM) Serbest Bölgesi

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)-Marmara Araştırma Merkezi (MAM) Teknoloji Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları 26 Kasım 1999 tarihli ve 99/13725 sayılı Bakanlar Kurulu Karar ile tespit edilmiş ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-Marmara Araştırma Merkezi'ne serbest bölgeyi işletme ve kurma yetkisi tanınmıştır (Işık ve Çabuk 2007: 80). Serbest bölge Kocaeli'nin *Gebze* ilçesinde inşa edilmiştir (Işık ve Çabuk 2007: 80).

Sahip olduğu yedi enstitüsüyle Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi'nin *Enerji, Çevre ve Temiz Üretim, Gıda, Gen Mühendisliği ve Biyoteknoloji, Kimyasal Teknoloji, Malzeme Teknolojileri, Yer ve Deniz Bilimleri* konularında araştırmalarını sürdürmekte olduğu görülmektedir.⁵⁷

Tablo 42. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*231.643	*18.572.206	1,247	299 427 551	0,077
2011	**196.787	**22.646.175	0,869	375 748 545	0,052
2012	**208.007	**23.053.135	0,902	389 006 877	0,053
2013	**233.652	**23.240.397	1,005	403 463 887	0,058
2014	**174.486	**22.432.242	0,778	399 787 275	0,044
2015	**76.052	**20.260.661	0,375	351 050 745	0,022

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

⁵⁷ <http://mam.tubitak.gov.tr/tr/calisma-alanlari/tubitak-mam-arastirma-alanlari> (Erişim Tarihi 15.05.2016).

Tablo 42'ye bakıldığında, TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi ticaret hacminin mutlak anlamda en fazla gerçekleştiği yılın 2013, en az gerçekleştiği yılın ise 2015 olduğunu görmek mümkündür. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2010, en az olduğu yıl ise 2015 yılıdır.

Tablo 42 analiz edilmeye çalışılırsa, TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2010, en az olduğu yılın ise 2015 olduğu görülmektedir.

Tablo 43'e bakıldığında, verilen yıllar itibariyle TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi'nde toplam istihdamın sürekli azaldığı gözlenmektedir. Verilen her dört yılda da istihdam edilen personel kategorisinde en fazla istihdam edilen grup ise işçilerdir.

Tablo 43. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	2.712	335	56	3.103	55.938	5,547
**2013 (Ocak-Aralık)	1.689	997	13	2.699	57.010	4,734
**2014 (Ocak-Aralık)	1.022	385	9	1.416	61.505	2,302
***2015 (Ocak-Aralık)	958	429	5	1.392	62.234	2,237

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

Tablo 43 verilerine göre TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en fazla olarak gerçekleştiği yılın 2012, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2015 olduğu gözlenmektedir.

3.2.17. Denizli Serbest Bölgesi

Bakanlar Kurulu'nun 2000/398 sayılı kararıyla Denizli Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları tespit edilmiş ve bölgenin işletilmesi *Denizli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne tahsis edilmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 161).

Tablo 44'e göre Denizli Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacmi analiz edilecek olursa, mutlak anlamda ticaret hacminin en fazla gerçekleştiği yılın 2014, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2013 yılı olduğu görülmektedir.

Denizli Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmine oranının en fazla olduğu yıl 2014, en az olduğu yıl ise 2013 yılıdır.

Tablo 44 değerlendirildiğinde, Denizli Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2014, en az olduğu yılın 2013 olduğu söylenebilir.

Tablo 44. Denizli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Denizli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*62.048	*18.572.206	0,334	299 427 551	0,02072
2011	**67.694	**22.646.175	0,299	375 748 545	0,01802
2012	**72.293	**23.053.135	0,314	389 006 877	0,01858
2013	**56.783	**23.240.397	0,244	403 463 887	0,01407
2014	**121.408	**22.432.242	0,541	399 787 275	0,03037
2015	**61.012	**20.260.661	0,301	351 050 745	0,01738

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 45 kapsamında Denizli Serbest Bölgesi'nin istihdam yapısı analiz edilecek olursa, öncelikle 2013 yılından 2015 yılına kadar toplam istihdamın sürekli azaldığını görmek mümkündür. İstihdam edilen personelin niteliğine bakıldığında, en fazla istihdam edilen personel grubunun işçiler olduğu gözükmemektedir.

Verilen yıllar itibariyle Denizli Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yıl 2012, en düşük olduğu yıl ise 2015 yılıdır.

Tablo 45. Denizli Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Denizli Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	30	8	0	38	55.938	0,0679
**2013 (Ocak-Aralık)	28	10	0	38	57.010	0,0667
**2014 (Ocak-Aralık)	24	9	0	33	61.505	0,0537
***2015 (Ocak-Aralık)	16	9	0	25	62.234	0,0402

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

*** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarih 06.03.2016).

3.2.18. Bursa Serbest Bölgesi

11.05.2001 tarihinde faaliyete geçen ve özel kesime ait 825.000 metrekarelik alana sahip olan Bursa Serbest Bölgesi'nin sınırları, 27.04.2000 tarihli ve 200/538 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir (Işık ve Çabuk 2007: 80).

Tablo 46'ya bakıldığında, Bursa Serbest Bölgesi ticaret hacminin mutlak anlamda en fazla gerçekleştiği yılın 2014, en az olarak gerçekleştiği yılın ise 2010 yılı olduğu görülmektedir.

Verilen yıllar itibariyle Bursa Serbest Bölgesi ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranına bakıldığında, bu oranın en fazla olduğu yılın 2014, en az olduğu yılın ise 2012 olduğunu görmek mümkündür.

Tablo 46'ya göre değerlendirildiğinde, Bursa Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan oranının en fazla olduğu yıl 2015, en az olduğu yıl ise 2012 yılıdır.

Bursa Serbest Bölgesi'nde 2012-2015 döneminde toplam istihdamın sürekli arttığı ve en fazla istihdam edilen personel grubunu işçilerin oluşturduğu görülebilmektedir (Tablo 47). Bursa Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yıl 2015, en düşük olduğu yıl ise 2013 yılıdır.

Tablo 46. Bursa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Bursa Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*1.352.280	*18.572.206	7,2812	299 427 551	0,452
2011	**1.571.579	**22.646.175	6,9397	375 748 545	0,418
2012	**1.532.317	**23.053.135	6,6469	389 006 877	0,394
2013	**1.907.397	**23.240.397	8,2072	403 463 887	0,473
2014	**1.934.424	**22.432.242	8,6234	399 787 275	0,484
2015	**1.746.803	**20.260.661	8,6216	351 050 745	0,498

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 47. Bursa Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Bursa Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	7.161	723	157	8.041	55.938	14,375
**2013 (Ocak-Aralık)	6.456	964	520	7.940	57.010	13,927
**2014 (Ocak-Aralık)	8.200	990	81	9.271	61.505	15,074
***2015 (Ocak-Aralık)	9.175	921	20	10.116	62.234	16,255

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

3.2.19. Kocaeli Serbest Bölgesi

Bakanlar Kurulu'nun 2000/693 sayılı kararı ile Kocaeli Serbest Bölgesi'nin alan ve sınırları tespit edilmiş ve bölgenin işletilmesi *Kocaeli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi*'ne (KOSBAŞ) verilmiştir (Toroslu ve Durmuş 2010: 166).

Tablo 48'e bakılacak olursa, Kocaeli Serbest Bölgesi ticaret hacminin mutlak anlamda en fazla olduğu yılın 2012, en az olduğu yılın ise 2010 olduğu

gözlenmektedir. Bölgenin ticaret hacminin tüm serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın yine 2012, en az olduğu yılın ise 2015 yılı olduğu görülmektedir.

Tablo 48 kapsamında Kocaeli Serbest Bölgesi ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en fazla olduğu yılın 2012, en az olduğu yılın ise 2015 olduğu görülmektedir.

Tablo 48. Kocaeli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi ve Toplam Serbest Bölge ile Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki % Oranı (1.000 ABD doları)

Yıllar	Kocaeli Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi Tutarı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam Ticaret Hacmi Tutarı (b)	(a/b)	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (2015 verileri geçici)(c)	(a/c)
2010	*387.919	*18.572.206	2,089	299 427 551	0,1296
2011	**549.607	**22.646.175	2,427	375 748 545	0,1463
2012	**738.265	**23.053.135	3,202	389 006 877	0,1898
2013	**662.729	**23.240.397	2,852	403 463 887	0,1643
2014	**700.819	**22.432.242	3,124	399 787 275	0,1753
2015	**419.707	**20.260.661	2,072	351 050 745	0,1196

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 49. Kocaeli Serbest Bölgesi ve Toplam Serbest Bölge İstihdam Verileri

Yıllar	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Kocaeli Serbest Bölgesi Toplam İstihdamı (a)	Serbest Bölgelerin Toplam İstihdamı (b)	(a/b)
*2012 (Ocak-Aralık)	1.400	96	140	1.636	55.938	2,925
**2013 (Ocak-Aralık)	1.245	103	50	1.398	57.010	2,452
**2014 (Ocak-Aralık)	1.188	105	65	1.358	61.505	2,208
***2015 (Ocak-Aralık)	1.020	105	65	1.190	62.234	1,912

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

** *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 49 değerlendirildiğinde, Kocaeli Serbest Bölgesi istihdamının 2012-2015 döneminde sürekli azalış gösterdiği dikkat çekmektedir. Kocaeli Serbest

Bölgesi istihdamının niteliğine bakıldığında, verilen tüm yıllarda en fazla istihdam edilen personelin işçiler olduğu görülmektedir. Kocaeli Serbest Bölgesi toplam istihdamının tüm serbest bölge istihdamı içindeki yüzdesel oranının en fazla olduğu yıl 2012, en az olduğu yıl ise 2015 yılıdır.

3.3. Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkıları

Bu başlık altında Türkiye'deki serbest bölgeler bütüncül bir bakışla ele alınarak bölgelerin Türkiye Ekonomisine katkıları somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Serbest Bölgelerin Türkiye Dış Ticaret Hacmindeki Yeri

Tablo 50'de 2010-2015 döneminde Türkiye'nin serbest bölgeleriyle ticaret hacmi ve aynı dönem Türkiye dış ticaret hacmi verileri ile bunların birbirine olan yüzdesel oranları verilmiştir.

Tablo 50. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle Ticaret Hacmi ve Türkiye Dış Ticaret Hacmi (1000 ABD doları)

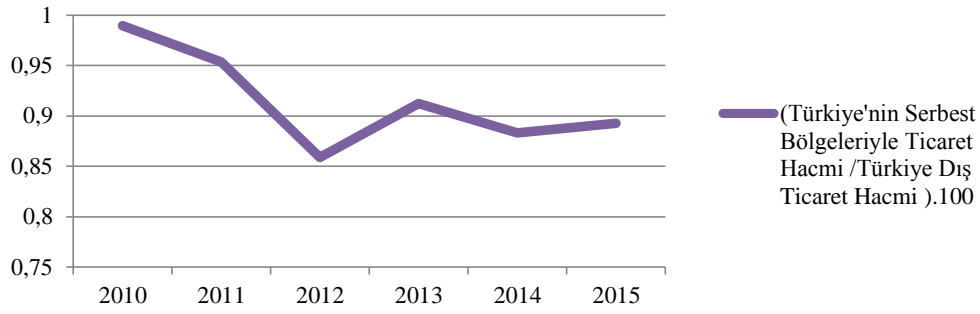
Yıl	* Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgelerine İhracatı (Bin ABD doları) (a)	** Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgelerinden İthalatı (Bin ABD doları) (a)	Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle Ticaret Hacmi (Bin ABD doları) (a+b)=c	***Türkiye Dış Ticaret Hacmi (Bin ABD doları) (2015 yılı için geçici veri)(d)	(c/d)
2010	2 083 788	878 447	2.962.235	299 427 551	0,9893
2011	2 544 721	1 038 057	3.582.778	375 748 545	0,9535
2012	2 294 934	1 045 827	3.340.761	389 006 877	0,8588
2013	2 412 824	1 267 869	3.680.693	403 463 887	0,9123
2014	2 269 841	1 260 771	3.530.612	399 787 275	0,8831
2015	1 906 804	1 227 213	3.134.017	351 050 745	0,8928

Kaynak: : *http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1547 (Erişim Tarihi 16.05.2016).

**http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1548 (Erişim Tarihi 16.05.2016).

***http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Tablo 50'deki veriler incelendiğinde, Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine olan yüzdesel oranının en yüksek olduğu yılın 2010, en düşük olduğu yılın ise 2012 yılı olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 1. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle Ticaret Hacminin Türkiye Dış Ticaret Hacmine Yüzde Oran Grafiği

Tablo 50'deki oranlara göre çizilen Şekil 1'den anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin serbest belgeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmi içindeki yüzde oranının genel anlamıyla 2010 yılından 2012 yılının yaklaşık ortalarına kadar azaldığı sonucuna varılabilir. Sonraki yıllarda bu oranda dalgalanmalar yaşanmış ve 2014 yılının yaklaşık ortalarından sonra oran artış trendine geçmiştir.

Tablo 51. Yıllar İtibariyle Ticaret Hacmi En Yüksek Olan Serbest Bölgeler

Yıl	İlgili Yılda En Yüksek Ticaret Hacmi Olan Serbest Bölge ve Ticaret Hacmi Miktarı (Bin ABD doları)	Toplam Serbest Bölge Ticaret Hacmi (Bin ABD doları)	İlgili Yılda En Yüksek Ticaret Hacmi Olan Serbest Bölgenin Aynı Yılda Toplam Serbest Bölge Ticaret Hacmindeki % oran
*2010	İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi (4.270.831)	18.572.206	22,996
**2011	Ege Serbest Bölgesi (5.747.500)	22.646.175	25,38
**2012	Ege Serbest Bölgesi (5.221.937)	23.053.135	22,652
**2013	Ege Serbest Bölgesi (4.680.242)	23.240.397	20,138
**2014	Ege Serbest Bölgesi (4.293.268)	22.432.242	19,139
**2015	Ege Serbest Bölgesi (3.878.767)	20.260.661	19,144

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 20.02.2016).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...> (Erişim Tarihi 06.03.2016).

Tablo 51 incelendiğinde, 2010 yılında serbest bölge ticaret hacminin toplam serbest bölge ticaret hacmine oranının en yüksek olduğu serbest bölgenin İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi (%22,996) olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 51'de verilen diğer tüm yıllarda (2011-2015 döneminde) ise serbest bölge ticaret hacminin toplam serbest bölge ticaret hacmine oranının en yüksek olduğu serbest bölge Ege Serbest Bölgesi'dir. Verilen yıllar itibariyle Ege Serbest Bölgesi'nin toplam serbest bölge ticaret hacmi içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yılın 2011 yılı olduğu görülmektedir.

3.3.2. Serbest Bölgelerin Türkiye İhracatındaki Yeri

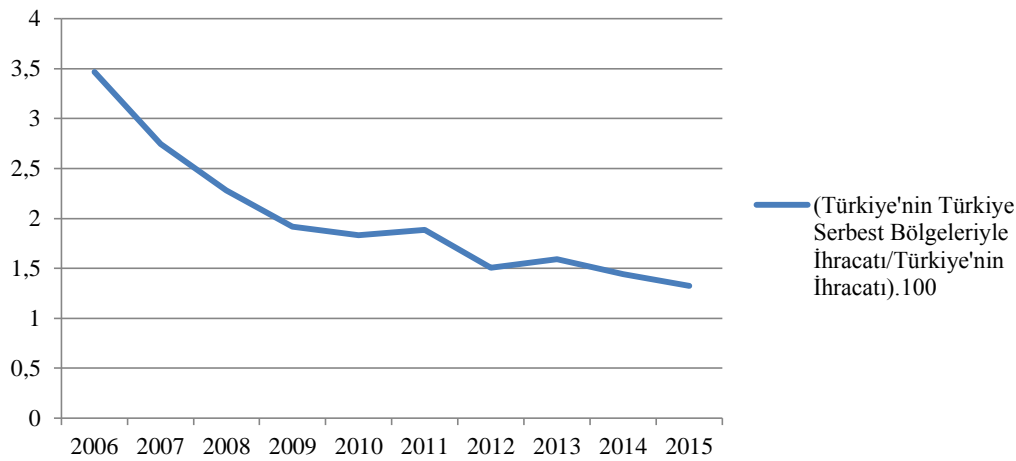
Tablo 52'de 2006-2015 döneminde Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ihracat rakamları ile aynı dönemde Türkiye'nin toplam ihracat rakamları ve bunların birbirlerine olan yüzdesel oranları verilmiştir.

Tablo 52. Türkiye'nin Serbest Bölgelerine İhracatı ve Toplam Türkiye İhracatı (Bin ABD doları)

Yıllar	*Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgelerine İhracatı (Bin ABD doları) (a)	**Türkiye'nin İhracatı (Bin ABD doları) (b)	(a/b)
2006	2 967 219	85 534 676	3,47
2007	2 942 876	107 271 750	2,74
2008	3 008 061	132 027 196	2,28
2009	1 957 066	102 142 613	1,92
2010	2 083 788	113 883 219	1,83
2011	2 544 721	134 906 869	1,89
2012	2 294 934	152 461 737	1,51
2013	2 412 824	151 802 637	1,59
2014	2 269 841	157 610 158	1,44
2015 (Türkiye İhracat rakamları geçici verilerdir)	1 906 804	143 844 200	1,33

Kaynak: *http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1547 (Erişim Tarihi 16.05.2016).

**http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

Şekil 2. Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle İhracatının Türkiye İhracatı İçindeki Yüzde Oran Grafiği

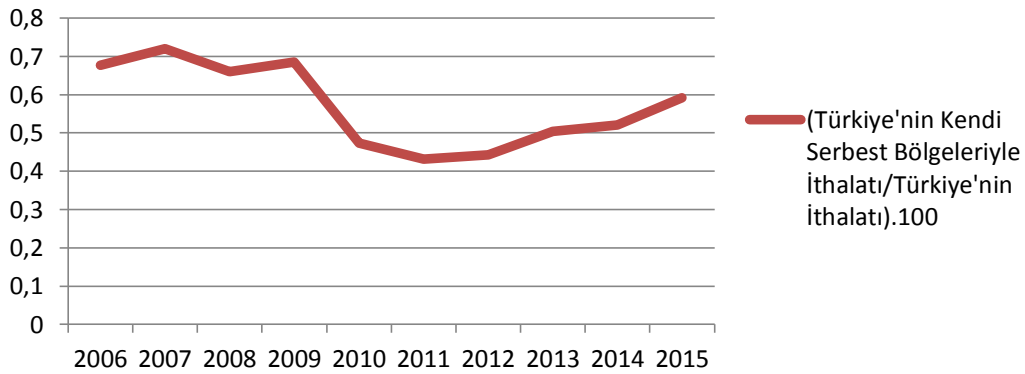
Tablo 52'deki verilerden Türkiye'nin ilgili yıldaki gerçekleştirdiği toplam ihracatının yüzde kaçını serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği görülebilir. Tablo 52'ye göre Türkiye'nin serbest bölgeleriyle ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatındaki yüzde payı %3,47 ile %1,33 arasında değişmektedir. Türkiye'nin serbest bölgeleriyle ihracatının toplam ülke ihracatı içindeki yüzdesel payının en yüksek olduğu yıl 2006 (%3,47), en düşük olduğu yıl ise 2015 (%1,33) yılıdır.

Tablo 52'deki yüzde oranlara göre çizilmiş Şekil 2'den de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Serbest Bölgeleriyle İhracatının toplam Türkiye ihracatı içindeki yüzdesel oranlarının genel anlamıyla bir azalış seyri izlediğini söylemek mümkündür.

3.3.3. Serbest Bölgelerin Türkiye İthalatındaki Yeri

Şimdi Tablo 53'teki verilere göre Türkiye'nin kendi serbest bölgeleri ile gerçekleştirdiği ithalatının Türkiye toplam ithalatı içindeki yüzdesel oranlar değerlendirilecektir. Böylelikle Türkiye'nin ilgili yılda gerçekleştirdiği toplam ithalatın yüzde kaçını kendi serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği görülebilir.

Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle ithalatının Türkiye ithalatı içindeki yüzdesel oranının en yüksek olduğu yılın 2007, en düşük olduğu yılın ise 2011 olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle İthalatının Türkiye İthalatı İçindeki Yüzde Grafiği

Tablo 53'teki yüzde oranlara göre çizilmiş Şekil 3 incelendiğinde, genel anlamda 2006 yılı ile 2009 yılının yaklaşık ortaları arasında söz konusu oranın fazla değişmediği, 2009 yılının yaklaşık ortalarından 2011 yılının yaklaşık ortalarına kadar ise oranın azaldığı ve 2011 yılının yaklaşık ortalarından sonra genel anlamıyla oranın

arttığı sonucuna varılabilir. Yani 2011 yılının yaklaşık ortalarından sonra Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle gerçekleştirmiş olduğu ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki yüzdesel oranının genel anlamıyla arttığı görülmektedir.

2006-2015 döneminde Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ihracat ile kendi serbest bölgelerinden yaptığı ithalat arasında daima bir fark olduğu görülmektedir. Bu farkın en yüksek olduğu yıl 2008 iken en düşük olduğu yıl ise 2009 yılıdır.

Tablo 53. Türkiye'nin Serbest Bölgelerinden İthalatı ve Toplam Türkiye İthalatı (Bin ABD doları)

Yıllar	*Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgelerinden İthalatı (Bin ABD doları) (a)	**Türkiye İthalatı (Bin ABD doları) (b)	(a/b)
2006	944 142	139 576 174	0,68
2007	1 223 729	170 062 715	0,72
2008	1 334 250	201 963 574	0,66
2009	965 287	140 928 421	0,68
2010	878 447	185 544 332	0,47
2011	1 038 057	240 841 676	0,43
2012	1 045 827	236 545 141	0,44
2013	1 267 869	251 661 250	0,50
2014	1 260 771	242 177 117	0,52
2015 (Türkiye İthalat rakamları geçici verilerdir)	1 227 213	207 206 545	0,59

Kaynak:* http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1548 (Erişim Tarihi 16.05.2016).

**http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

3.3.4. Serbest Bölgelerin Türkiye İstihdamındaki Yeri

Tablo 54'te toplam serbest bölge istihdamı, Türkiye istihdamı ve ilgili yılda en yüksek istihdam sağlayan serbest bölge verileri gösterilmiştir.

Tablo 54 kapsamında serbest bölgeler istihdam açısından değerlendirildiğinde, öncelikle verilen zaman dilimleri itibariyle toplam serbest bölge istihdamının sürekli arttığı görülmektedir. 2012-2015 döneminde en yüksek istihdamı sağlayan serbest bölge Ege Serbest Bölgesi olmuştur. Ege Serbest Bölgesi istihdamının toplam serbest bölge istihdamına oranının en yüksek olduğu yıl 2012 yılı olmuştur. Toplam serbest bölge istihdamının Türkiye istihdamına oranının en yüksek olduğu yıl 2014 yılıdır.

Tablo 54. Serbest Bölge ve Türkiye İstihdam Verileri

Yıl	Toplam Serbest Bölge İstihdamı (Ocak-Aralık) (a)	İlgili Zamanda Toplam Serbest Bölge İstihdamı İçinde Maksimum Paya Sahip Serbest Bölge ve % oranı (Tablo 17)	****Türkiye İstihdamı (Aralık-Bin Kişi) (Mevsim Etkisinden Arındırılmış) (b)	(a/b)
2012	*55.938	Ege Serbest Bölgesi (%35,7002)	24486	0,2284
2013	**57.010	Ege Serbest Bölgesi (%30,2842)	24882	0,2291
2014	**61.505	Ege Serbest Bölgesi (%27,7083)	26192	0,2348
2015	***62.234	Ege Serbest Bölgesi (28,0988)	26978	0,2307

Kaynak: *<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi 31.10.2014).

**<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim Tarihi

20.02.2016). ** <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997> (Erişim

Tarih 06.03.2016).**** http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2264 (Erişim Tarihi 05.06.2016).

3.3.5. Serbest Bölgelerin Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılası Açısından Analizi

Burada öncelikle Türkiye'nin kendi serbest bölgelerine gerçekleştirdiği ihracat ile Türkiye'nin kendi serbest bölgelerinden yaptığı ithalat arasındaki fark (net ihracat) alınarak Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği net ihracat bulunmuştur. Daha sonra Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği net ihracatı Tablo 55'teki verilerden yararlanarak aynı yıldaki Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına göre yüzdesel oranı hesaplanıp bu oranın nasıl bir gelişme gösterdiğine bakılmıştır.

Tablo 55'e bakıldığında, Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle net ihracatının Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına oranının en yüksek olduğu yılın 2006, en az olduğu yılın ise 2014 olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 4 analiz edildiğinde, Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle net ihracatının Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına olan yüzdesel oranında 2006 yılı ile 2009 yılının yaklaşık ortaları arasında dalgalanmalar olduğu, 2009 yılının yaklaşık ortalarından 2011 yılının yaklaşık ortalarına kadar artış trendinin yaşandığı, 2011 yılının yaklaşık ortalarından itibaren ise azalış trendine geçildiği sonucuna varılabilir. Yani 2011 yılından sonra Türkiye'nin kendi serbest bölgeleriyle

gerçekleştirdiği net ihracatı, Türkiye gayri safi yurt içi hasılasına göre daha az artış göstermiştir.

Tablo 55. Türkiye Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (Cari ABD doları) ve Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle Net İhracatı

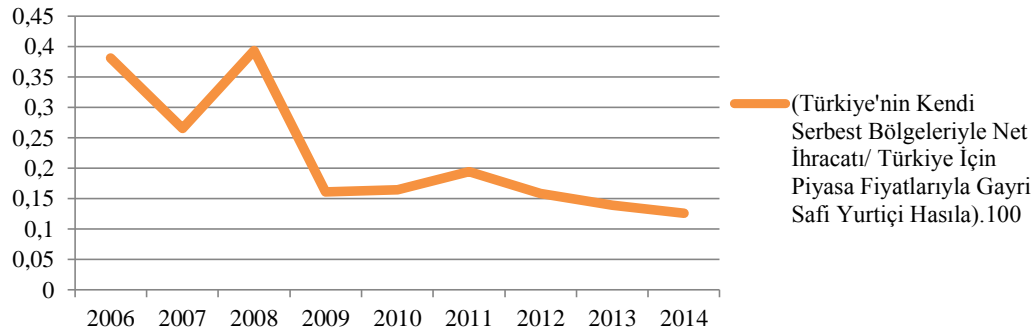
Yıllar	Türkiye İçin Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Cari ABD doları) (b)	***Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle Net İhracatı (a)	(a/b)
2006	*530.900.094.645	2.023.077.000	0,38
2007	*647.155.131.936	1.719.147.000	0,27
2008	*730.337.495.736	1.673.811.000	0,39
2009	*614.553.921.806	991.779.000	0,16
2010	*731.168.051.903	1.205.341.000	0,16
2011	**774.754.155.284	1.506.664.000	0,19
2012	**788.863.301.670	1.249.107.000	0,16
2013	**823.242.587.404	1.144.955.000	0,14
2014	**798.429.233.036	1.009.070.000	0,13

Kaynak: * <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries?page=1> (Erişim Tarihi 16.05.2016).

** <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries> (Erişim Tarihi 16.05.2016).

*** TÜİK verilerinin bulunduğu Tablo 52 ve Tablo 53'e göre hesaplanmıştır.

Şekil 4'te Tablo 55'teki yüzde oranların grafiğe dönüştürülmüş biçimi verilmiştir.

Şekil 4. Türkiye'nin Kendi Serbest Bölgeleriyle Net İhracatının Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasına Oranının Yüzde Grafiği

SONUÇ

Çalışmada Türkiye'de faaliyette bulunan serbest bölgelerin Türkiye ekonomisi içindeki önemi ve sağladığı katkılar incelenmiştir.

Çalışmanın neticesinde Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacminin Türkiye dış ticaret hacmine oranının 2010-2015 dönemi boyunca hep %1'in altında kaldığı sonucuna varılmıştır. 2014 yılından sonra bu oranın yavaş da olsa artış trendine geçtiği belirtilmelidir. 2010-2015 döneminde 2010 yılı hariç tüm yıllarda en yüksek ticaret hacmine sahip serbest bölgenin Ege Serbest Bölgesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2010 yılında en yüksek ticaret hacmine sahip serbest bölge İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi olmuştur.

Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ihracatın Türkiye ihracatı içindeki yüzde payı açısından değerlendirildiğinde, bu yüzde oranın genel anlamıyla 2006-2015 döneminde azalış trendinde ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen dönem içinde ilgili yüzde oran %1,33 ile %3,47 değerleri arasında kalan farklı değerler almıştır. Yani 2006-2015 döneminde Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği ihracatı toplam ihracatının en fazla %3,47'sini sağlayabilmiştir.

Türkiye'nin serbest bölgelerinden yaptığı ithalatı Türkiye ithalatı içindeki yüzde oranı açısından değerlendirildiğinde, 2006-2015 döneminde ufak dalgalanmalar yaşansa da genel anlamıyla bu oranın 2009'dan 2011'e kadar azalış trendinde olduğu, 2011'den sonra ise artış trendine geçtiği söylenebilir. İlgili oran 2006-2015 döneminde %0,43 ile %0,72 değerleri arasında kalan değerleri almıştır. Türkiye'nin serbest bölgelerinden ithalatı, toplam ülke ithalatının en fazla %0,72'sini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin kendi serbest bölgelerine gerçekleştirdiği ihracatı ile kendi serbest bölgelerinden gerçekleştirdiği ithalatı 2006-2015 dönemi itibariyle birbiriyle kıyaslandığında, öncelikle net ihracatın sürekli pozitif olduğu, yani ihracat tutarının ithalat tutarından daha fazla olduğu sonucuna varılır. İlgili dönemde net ihracatın en yüksek (2.023.077.000 ABD doları) olduğu yıl 2013 yılıdır.

2006-2014 döneminde Türkiye'nin serbest bölgeleriyle gerçekleştirdiği net ihracatının Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına oranının en yüksek olduğu yıl

2008 yılıdır. Bu oranın 2006 ile 2009 arasında dalgalanma gösterdiği, 2009 ile 2011 yılları arasında artış trendi gösterdiği ve 2011 ile 2014 yılları arasında ise azalış trendi gösterdiği görülmektedir.

Serbest bölgeler istihdam açısından ele alındığında, öncelikle 2012-2015 döneminde Türkiye serbest bölgelerindeki toplam istihdamın sürekli artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. İlgili dönemde en fazla istihdamı sağlayan serbest bölge Ege Serbest Bölgesi olmuştur. Serbest bölgelerin toplam istihdamının Türkiye istihdamına olan yüzdesel oranın en yüksek (%0,2348) olduğu yıl 2014 yılıdır.

Serbest bölgeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisine çok ciddi katkı sağladığını ve Türkiye ekonomisinde büyük bir yer kapladığını söylemek güçtür. Ancak makro açıdan ülke ekonomisine ciddi katkısı olmasa da bölgesel kalkınmada ve bölgenin refah düzeyinin yükselmesi bakımından serbest bölgelerin önemli olduğu söylenebilir.

Serbest bölgeler, sadece malların satılmak üzere depolandığı veya basit düzeyde montaj işlemlerinin yapıldığı alanlar konumunda olduğu sürece ihraç edilecek ürünlerden fazla gelir elde edilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Türkiye'deki serbest bölgelerin etkinliğinin artırılması için serbest bölgelerde üretilip ihraç edilecek ürünlerin, katma değeri yüksek, ileri teknolojik ürünler olması önem arz etmektedir. Bu amaçla serbest bölgelerin içerisinde sırf ihraç ürünlerinin katma değerini geliştiren birimler oluşturulabilir ve devlet tarafından ileri teknolojik ürün geliştiren firmalara çeşitli sübvansiyon imkanları sunulabilir.

Bununla birlikte serbest bölgelerin verimliliğini arttırmak için serbest bölgelerin faaliyette buldukları endüstri kollarının olabildiğince geniş tutulması faydalı olacaktır. Böylelikle küresel çapta yaşanabilecek bir iktisadi krizin, krizden daha az etkilenen endüstri kolları sayesinde daha hafif bir şekilde atlatılması da mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Alp (2014). *Teknoloji Serbest Bölgesi'nde Uygulanan İstisna, Muafiyet ve Destekler*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Akyürek, T.Engin (1983). *Serbest Bölge Tanımı-Dünyada-Türkiyede*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Yayınlar Dizisi No: 14.

Alpar, Cem (1985). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*.Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Atik, A.Hakan (1998). "*Serbest Bölge ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*", Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, Ankara.

Bağrıaçık, Atila (1999). *Türkiye'de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler ve Avantajları*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Bakan, Sumru ve Gökmen, Seyit (2014). "*Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Gaziantep Serbest Bölgesi Örneği*" erişim tarihi: 08.01.2016. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000073259/5000067505>

Bakır, Sonnur (1984). *Serbest Bölgeler Genel Bir Değerlendirme*. Ankara: T.B.M.M Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayınları: 7, T.B.M.M. Basımevi.

Chen, Zhengtian (1996). *Wirtschaftliche Förderzonen und Besteuerung: Eine Fallstudie zur Volksrepublik China*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

Costachie, Silviu (2008). "*Free Zones. Some Theoretical Aspects*". Annals of The University of Craiova-Series Geography Dergisi. Volume 11, pp.138-146.

Demir, Hüseyin (2010). *Ürdün Serbest Bölge Raporu*. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK...> (Erişim Tarihi 09.03.2016).

Dölek, Ali (2013). *Serbest Bölge İşlemleri*. İstanbul: Umut Kitap Basım Yayın Dağıtım.

Düşanbe Ticaret Müşavirliği (2015). *Tacikistan Ülke Raporu*.
<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-200965>
(Erişim Tarihi 23.02.2016).

Eken, Mehmet Hasan ve Selimler, Hüseyin (2004). *Banka Muhasebesi*. İstanbul: Der Yayınevi.

Erdoğan, Engin ve Ener, Meliha (2005). *Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler Teori, Uygulama ve Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Erdoğan, Selim (1988). "*Serbest Bölgeler: Dünyada ve Türkiye'de*". Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt: 4, Sayı: 4, s. 337-359.

Erkan, Hüsnü ve Tatlıdil, Rezan (1990). *Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi*. Ankara: TOBB Yayınları, No: 175; Ar-Ge:78.

Fröbel, Folker; Heinrichs, Jürgen; Kreye, Otto (1982). *Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler* (Çev: Yılmaz Öner). İstanbul: Belge Yayınları.

Groß, Steffen R. (2006). *Freizonen Als Instrument Evolutorischer Strukturpolitik*. Germany: Verlag P.C.O.

Grubel, Herbert G. (1982). "*Towards a Theory of Free Economic Zones*". *Weltwirtschaftliches Archiv*. Volume: 118, Issu: 1, pp. 39-61.

Güner, Sedat (1995). *Serbest Bölgeler*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Han, Ergül ve Kaya, Ayten Ayşen (2012). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Ankara: Nobel Yayınları.

Heaton, Herbert (1995). *Avrupa İktisat Tarihi İlkçağdan Sanayi Devrimine*.(Çev: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Hepaktan, Erdem (2009). *"Türkiye'nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbütünlüşme Analizi"*. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Cilt: 16, Sayı: 1, s. 39-55.

İncekara, Ahmet (1986). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulaması-Mevzuatı*. İstanbul: Temel Yayınları Yayın No: 18.

Işık, İsmail ve Çabuk, Mehmet (2007). *Vergi, Muhasebe ve Dış Ticaret Uygulamaları Açısından Serbest Bölgeler*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Karaca, Hüseyin Akif (2008). *Türk Yabancılar Hukuku Bakımından Serbest Bölgelerin Hukuki Rejimi*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

Karaduman, Naci ve Yıldız, Zafer (2002). *"Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticaret ve Yabancı Sermayeye Katkıları"*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 7, Sayı 1: s133-152.

Karakuzey, Mustafa (2003). *Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Ünal Baskı ve Cilt Evi.

Kaynak, Muhteşem (2014). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kibritçiöğlü, Aykut (1997). *"Serbest Bölgelerin Olası Makroekonomik Etkileri ve Düşündürdükleri"*. Liberal Düşünce Dergisi. Cilt 2, Sayı 6: s. 75-88.

KKTC Devlet Planlama Örgütü (2012). *2009 Yılı Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler*. <http://www.devplan.org/Macro-eco/MACRO2009.pdf> (Erişim Tarihi 26.02.2016).

Kocaman, Çiğdem Berna (2007). *"Serbest Bölgelerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği"*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt 56, Sayı 3: s. 99-135.

Köroğlü, Ömer (1999). *"Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomilerine Etkileri"*. Yaklaşım Dergisi. Sayı 75 s. 66-70.

Maier, Jörg ve Beck, Reiner (2000). *Allgemeine Industriegeographie*. Gotha und Stuttgart: Klett-Perthes.

Orhan, Ayhan (2003). "Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2003/1 Sayı 5: s. 117-131.

Özdoğan, F. Bahar (2006). *Serbest Bölgeler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Öztürk, Lütfü (2013). "Serbest Bölgelerin Geleceği: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme". Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. Cilt 9, Sayı 19: s.75-86.

Öztürk, Nazım (2012a). *Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Öztürk, Nazım (2012b). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Öztürk, Nazım (2014). *Para Banka Kredi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Paksoy, Sadettin ve Güllü, Mehmet (2011). "Serbest Bölgeler Üzerine Bir Araştırma: Gaziantep Örneği" erişim tarihi: 10.05.2016.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068375/5000063437>

Parasız, İlker (2007). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Savaş, Vural Fuat (2007). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Seyidoğlu, Halil (2009). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Sezen, Seriyeye (2007). "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm". Amme İdaresi Dergisi. Cilt 40, Sayı 1: s. 27-56.

Sunguroğlu, Ayşe (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge ve Kıyı Bankacılığı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.

Tank, Andreas (2002). "*Sonderwirtschaftszonen in China*". Universität Kassel. china-marketing.eu (Erişim tarihi 30.12.2015).

Taylar, Yıldırım (2008). *Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2015). *Arjantin Ülke Raporu 2014*. Buenos Aires. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215266> (Erişim Tarihi 23.02.2016).

T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2015). *Bosna Hersek Ülke Raporu*. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-209620> (Erişim Tarihi 23.02.2016).

T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2015). *Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2014*. Sofya. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-209089> (Erişim Tarihi 23.02.2016).

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1987). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuşu ve Dönüşümü*. Ankara: Yurt Yayınları.

Toroslu, M.Vefa ve Durmuş, Cem Niyazi (2010). *Serbest Bölgeler*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Tümenbarut, Atiye (2012). "*Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme*". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 21, Sayı: 3, s. 339-356.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2014). *Trade Union Manual On Export Processing Zones*. Geneva.

Üçışık, Süheyla (1998). "*Türkiye'de Serbest Bölgeler*". Marmara Coğrafya Dergisi. Sayı 2, s. 243-254.

Yeung, Yue-man; Lee, Joanna ve Kee, Gordon (2009). "*China's Special Economic Zones at 30*". Eurasian Geography and Economics. Volume 50; Issue 2, pp.222-240.

Yılmaz, İlkey, "*Çin Ekonomisi'nde Büyümenin Dinamikleri*", Ed. Bilin Neyaptı, *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam Kaynaklar ve Etkiler*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara 2006, s.148-171.

Zeytinoğlu, Erol (1976). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Me/ter Matbaası.

<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA...> (Erişim Tarihi: 31.10.2014).

<https://de.wikipedia.org/wiki/Sonderwirtschaftszone> (Erişim Tarihi: 30.12.2015).

<https://de.wikipedia.org/wiki/Maquila> (Erişim Tarihi: 30.12.2015).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

https://de.wikipedia.org/wiki/Vincent_de_Gournay (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf> (Erişim Tarihi: 06.02.2016).

<http://www.worldfzo.org/Pages/Background.aspx> (Erişim Tarihi: 17.02.2016).

<http://risk.gtb.gov.tr/data/54d20ba2f293701aa4ec8ddd...>

(Erişim Tarihi: 19.02.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...>

(Erişim Tarihi: 20.02.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997>

(Erişim Tarihi: 20.02.2016).

<http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerikhtml&IcId=238&detId=632&ustId=238> (Erişim Tarihi: 20.02.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-208222>
(Erişim Tarihi: 27.02.2016).

<http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/ihracat/8.html> (Erişim Tarihi: 28.02.2016).

<http://www.economy.gov.by/en/investors/lgoty-preferencii/cez>
(Erişim Tarihi: 02.03.2016).

<http://www.belstat.gov.by/en/ofitsialnaya-statistika/real-sector-of-the-...>
(Erişim Tarihi: 03.03.2016).

<http://www.cambodiainvestment.gov.kh/content/uploads/2011/09/SEZ-List-Website-Sept-2015.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

<http://www.invest-in-wroclaw.pl/de/doing-business/anreizsysteme/sonderwirtschaftszonen/> (Erişim Tarihi: 06.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...>
(Erişim Tarihi: 06.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-070997>
(Erişim Tarihi: 06.03.2016).

<http://www.invest-in-wroclaw.pl/doing-business/system-zachet-inwestycyjnych/specjalne-strefy-ekonomiczne/> (Erişim Tarihi: 07.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Tunus/html-viewer-ulkeler;jsessionid=EpV-...> (Erişim Tarihi: 16.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Myanmar/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...>
(Erişim Tarihi: 16.03.2016).

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...>
(Erişim Tarihi: 16.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi: 17.03.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/BAE/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-...> (Erişim Tarihi: 23.03.2016).

<http://epzbangladesh.org.bd/pages/details/about> (Erişim Tarihi: 24.03.2016).

<http://epzbangladesh.org.bd/exports> (Erişim Tarihi: 24.03.2016).

<http://epzbangladesh.org.bd/investments> (Erişim Tarihi: 24.03.2016).

<http://www.ticaret.gov.ct.tr/Portals/1065/Raporlar/%C4%B0statistik/06...> (Erişim Tarihi: 25.03.2016).

<http://www.ticaret.gov.ct.tr/Portals/1065/Raporlar/%C4%B0statistik/07...> (Erişim Tarihi: 25.03.2016).

http://www.commitbiz.com/uae_freezones/uae_freezones.php (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

<http://www.commitbiz.com/free-zone/dubai-free-zone-company-formation.php> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

<http://www.commitbiz.com/free-zone/abu-dhabi-free-zone-company-formation.php> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

<http://www.commitbiz.com/free-zone/sharjah-free-zone-company-setup.php> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

<http://www.commitbiz.com/free-zone/rak-free-zone-company-setup.php> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

<http://www.commitbiz.com/free-zone/fujairah-freezone-company-setup.php> (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/procedural_aspects/imports/free_zones/list_freezones.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2016).

<http://sezindia.nic.in/writereaddata/pdf/ListofoperationalSEZs.pdf> (Erişim Tarihi: 31.03.2016).

<http://sezindia.nic.in/about-ep.asp> (Erişim Tarihi: 31.03.2016).

<http://www.hamburg.bk.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=203092> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path...> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/kurumsal/Tarihce...> (Erişim Tarihi: 11.05.2016).

<http://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

<http://www.mesbas.com.tr/Mesba,30.html> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

<http://www.isbi.com.tr/tr/biz-kimiz/isbi-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

<http://www.isbas.com.tr/hakkimizda.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

<http://www.tayseb.com.tr/hakkimizda/tayseb-tarihce> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

<http://www.esbas.com.tr/tr/neden-esbas#ege-serbest-bolge-ve-esbas> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

<http://www.desbas.com.tr/1/desbas-hakkinda> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

<http://www.sasbas.com/sasbaspages.asp?cat=2> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

<http://www.izbas.net/tarihce-i3c.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

<http://mam.tubitak.gov.tr/tr/calisma-alanlari/tubitak-mam-arastirma-alanlari> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1547
(Erişim Tarihi: 16.05.2016).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1548
(Erişim Tarihi: 16.05.2016).

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries?page=1>
(Erişim Tarihi: 16.05.2016).

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries>
(Erişim Tarihi: 16.05.2016).

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid...>
(Erişim Tarihi: 04.06.2016).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621
(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2264
(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Mehmet Erdoğan**
Uyruğu : **T.C.**
Doğum Tarihi ve Yeri : **05.05.1989- Şarkışla**
e-posta : **mehmet100058@Outlook.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Almanca KPDS () ÜDS (78.750) TOEFL () EILTS ()